

T. C.

Temsilciler Meclisi

TUTANAK DERGİSİ

Altmış üçüncü Birleşim

9 . 5 . 1961 Salı

İçindekiler

	Sayfa		Sayfa
1. — Geçen tutanak özeti	96	2. — Vazife ile yurt dışına giden Dışişleri Bakanı Selim Sarper'in avdetine kadar kendisine, Ticaret Bakanı Mehmet Baydur'un Vekillik edeceğine dair Devlet Başkanlığı tezkeresi (3/86)	117
2. — Gelen kâğıtlar	96	5. — Görüşülen işler	97
3. — Yoklama	97	1. — Milletvekili Seçimi kanunu tasarısı ve Seçim Kanunu Komisyonu raporu (5/10)	97 :
4. — Başkanlığın genel Kurula sunuşları	97		117,117 :134,134 :150
1. — Üyelerden bâzılarına izin verilmesi hakkında Başkanlık tezkeresi (3/84)	97		

1. — GEÇEN TUTANAK ÖZETİ

Bu birleşimde üç oturum yapan Genel Kurulda;

Üyelerden bazılarına izin verilmesi hakkındaki Başkanlık yazısı okundu ve kabul olundu.

1837 sayılı Bina Vergisi Kanunu ile 3.1.1961 tarihli ve 206 sayılı Kanunda değişiklikler yapılmasına;

7129 sayılı Bankalar Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve bu kanuna bir geçici madde eklenmesine;

2279 sayılı Ödünç para verme işleri Kanununun 9 ncu maddesinin tadiline ve bu kanuna bir madde eklenmesine dair kanun tasarıları görüşüldü ve kabul edildi.

9 Mayıs 1961 Salı günü saat 10 da toplanmak üzere Birleşime son verildi.

Başkan

Başkanvekili

İbrahim Senil

Kâtip

Şahap Kitapçı

Kâtip

Rifat Çini

Soru

Yazılı soru

1. — Temsilciler Meclisi Üyesi Rifat Çini'nin, Azot Sanayii Umum Müdürlüğü ve teşkilâtının Ankara'da bulunması sebebine dair yazılı soru önergesi Sanayi Bakanlığına gönderilmiştir. (7/39)

2. — GELEN KAĞITLAR

Tasarı

Turizm müesseselerince Gümrük Vergisinden muaf olarak ithal edilecek eşya hakkında kanun tasarısı (1/126) (Gümrük ve Tekel Komisyonuna ve Maliye Komisyonu ile Kurucu Meclis Bütçe Komisyonuna seçilen Temsilei üyelerden mürekkep Karma Komisyona)

BİRİNCİ OTURUM

Açılma saati : 10,00

BAŞKAN — Kâzım Orbay

KATIPLER : Oktay Ekşi, Alev Coşkun

BAŞKAN — Birleşimi açıyorum.

3. — YOKLAMA

BAŞKAN — Yoklama yapılacaktır.

(Yoklama yapıldı.)

4. — BAŞKANLIĞIN GENEL KURULA SUNUŞLARI

1. — Üyelerden bâzularına izin verilmesi hakkında Başkanlık tezkeresi (3/84)

BAŞKAN — Başkanlık Divanının sunuşu vardır. Okutuyorum.

Genel Kurula

Aşağıda adları yazılı sayın üyelerin huzarında gösterilen müddetlerle izinleri Başkanlık Divanının 8 Mayıs 1961 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

Keyfiyet yüksek tasviplerine arz olunur.

Temsilciler Meclisi Başkanı
K. Orbay

Necati Duman 25 gün, hastalığına binaen, 5 Mayıs 1961 tarihinden itibaren,

Tevfik Kâmil Koperler 2 ay, hastalığına binaen, 4 Mayıs 1961 tarihinden itibaren,

BAŞKAN — Teker teker okutup reyinize arz ediyorum :

Necati Duman, 25 gün hastalığına binaen 5 Mayıs 1961 tarihinden itibaren.

BAŞKAN — Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Tevfik Kâmil Koperler 2 ay, hastalığına binaen 4 Mayıs 1961 tarihinden itibaren.

BAŞKAN — Oyunuza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

5. — GÖRÜŞÜLEN İŞLER

a) Milletvekili Seçimi kanunu tasarısı ve Seçim Kanunu Komisyonu raporu (5/10) (1)

BAŞKAN — Gündemimizin birinci maddesindeki «Milletvekili Seçimi kanunu tasarısı ve Seçim Kanunu Komisyonu raporu» nun konuşulmasına başlıyoruz.

Kanunun tünütü üzerinde söz alan sayın üyelerin isimlerini ve konuşmak istedikleri zamanı okuyoruz.

C. S. Barlas 20 dakika
Alp Kuran » »
Oktay Ekşi » »

İ. Giritli » »
Atalay » »
R. İştan » »
M. Hazer » »
S. Baykam » »
İ. Öktem » »
İ. S. Çakıroğlu » »
F. Nalbantoğlu » »
C. Aydın » »
O. Köprülü » »
S. Erdiğ » »
V. Dizdaroğlu » »
H. Tez » »

BAŞKAN — Cemil Sait Barlas.

CEMİL SAİT BARLAS — Sayın arkadaş-

(1) 37 S. sayılı basmayazı tutanağın sonundadır.

lar, bugün müzakere edeceğimiz milletvekili seçimi tasarısı hakkında söz almayı uzun zaman düşündüm. Bağlı olduğum siyasi partinin ve bütün siyasi partilerin nispi seçim sistemi üzerinde, gayretleri, vaatleri toplanmaktadır. Mensup olduğum parti bakımından ziyade kendim bunun bir vicdan muhasebesini yaptım.

Bizim partimizin bu mevzularda bir hayli vaatleri olmuştur. Fakat bu vaatlerden sonra 27 Mayıs İhtilali olmuş, ondan sonra 13 Kasım İhtilali olmuştur, daha sonra da siyasi partiler teşekkül etmiş ve çalışmaları olmuştur. Böyle memleketin siyasi istikameti görünmeye başlamış ve bunun üzerine seçime doğru gidilmiştir.

Düşündüm, nispi temsil usulü ile heyetlerin muayyen üyeleri muayyen nisbette gelmiş olmaktadır. Akif'in bir sözünü hatırladım; «Tarihi tekerrür diye tarif ediyorlar. Hiç ibret alınsa idi tekerrür mü ederdi.»

Nispi temsil usulünün tatbik olunduğu yerleri gözden geçirdim ekseriyet sistemini gözden geçirdim ve nihayet kendi bünyemizde nispi seçimin aleyhinde konuşmaya karar verdim.

Arkadaşlar, hepinizin bildiği gibi, nispi temsil sistemi siyasi partilerin aldıkları rey nisbetine ve bu reyler göre temsil edilmeleri demektir. Bunun uzun tafsilâtına girmiyeceğim. Yalnız kısaca bir tarihçesini yapacağım.

Nispi temsil sistemini ilk defa (Har) isminde bir âlim ortaya atmış ve bunu «John Stuart Mill» isminde bir âlim de sistemleştirmiştir.

Bu nazariye aleyhinde olan «Walter Bagehot» nispi temsil hakkında 1867 yılında diyor ki: «Şaşıyorum; insan, nispi temsili düşünürken Romantizimden kendisini kurtaramıyor.»

Nispi temsilin ilk taraftarı olan John Stuart Mill biliyorsunuz filozof ve riyaziyecidir. Hukukçu değildir. İngiltere'de nispi temsilden bahsedilirken; daima şu ilki nazariye çarpışmıştır; nispi temsil ile mecliste bütün fikirler inikâs eder. 1918 yılında nispi temsil hususunda Avam Kamarasında yapılan müzakerede Neville Chamberlaine'in ağabeyi Ostem Chamberlaine diyor ki; «Avam Kamarasının seçimin gayesinin ne olduğunu düşünmesini rica ederim. Bâzıları Avam Kamarasını bir mikrokozmoz olarak yaratmak istiyor. Ben mikrokozmozun ne olduğunu bilmem, fakat bundan maksat bütün düşüncelerin buraya inikâsı olsa gerek, hakikaten bunu mu istiyorsunuz? Bu Hükümeti, icra kuv-

vetini za'fa düşürür. Bu Avam Kamarasını fikir pazarı yapar, hür karar vermeye müstait bir heyet yerine reisin iskemlesinin arkasından iş gören bir heyet olur. 1909 da İşçi Partisi Lideri Ramsay Mac Donald diyor ki: Ekseriyet sistemi kasdı yani sınıflı, hayat ile ilgisi olmayan partilerin dogmatik ve akademik farklarını izale eder. Avrupa'da tatbikatına baktığımız zaman nispi temsile dayanan liste usulünün partilerin siyasi karakterini bozduğu görülmektedir, ve siyasi hayatı donuk hale, statik hale getirmektedir. Partilerin dinamizmini kaybetmesine âmil olmaktadır. Partiler yukarıdan aşağıya doğru hâkim olmaktadır.

Sizlere bir misal vermek için 1939 senesinde, İkinci Dünya Harbi başlamadan evvel nispi temsilin tatbik edilerek diktatör rejimin kurulduğu memleketleri arz edeyim; İtalya, Almanya, Avusturya, Polonya, Yunanistan, Estonya, Letonya, Çekoslovakya, Bulgaristan...

Bu memleketlerin Avrupa'daki nüfusları 198 milyondur. Ve Avrupa'nın % 80 ini teşkil etmektedir.

Nispi temsil Hükümeti kuran bu memleketlerin yekûn nüfusu 40 milyonu, İsveçre, Lüksemburg, İrlanda, Belçika,... biliyorsunuz bilhassa Belçika'da son seçimlerde birbuçuk ay, hattâ bir ay üç hafta Hükümet kuramamıştır. Muvakkat hükümetler kurmuştur.

Biz nispi temsile ait kanunu kabul ederken, 1919 yılında İtalyan Meclisinde Musolin'in iktidara gelmesini hazırlayan kanunun arefesinde İtalyan Mebusu Alessi'nin Mecliste 18 Temmuz 1918 de söylediği sözleri hatırlatmak isterim. Parlâmentodan maksat nedir?

Milletin işlerini görececek bir çoğunluk yaratmaktır. Nispi temsilde millet parlamento inikâs eden milleti parlamento ile karıştırmamalı. Millet daimidir. Parlamento ise beş yıllıktır. Bu müddetle bir program tahakkuk ettirecektir. Bunun için kuvvetli olmalıdır. Bilhassa kanunun kabul edildiği son celsede Mebus «Donino peygamberâne konuşmuştur:» Beş senedir bizi huzursuz bırakan propaganda, dünyayı saran hararet karşısında yeni seçim sistemi yo-hile tahripkâr kuvvetlerin Meclise sokulması zarardır. Bundan sonra Musolini zayıf parlamento yüzünden Roma'ya yürüdü ve iktidara geçti. Şimdi arkadaşlar, nispi temsil arzusu, isteği bizde nereden doğdu. Bu mevzu üzerinde Cum-

huriyet Halk Partisinde konuşmalar oldu. Neticede nispi temsil sisteminin memleketimizde tatbikinin erken olduğu kanaatine varıldı. Ve ekseriyet seçimi usulüne gidildi. Bu kürsüden düşük iktidardan bahsetmek istemezdim, esas itibariyle prensibime de aykırıdır. Fakat katı zaruret hâsıl oldu.

D. P. iktidarı büyük bir çoğunluk aldı. C. H. P. si, aldığı oylar nisbetinde Meclise mebus gönderemedi. C. H. P. si ve diğer partilerin temsilcileri nispi temsilin kabulü lehinde konuştular. Bunu bütün partiler bayrak edindi. Fakat nispi temsil ileri sürülürken, nispi temsilde esas fikir partilerinin mevcudolmasıdır. Fikirler itibariyle partilerin temsil ettirilmesi istenir. Biz maalesef görüyoruz ki, memlekette çeşitli partiler vardır, programlarında fark yoktur, şahsi görüş ayrılıkları vardır. Bu sebeple partilere davet fikre değil plâkayadır.

Ekseriyet usulü ile temsil edilmenin adaletsizliği malûm. Kabul edilecek olan nispi temsil usulünde de adaletsizlik vardır. Dokuz ilde 69 seçim bölgesi yapmak, bu adaletsizliğin devamını kabul etmek demektir. Bu kabul edilecek olursa aynı adaletsizlik devam edecektir.

D. P. iktidarı zamanındaki hastalık mevcuttur. Bağımsız bir aday kendisinin inkişafını gösterebilmekten mahrum bırakılıyor, muhakak ki bir partiye girecektir. Acaba seçim sisteminden mi rejim dejenere olmuştur, yoksa nispi temsilin liste usulünün 1946 - 1960 arasında tatbik edilmesinden mi rejim dejenere oldu? Buna insafla bakmamız icabettir.

Arkadaşlar, nispi temsilin esası, liste usulüdür. 1946 dan 1960 a kadar oy verdiniz, biliyorsunuz. Bizde ekseriyet sisteminde liste usulü caridir. Demokrat Parti Genel Başkanı dilediğini listeden çıkarmış, dilediğini listeye koymuştur. Tıpkı nispi temsil sisteminde olduğu gibi. Şimdi arkadaşlar, esas liste usulüdür.

İkinci bir noktaya dikkatinizi çekeceğim. Geçmiş zamandaki söylediğimiz, akalliyet dinlenmiyor, şeklinde idi. Akalliyetin lâfi her vakit dinlenmez. Aksi halde, akalliyetin ekseriyete tegallübü olur, çalışma imkânı olmaz. Şimdi arkadaşlar bence geçmişteki yapılan vaatleri bir tarafa bırakmalı, memleketin gerçeğini düşünmelidir. İki ihtilâl olmuştur. Bir Anayasa memlekete verilmiştir ki; inşaallah referandumla kabul edilecektir. Bu Anayasada âzami hür-

riyetler rejimi kabul edilmiştir. Anayasada kabul ettiğimiz âzami hürriyet rejimi ile birlikte nispi temsil sistemi kabul edildiği takdirde istikrarsızlıktan kurtulamayız. Kaldı ki; bize kuvvetli, istikrarlı Hükümet lâzımdır. Nispi temsille kurulacak Hükümet hiçbir zaman uzun ömürlü olmayacaktır. Mehmet Akif Beyin sözünü tekrar hatırlatmak icabedecek.

1946 da evvelâ çok partili hayatı ondan sonra tek dereceli sistemi veya aksini yapmış olsaydık bugün memleket zararı daha az olurdu. Yeni bir Anayasa ile yeni bir sistemin mesuliyetini üzerine almak o kadar kolay bir şey değildir, arkadaşlar.

Cümlenizin aklına, mantığına memleket severliğimize müracaat ediyorum. Daîma tarih önünde hesap vereceğiz. Çıkacak Seçim Kanunu ya işleri görecektir, ya işleri görmeyecektir. Belki de yeni bir ihtilâlî hazırlıyabilir. Heyetinizin takdirlerine arz ederim.

BAŞKAN — Alp Kuran.

ALP KURAN — Temsilciler Meclisinin sayın üyeleri; aylardan beri geceli gündüzlü bir çalışmadan ve büyük işler başardıktan sonra, bugün Türk milletinin istikbali ile yakından ilgili ve çok önemli bir kanunun müzakeresine başlamış bulunmaktayız. Geçen haftanın sonunda, tamamiyle milli bir eser olan yeni Anayasayı kabul ettik. Bu Anayasa Türk siyasi hayatına yeni hedefler, yeni müesseseler getirmektedir. Fakat her Anayasa, her şeyden evvel bir şekilden ibarettir. Yeni Anayasanın getirdiği yeni hedefler, koyduğu prensipler, Millet Meclisi bünyesi içinde ve seçimle iş başına gelecek siyasi iktidarlar tarafından gerçekleştirilecektir. Bu bakımdan zannediyorum ki, kabul buyurmuş olduğunuz Anayasanın işleyiş tarzı, Türkiye'nin meselelerinin halledilmesi, Anayasada gösterilen nihai hedeflere varılması, huzurunuzdaki seçim kanunu tasarısının alacağı nihai şekle bağlı olacaktır.

Filhakikâ yeni Anayasamızda vaz'edilen yenilikleri iki büyük kısımda hulâsa etmek mümkündür. Bunlardan birincisi sosyal haklardır ki, bununla, vatandaşların istisnasız hepsinin mânen ve maddeten hür olması, maddi ve mânevi bakımlardan âzami derecede hürriyetlerinin sağlanması gayesi güdülmüştür. Diğer taraftan, yeni Anayasada, birtakım yeni mües-

seseler ihdas edilmiştir. Gerek sosyal hakların gerçekleştirilmesi, gerekse yeni müesseselerden hiç değilse bâzılarının kuruluş ve işleyişleri, alınacak tedbirler ve çıkarılacak kanunlarla, elbette ki siyasi iktidarların bünyelerine ve tutumlarına bağlı olacaktır.

Öte yandan, Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu en önemli problem iktisadi kalkınmayı gerçekleştirmektir. İktisadi kalkınmayı gerçekleştirecek olan seçimle iktidara gelecek siyasi partiler olduğuna göre, Anayasada gösterilen nihai hedeflere varılması, iktisadi kalkınma ile âzami hürriyetin gerçekleştirilmesi, kabul edilecek seçim sistemi ile ilgisi yoktur. Bu bakımdan Türkiye'nin içtimai vaziyetini ve içtimai hakikiatlerini göz önünde tutarak bir seçim sistemi tesbit ve kabul etmek lâzımdır.

Nazari alanda, malûmunuzdur ki, seçim konusunda başlıca iki sistemden bahsedilmektedir. Bunlardan biri çoğunluk sistemi, diğeri de nispi temsil sistemidir. Çoğunluk sistemi, bunun mutlak çoğunluk şeklini bir yana bırakıyoruz, mahiyeti ve mekanizması itibariyle, tatbikatta daha ziyade iki parti sistemine yol açmakta, partilerden birisinin iktidarda, diğerrinin muhalefette olması ve bunların münavebe ile hizmet yapmaları sonucunu doğurmaktadır. Çoğunluk sisteminin en çok tenkid edilen tarafı ise, bu sistemin adaletsiz bir temsile sebebiyet vermesi, siyasi partilerin Meclise aldıkları oya nispetle daha fazla veya daha eksik temsilei sokmalarıdır. Bu bakımdandır ki, demokrasiye en uygun sistem olarak, nispi temsil usulü olduğu hususu nazari alanda müdafaa edilmektedir.

Nazari alanda kalındığı takdirde, temsilde adaleti sağlamanın bakımından nispi temsil sistemini benimsememeye imkân yoktur. Ancak bir de siyasi hayatın gerçekleri üzerinde eğilip tetkik edildiği zaman ve demokrasinin diğer temel prensipleri de nazari dikkate alındığında, bilhassa Türkiye'mizde, nispi temsil usulüne iltifat edilemeyeceği kolaylıkla tezahür edecektir.

Buna rağmen Seçim Kanunu Komisyonunun tasarıda nispi temsile yer vermesinin ve kendisini buna mecbur hissetmesinin yegâne sebebi, zannederim ki, şudur : Türkiye'de bugün mevcut siyasi partilerin hepsi ve bilhassa eski partiler muhalefetteki vaatleriyle, nispi

temsili sistemine angaje olmuş vaziyettedirler. Binaenaleyh bu durum karşısında, seçim sistemi konusunda kesin karar verirken, Türkiye'de siyasi partilerin nispi sistemini benimsemelerinin âmilleri üzerinde durmak ve şartların değişip değişmediğini gözden geçirmek lâzımdır.

Türkiye'de, 27 Mayıs'tan önce, siyasi partilerin nispi temsili benimsemelerinin ve vadedmelerinin başlıca âmili, yeni Anayasa ve seçim kanunları gerçekleştirmede de belirtildiği üzere şudur : Türkiye'de bugüne kadar tatbik edilen geniş seçim çevreli basit çoğunluk usulü çok adaletsiz sonuçlar doğurmakta ve Mecliste kahir bir ekseriyetin vücut bulmasına sebebiyet vermektedir. Türkiye'de bugüne kadar Anayasa teminatı ve teminat müesseseleri bulunmadığı için, tek Meclisli Parlâmentoda iktidar partilerinin Meclisteki kahir ekseriyetlerine dayanarak daima istibdat yollarına saptıkları görülmüştür. Bir Anayasa Mahkemesi, bir İkinci Meclis ve saire gibi teminat müesseseleri bulunmadığı ve iktidar partisine benimseterek bu müesseseleri gerçekleştirmek de imkânsız olduğu için, memlekette Meclis ekseriyeti istibdatını önlemek üzere, en kolay çare olarak nispi temsil usulü düşünülmüştür. Eski Anayasa rejiminde muhalefet partilerince nispi temsilin arzu edilmesinin asıl sebebi de budur. Ancak ne var ki, geniş seçim çevreli basit çoğunluk usulünün mahzurlarını gidermek için, mutlaka nispi temsil sisteminin benimsenmesi zarureti yoktur. Nispi temsil sistemini kabul etmeden de, Mecliste kahir ekseriyetlerin teşekkülünü önlemek mümkündür. Başka memleketlerin tatbikatından örnek alınmak ve siyasi temsil nazariyelerini göz önünde tutmak suretiyle, iktidar ile muhalefet partileri arasındaki adedi farkı azaltmak, telâfi etmek mümkündür.

Filhakika demokrasilerde, siyasi temsil konusunda başlıca iki temsil nazariyesine dayanmak mümkündür. Birincisi âdilâne temsildir ki, buna göre, memlekette tezahür eden başlıca kanaatlerden her birinin parlâmentoda temsil edilmesinin sağlanması istenmektedir. Buna kanaatlerin temsili nazariyesi de denilmektedir. Ancak demokrasi idarelerinin bir de başka cephesi vardır ki; o da demokrasinin daimi surette çoğunluk idaresi olarak ortaya çıkmasıdır. Nitekim, ilk çağların doğ-

rudan doğruya demokrasi adı verilen demokrasi rejimlerine baktığımız zaman, kanaatler ne kadar çok ve farklı olursa olsun, sonunda bu kanaatlerin ikiye ayrıldığı ve çoğunluk iradesinin uygulandığı görülmektedir. Filhakika temsilî demokrasilerde de, demokrasi mutlaka parlâmentoda her kanaatin temsil edilmesi değil, ancak fikirlerin parlâmento içinde veya dışında serbestçe ifade edilmesi rejimidir. Bunun yanında bir parlâmento çoğunluğunun umumi efkârın ve muhalefet partilerinin murakabesi altında memleket işlerini yürütmesidir. Halbuki nispî temsil, neticeleri itibariyle, çoğunluk idaresini ortadan kaldıracak birtakım parti kombinezonları altında memleket işlerini yürütülemez hale getirecek mahiyettedir. Gerçekten bir siyasi parti, seçimlerin sonunda, parlâmentoda hükümeti kuracak ekseriyeti tek başına ele geçiremezse, tabiatı esya icabı, bir koalisyon kabinesi kurulmakta, memleketin mukadderatı üzerinde birtakım parti kombinezonları ve şahsi hesaplar hâkim olmakta, icra son derece zayıf veya iş yapamaz duruma düşmekte, kabine buhranları ve parlâmento anarşisi husul bulmaktadır. Parlâmentoda husule gelen anarşi nihayet memlekete de sirayet etmekte, insanlar her şeyden önce güvenlik içinde yaşamak temayülünde olduklarından, o memlekette diktatörlük özlemi uyanmaktadır. Nazari bakımından incelediğimiz zaman durum böyle olduğu gibi, tatbikat da parlâmentoda anarşisinin milletleri otoriter rejimlere götürdüğünü göstermektedir. Nispî temsilin, kendi bünyesinde bâzı ahvalde, birtakım mahzurları ihtiva ettiği muhakkaktır. Bu mahzurların bilhassa Türkiye'miz için çok daha hayati ve çok mühim olarak tezahür edeceği müşahede edilmektedir.

Evvelâ nispî temsilin uzun vâdeli mahzurları üzerinde durmak icabeder. Bilindiği üzere nispî temsil, mahiyeti itibariyle, her kanaat grubunun parlâmentoda temsil edilmesini sağlar. Bu bakımdan nispî temsil, Türkiye'de bir kere aşırı sağ ve aşırı sol cereyanların parlâmento seviyesinde teşkilâtlanmasına sebeb olacak bir sistem olarak tezahür eder. Türkiye gibi iktisaden geri kalmış, kültür seviyesi olgunlaşmamış, her bakımdan ileri hamleler yapmaya muhtaç bir memlekette bunun ne kadar tehlikeli bir iş olacağını tasavvur etmek lâzımdır. Gerçi Türkiye'de aşırı sağ ve sol cereyanlar kanun dışıdır. Gerçi Türkiye'de, serbest bırakılsa bile, aşırı sol cereyanların parlâ-

mento seviyesinde teşkilâtlanma imkânı bulamayacakları iddia edilebilir. Fakat aşırı solcuların, kimliklerini ve tasavvurlarını gizliyerek başka partilerin listelerinden parlâmentoya girdikten sonra, üç beş kişilik müstakil bir teşkilât kurabileceklerini ve malûm metotlarla çalışabileceklerini de hesaba katmak lâzımdır. Yine nispî temsil usulü, şimdiden bilmek gerekir ki, mahiyeti itibariyle ayrı ayrı kanaat gruplarının parlâmentoda müstakillen temsil edilmesini sağlaması ve Türkiye'nin kültür yapısı karşısında, üç beş, on beş kişi ile aşırı sağ cereyanların parlâmento seviyesinde teşkilâtlanmasını mümkün kılacak bir sistem olarak tezahür edecektir.

Muhterem arkadaşlarım, Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu şartlar icabı, bu milletin bekası, aşırı sağa ve sol cereyanların mutlak surette Türk siyasi hayatının dışında bırakılmasıyla mümkündür. Bu sebeple, bunun tedbirini başlangıçta ve şimdiden almak zaruridir. Çünkü aşırı sağ ve sol cereyanlar bir defa parlâmentoya girdikten sonra, bu cereyanları memleketin siyasi hayatında bir kangren gibi işlemekten alkoymağa imkân yoktur. Çünkü bu cereyanları parlâmentodaki teşriî masuniyete mahzar olacaklar ve teşriî masuniyet zırhı altında parlâmento kürsüsünden istedikleri gibi tezvîrat yapabileceklerdir.

Muhterem arkadaşlarım, demokrasinin yalnız çeşitli kanaatlerin parlâmentoda temsil edilmesi rejimi olmadığı, aynı zamanda memlekette demokrasinin yaşamasını mümkün kılacak bir vasatın da bulunması lâzımgeldiği cümlemizin malûmudur. Demokrasi, tarifi itibariyle, her şeyden önce, bir hürriyet rejimidir. Binaenaleyh, bir ülkede demokrasinin varlığı ve yürümesi, ancak maddi ve mânevî şartlarıyla o ülkede bir «hürriyet» vasatının bulunması, bir «hürriyet ikliminin mevcudiyeti ile mümkündür.» Bir memlekette hürriyetlerin yaşaması ve hürriyet rejiminin işlemesi için ise, hürriyete düşman, hürriyeti boğan fikir cereyanlarının saf dışı olması, saf dışı bırakılması icabettir. Hürriyeti boğan cereyanlar ise, siyaset ilmi adamlarının belirttiğine göre, aşırı sağ ve aşırı sol cereyanlardır. Bu sebeplerdir ki, Almanya ve Amerika gibi batı demokrasilerinde, bu aşırı sağ ve sol cereyanlar kösteklenmiş, yasaklanmış bulunmaktadır. Fransa'da ise, komünist partisi bulunmasına rağmen,

seçim mevzuatı kombinasyonlarıyla, bu partinin iktidara gelmemesi sağlanmıştır.

Gerçekten komünist partileri, hürriyet rejimini hürriyet aleyhine kullanan teşekküllerdir. Bu partiler, diğer siyasi partilere ve iktidarlara «siz bize hürriyeti tanıyacaksınız, çünkü bu sizin programınızda vardır. Ama biz iktidara gelirse size hürriyet tanımayacağız ve sizi ortadan kaldıracacağız. Çünkü bu bizim programımızda yoktur.» demektedirler. Bu suretle, siyasi demokrasiyi öldürmek için, siyasi demokrasinin müesseselerinden faydalanmaya çalışmaktadır. Filhalkika, bir zamanlar, siyasi demokrasinin her çeşit fikir cereyanına karşı, bu fikir cereyanları hürriyet düşmanı olsalar dahi, müsamahakâr olması gerektiği zan ve kabul edilirdi. Bu bakımdan, batı demokrasisinin bir doktrini olmadığı söylenirdi. Fakat bugün artık batı demokrasisinin kendisine mahsus bir dünya görüşü ve doktrini vardır, bir prensibi vardır. O da hürriyete düşman, siyasi demokrasiyle düşman fikir cereyanlarına yer vermemektir. Binaenaleyh, günümüzün şartları icabı, komünizmin ve aşırı sağ cereyanların artık batı demokrasisinde yer almaması icabeder. Her ne kadar bâzı memleketlerde, kuvvetli komünist partileri mevcutsa da, seçim sistemleri üzerinde oynamak suretiyle ve seçim mevzuatı kombinasyonlarıyla, bu partilerin aldıkları oylardan çok daha düşük bir şekilde temsil edilmeleri, çok az temsilci çıkarmaları durumu sağlanmıştır. Binaenaleyh, nispi temsilin en mahzurlu tarafı, aşırı sağ ve sol cereyanların Meclis seviyesinde, müstakil teşekküller olarak teşkilatlanmalarını mümkün kılmasıdır.

Nispi temsilin ikinci bir mahzuru da, mahiyeti itibariyle, parlâmentoda siyasi partilerin çoğalmasına sebebiyet vermesidir. Nispi temsilin, siyasi partilerin çoğalmasında iki yönden rolü ve etkisi olduğu görülmektedir. Bunlardan birincisi, parlâmentoda temsilcisi bulunmayan veya yeni kurulan siyasi partilerin Meclise bir veya birkaç temsilci sokması ve bu suretle zamanla çok parti rejimine yol açması şeklinde tezahür etmektedir. Ancak bunun Türkiye'miz bakımından başka özellikleri de vardır. Bunu anlamak için siyasi partilerin bünyeleri üzerinde durmak lâzımdır.

Türkiye'de siyasi partiler, değerli profesör Tunaya'nın eserinde bütün çiplaklığıyla ortaya koyduğu üzere ve bildiğiniz gibi, gayrimütecanis bir

bünyeye sahiptirler. Meselâ Cumhuriyet Halk Partisinin durumuna bakacak olursak, fikren ve mizacen birbirleriyle bağdaşmayacak insanların aynı partide yer aldıkları görülmektedir. Şimdi Türkiye'de nispi temsil usulü kabul edildiği takdirde, gayrimütecanis bünyeli olan siyasi partiler, her hangi bir fikir ihtilâfı neticesinde kolaylıkla ikiye, üçe, dörde ayrılabilir, siyasi partiler parlâmentoda bu suretle de çoğalabilecektir. Bugün nispi temsil taraftarlığı yapan eski siyasi partilerce zannedilen odur ki, sadece birçok partiler kurulacak, bunlardan bir kısmı dağılmış olan bir büyük siyasi partinin yerini alacak, bunun dışında yeni kurulacak partiler ikiye üçer temsilciyle buraya gelecekler, Türkiye'de koalisyon hükümetlerinin kurulmasına çok uzun bir müddet sonra ve zamanla gidilebilecektir. Kendi bünyelerinde hiçbir değişiklik ve parçalama olmayacaktır. Fakat, gayrimütecanis bünyeli olan mevcut büyük siyasi partilerin de parlâmento seviyesinde parçalanması suretiyle, kanaatimize, çok partili rejim veya koalisyon hükümetleri çok daha kısa bir sürede gerçekleşebilecektir. Bundan sonra da, her parti kendi menfaatini düşüneceğinden, seçim sistemini değiştirmek ve tekrar iki parti sistemine dönmek çok güç olacaktır.

Bundan başka nispi temsilin, yine memleketimiz bakımından üzerinde durulması gereken bir neticesi daha olacaktır ki, o da nispi temsilin mahiyetinde mündemiçtir. Nispi temsilin bizatihi parti disiplini ve parti merkezi otoritesini kuvvetlendirmesidir. Nispi temsil esasen ve bizatihi bu karakteristiği haiz iken, huzurunuzdaki tasarıda buna inzımamen bir de parti merkezlerine milletvekili adayı tâyin etme yetkisi tanınmıştır ki, nispi temsilin tasarıda tedvin olunan bu şekliyle siyasi parti genel merkezlerinin aşağı yukarı bir diktatörlük merkezi haline gelmesi mukadderdir. Bu husustaki sistemi ve tafsilâtı ilgili maddelerin incelenmesine bırakarak, yalnız işaret edelim ki, bununla milletvekilleri parti merkezi karşısında bütün bağımsızlıklarını kaybedecek durumda olacaklardır. Bunun ne gibi tehlikeler yaratacağı izahtan vârestedir. Bu noktada üzerinde durulması gereken bir husus daha vardır ki, o da, bugüne kadar seçim sisteminden şikâyet edilirken aynı derecede ve daha fazla siyasi parti merkezlerinin tahakkümünden şikâyet edilmiş

bulunulmasıdır. Binaenaleyh, şahıs veya zümre tahakkümüne ve diktatörlüğüne çareler arıyan Yüksek Meclisiniz, bu hususta da lâzımgelen tedbiri almak mecburiyetindedir.

Bunun yanında, nispî temsilin yine memleketimiz bakımından, kısa vâdeli mahzurları vardır. Gerçekten, siyaset ilmi ile uğraşanların belirttiklerine göre, çoğunluk sisteminden nispî temsile geçilirken, ve nispî temsil kabul edildiği anda, bir memlekette iki parti mevcutsa, iki parti sistemi psikolojisi ilk seçimlerde ve umumi efkârda bir müddet kendisini göstermekte devam edecektir. Üç parti varsa, üç parti sistemi bir müddet daha devam etmekte, ondan sonra zamanla 15 yıl sonra, 20 yıl sonra partiler çoğalmaya başlamaktadır. Bu duruma göre, Türkiye'de, yakînen vâkı olan tehlike şu olmaktadır. Filhakika, nispî temsile ilk geçildiği zaman mademki vatandaşlar en son seçimlerin neticelerine göre oylarını kullanmaktadırlar, mademki memleketimizde en son seçimlerde kuvvetler ikiye ve iki büyük parti arasında ayrılmış durumdadır, bu iki parti psikolojisi ilk seçimlerde cari olacaktır. Bu partilerden birinin oyları, diğerine gitmeyecektir, intikal etmeyecektir. Bugün münfesh bulunan partinin oyları, iki veya üç yeni veya eskiden kurulmuş partiler arasında dağılsa bile, nispî temsilde her parti aldığı oy nisbetinde milletvekili çıkaracağından, bu partilerin diğer büyük parti karşısında Meclise girdikten sonra koalisyon kapmaları mümkün olacaktır. Bu suretle doğacak bir kin ve nifak yuvasının Meclise girmesi şu veya bu nisbette bir ihtimal olarak karşımızda bulunmaktadır. Bunun tehlikesini açıkça konuşmak lâzımdır. Böylece bugün kapatılmış bulunan bir büyük partinin olduğu gibi Meclise girmesi tehlikesi şu veya bu nisbette karşımızda bulunmaktadır. Bunun tehlikesi üzerinde uzun uzadıya durmaya lüzum yoktur. Demokrasi, her şeyden önce, insanda saygı ve sevgi duygusuna dayanır. Kin ve intikam duygusu içinde demokrasi yaşayamaz. Nispî temsille yapılacak ilk seçimlerde eski iki parti psikolojisi tekrar cari olacak ve vatandaşlar bu psikoloji içinde ikiye ayrılarak oy kullanacak olurlarsa, bu takdirde, kin ve intikam duygusu üzerinde kurulacak bir Meclisin Türkiye'nin istikbalinin garantisi olamayacağı aşikârdır.

Muhterem arkadaşlarım, bu arz ettiğim sebeplere binaen, zannediyorum ki, Türkiye'de

nispî temsili kabul etmeye imkân yoktur. Söylediğimiz gibi, Türkiye'deki muhalefet partilerini nispî temsili istemeye götüren âmîl, bir siyasi partinin çok kâhir ekseriyetle iktidara gelmesi ve bu yoldan diktatörlüğe sapması olayıdır, olmuştur. Binaenaleyh, nispî temsil bir gaye olarak, fakat bir gayeye varmak için bir vasıta olarak istenmiştir. Esas gaye, asıl maksat diktatörlüğe engel olmaktadır. Halbuki 27 Mayıs'tan itibaren durum tamamen değişmiştir. Demokrasinin esası ve icabı olan âmme hak ve hürriyetleri, muhalefet partilerinin durumları, murakabe yetkisi, yeni Anayasamızda sağlam ve çığnenmesi imkânsız birtakım teminat müesseselerine bağlanmıştır. Adalet bağımsız, tam olarak sağlanmış, Anayasaya aykırı kanunların çıkarılmasını önleyecek bir Anayasa Mahkemesi kurulmuş, antidemokratik veya Anayasa dışı her türlü tasarruflar kesin olarak önlenmiştir. Bundan sonra artık bir siyasi parti ne kadar kâhir ekseriyetle iktidara geçse bile elbetteki diktatörlük yollarına gidemeyecektir. Bu, kabul buyurduğunuz Anayasa icabıdır. Kaldı ki, bütün bu teminat müesseseleri olmasa dahi, düşünülmelidir ki, bu memlekette bir 28 Nisan, bir 27 Mayıs İhtilâli olmuştur. Bu olayların etkisi ve baskısı altında, artık hiç kimse ve hiçbir parti kendisinde diktatörlük yoluna sapmak cesaretini bulamayacaktır. Bu sebeple de Türkiye'de artık nispî temsil usulünün benimsenmesine lüzum yoktur. Mecliste kâhir ekseriyetlerin teşekkülüne engel olmaya gelince, bunun için de mutlaka nispî temsilin benimsenmesinde zaruret yoktur. Nispî temsil kabul edilmeden de, kâhir ekseriyeti önlemek mümkündür. Bugün Türkiye'nin muhtaç bulunduğu hamleleri yapabilmesi için, iki parti sistemini muhafaza edecek bir durum yaratmak, iki parti sistemini muhafaza etmek şartıyla partilerin daha adilâne temsil edilmeleri imkânını araştırmak lâzımdır. Nitekim, Siyasal Bilgiler Fakültesine mensup bir ilim heyeti tarafından yapılan bir incelemede de bu noktalardan bazıları belirtilmiş, Türkiye'miz bakımından nispî temsil teviz edilmemiştir. Her seçim çevresinin 2, 3 veya 4 milletvekili çıkaracak şekilde düzenlenmesi uygun görülmüştür. Türkiye'deki diğer ilim adamlarının noktai nazarları da hemen hemen bu merkezdedir.

Binaenaleyh, kâhir ekseriyeti önleyici nispî temsilden başka çareler aramak ve bulmak müm-

kündür. Lâzımdır. Bâzı arkadaşlarımız bunu sağlamak üzere dar bölge usulü üzerinde durdular. Dar bölge deyince, seçim mevzuatında ve teknik olarak, her seçim çevresinin yalnız bir milletvekili çıkarması mevzuubahsolmaktadır. Dar bölge sistemi de, kendi yönünden, Türkiye için büyük mahzurları ihtiva edebilecek bir sistem olarak tezahür etmektedir.

Bu sistemin en mahzurlu tarafı, Meelise, millî değerlerin değil, mahallî değerlerin ve nüfuzlu şahısların girmesini mümkün kılması, milletvekilinin milletin menfaatlerine göre değil, fakat seçildiği bölgenin menfaatlerine göre çalışması ve iş takipçisi haline gelmesidir. Milletçe ileri hamleler yapmak mecburiyetinde olduğumuz memleketimizde, bu ihtimali de düşünmek mecburiyetindeyiz. Tek milletvekillik seçim çevrelerinin bu mahzurlarını hafifletmek içindir ki; Siyasal Bilgiler Fakültesinin Anayasa tasarısında 4 - 5 milletvekillik seçim bölgeleri ihdas edilmesi ve kahir ekseriyetlerin teşekkülünün bu şekilde önlenmesi teklif edilmiş bulunmaktadır. Teknik mânada kullanılın veya kullanılmaması bu terim, bugün Türkiye'de dar bölge sistemine geçmekte, kanaatimizce, fayda mülahaza edilemez.

Filhakika dar bölge sistemi kabul edildiği takdirde, seçim çevreleri ister bir ister beş milletvekillik olsun, mevcut il seçim çevrelerinde birtakım taksimat yapılacak ve yeni seçim çevreleri ihdas edilecektir. Bir kere, böyle bir taksimat her şeyden önce teknik bilgi işidir. Türkiye'de ilk defa yapılacak böyle bir taksimatta kullanılabilecek elemanların sayısı ve bu taksimatın ne kadar zamanda tamamlanabileceği belli değildir. Bu bakımdan büyük güçlüklerle karşılaşılması ve bir an önce yapılması arzu edilen genel seçimlerin gecikmesi muhtemeldir. İkincisi, düşünmek lâzımdır ki, ileride bâzı şahıslar çevreler tarafından, maksatlı ve haksız da olsa, bu yeni taksimat yapılırken keyfi hareket edildiği, seçim sonuçlarını değiştirecek şekilde davranıldığı, millet iradesinin taşıyıcı olduğu, binaenaleyh seçimlerin dürüst ve tarafsız olmadığı iddiasının ortaya atılması da imkân harici değildir. Halbuki, normal rejime geçerken bugün en çok muhtac olduğumuz şey, ilk seçimlerin sonuçları, tarafsızlığı, dürüstlüğü ve meşruluğu hakkında hiçbir vatandaşın tereddüt etmemesidir. İkinci Cumhuriyetin sıhhati ve se-

lâmeti buna bağlıdır. Halbuki, bu usule ilk defa başvurulan Birleşik Amerika valilerinden «Gerry» ye izafeten «Gerrymandiring» adı verilen usulle ve seçim çevrelerinin sınırlarıyla oynamak suretiyle seçim sonuçlarını değiştirmenin mümkün olduğu bilinmektedir. Söyle ki : Birbirine bitişik iki seçim çevresi düşünelim. (X) seçim çevresinde (A) partisi 150 bin oy, (B) partisi 100 bin oy almış olsun. (Y) seçim çevresinde (A) partisi 80 bin oy, (B) partisi 87 bin oy almış bulunsun. Buna göre, (X) seçim çevresinde (A) partisi, (Y) seçim çevresinde (B) partisi kazanmıştır. Şimdi, seçim çevrelerinin sınırlarını keyfi olarak değiştirmek ve bu sınırlar üzerinde oynamak suretiyle, (X) seçim çevresinden (A) partisine mensup 10 bin seçmeni (Y) seçim çevresine alalım. Her iki seçim çevresinde de (A) partisi kazanacaktır. İşte, dar bölge icabı yeni seçim çevreleri ihdasına gidildiği takdirde, bu sınırlar keyfi olarak ve ihtilâlden sonra en kuvvetli olan parti lehine düzenlenmiştir, Gerrymandiring yapılmıştır, seçim sonuçlarını değiştirecek şekilde hareket edilmiştir diye, bâzı çevrelerde birtakım iddialar ortaya atmak ve seçimler üzerinde tereddütler uyandırmak mümkün olacaktır. Bunun büyük tehlikesini göz önünde tutmak lâzımdır.

Bu bakımdan zannediyorum ki, en iyisi, mevcut seçim çevresi esasını aynen muhafaza etmek, bâzı büyük şehirlerde nisbî temsil usulüne de yer vermek suretiyle karma bir sistem yapmak Türk Milletinin istikbali, bu şekilde, nisbî temsilin yurdumuzda ne gibi neticeler vereceği de öğrenilmiş olacak, iyi neticeler alındığı takdirde, icabederse tedricen tamamen nisbî temsile geçilebilecektir.

Muhterem arkadaşlarım, arz ettiğim gibi, bugün elimizde bir seçim sosyolojisi yoktur. Bir seçim coğrafyası yoktur. Bâzı memleketlerde olduğu gibi efkârı umumiyeyi sondaj müesseseleri yoktur. Biz nisbî temsilin yurdumuzda ne gibi neticeler vereceğini bilmiyoruz. Tamamen bir meçhul içinde bulunuyoruz. Türk Milletinin istikbalini ilgilendiren bir konuda, bir meçhule müspet oy vermeye elbette ki imkân yoktur. Bu sebeple, Türk Milletinin istikbalini garantiye almak bakımından, karma bir sisteme gitmek en doğru yol olacaktır, kanaatindeyim.

Muhterem arkadaşlarım, bütün bunların dışında, nisbî temsilin Türkiyemiz bakımında-

düşük iktidar zamanında yapılan mücadeleler bakımından, birtakım mahzurları daha ortaya çıkmaktadır.

Filhakika, nispi temsil, mahiyeti itibariyle, seçimlerde iş birliğini ve karma listeleri önliyecek durumdadır. Bunun yanında, Demokrat Parti iktidarı zamanında, 1954 ve 1957 yıllarında çıkarılan kanunlarla, muhalefetin seçimlerde iş birliğini önlemek üzere, karma liste yapmak imkânı ortadan kaldırılmıştı. Buna karşı memleketin bütün aydınları ve bütün muhalefet partileri şiddetli mücadele açmışlar, karma liste yasağı ile vatandaşın iradesine ve seçme hakkına müdahale edildiğini belirtmişlerdir. Şimdi nispi temsil sistemini kabul ettiğimiz takdirde de, nispi temsil ile karma listenin bağdaşmasına imkân yoktur. Bu durum karşısında, nispi temsil kabul edildiği takdirde, eski muhalefet partileri karma listeyi yasak etmek gibi kendi kötiledikleri, vatandaş iradesine saygısızlık saydıkları bir duruma düşeceklerdir. Binaenaleyh, bugünkü eski muhalefet partileri, eski iddia ve vaatlerinden birisini, yani nispi temsili ya da karma listeyi seçmek, tercih etmek durumundadırlar. Bu siyasi partiler, vatandaşlara, karma listeyi de aynı derecede vademiş, bulunmaktadır. Şu halde, yapılan vaatlere sadık kalmak istenirken, nispi temsili kabul edip, karma listeyi yasaklayacak yerde, nispi temsilden vazgeçip, karma listeyi mümkün kılmak, aynı derecede vaatlere uygun bir davranış olacaktır. Karma liste ile nispi temsilin bağdaşmazlığı karşısında, karma listeyi kabul edip buna mukabil nispi temsilden vazgeçmenin - ki, aslında bazı illerde uygulamak suretiyle bu vaat de gerçekleştirilecektir - vaatlere aykırı bir durum yaratacağını pek zannetmiyorum.

Muhterem arkadaşlarım, nispi temsil kabul edilince, ister istemez bloke liste usulüne gidilecektir. Bloke liste usulünde hiçbir seçmen parti listeleri üzerinde hiçbir tasarrufta bulunamayacaktır. Bu suretle seçimler, seçilenler üzerinde seçmen iradesi hâkim olmadan, artık milletvekillerini seçmen değil, fakat doğrudan doğruya parti seçer gibi mahiyete gelmektedir. Nitekim bu konuda ünlü Prof. Duverger şunları yazmaktadır : «Seçilenleri tâyin edecek olan listedeki sıra ise, bu liste sırası parti tarafından tesbit edilmiş olduğu cihetle, idare edenlerin seçilmesinde siyasi partilerin doğrudan doğruya müdahalesi var de-

mektir. Bu bakımdan seçimler mâna değiştiriyor. Hakikatte seçmenler seçmiyor, seçme yetkisini partiye vermiş oluyorlar». Filhakika, 15 kişilik bir seçmen çevresinde, bir parti meselâ 5 milletvekili çıkaracaktır. Bu beş kişi, listenin başında yer alan ilk beş kişi olacaktır. Sırayı ise parti tâyin edeceğinden, asıl seçen parti olacaktır.

İşte bu mahzuru kısmen önlemek üzere ve ihtilâlden önce muhalefet partilerinin karma liste lehine yaptıkları vaatleri de göz önünde tutmak suretiyle, Sayın Seçim Kanunu Komisyonu tercihli oy sistemini kabul etmiştir. Ancak, bu sistem de, netice itibariyle, bloke liste sistemini doğuracak mahiyettedir. Çünkü bu usulde de, aslında seçmenin liste üzerinde tasarruf hakkı yoktur. Seçmene liste üzerinde sadece şekli bir tasarruf hakkı tanınmıştır. Bir kere, tercihli oy da seçmenin, listeden isim silmek listeye isim yazmak yetkisi yoktur. Seçmen oyunu gene hiçbir değişiklik yapmadan bir partinin listesine verecektir, ancak bu listedeki isimlerin sırasını değiştirebilecektir. Bir seçmen liste üzerinde hiçbir tasarrufta bulunmamış, hiçbir işaret koymamışsa, seçmen o listedeki sırayı aynen benimsemiş olması gerekir. Böyle farz olunur. Binaenaleyh, tercihli oyun işlenmesi ve sonuç vermesi için, bir partiye giden oylardan % 51 nin tercihli oy olarak işaretlenmesi ve ayrıca tercih oylarının aynı aday meselâ 15 nci aday üstünde birleşmesi gerekmektedir. Fakat Türkiye gibi halkın % 70 i okuyup yazma bilmiyen bir memlekette, tercih işaretini koymak ancak kapalı oy hücrelerinde mümkün olduğuna göre, okuyup yazma bilmiyen bir kimsenin hücrede tercih ettiği adayı nasıl işaret edeceğini kestirmek çok güçtür. Bu bakımdan; Türkiye'de seçmene aynı parti adayları arasında dahi tercih etme hakkı tanınmamış bulunmaktadır, denebilir. Bu sebeple de, tasarıda milletvekilliğini tâyin yetkisi seçmenin değil, doğrudan doğruya adayları tesbit eden partinin veya parti genel merkezinindir.

BAŞKAN — Sayın Alp Kuran, filhakika sözlerde bir kısıntı yoktur, yalnız; 20 dakika için konuşmak istediğinizi kaydettirmiştiniz, 40 dakika konuşunuz. Sırf hatırlatmak için söylüyorum.

ALP KURAN — Üç dakika daha rica ediyorum. Bir de Parti Genel Merkezi kontenjanı üzerinde durmak isterim. Tasarıda en önemli noktalardan birisi de, parti merkezi kontenjanı

diye bir husus tanınmış olmasıdır. Partiler listenin başında yer alabilecek şekilde merkez adaylarını listeye ithal etmek durumundadırlar. Bunun adedi 60 olarak tesbit edilmiştir. Gerçi, tasarıda, parti temsilcileri de bu adayların tesbitine katılır deniyor ama, aslında bu iştirakin hiçbir mânası ve rolü olmadığı anlaşılmaktadır. Madde sırası geldiği zaman daha açık olarak misaller ve deliller vereceğiz. Bu suretle parti merkezi istediği şahısları listenin başına geçirecektir. O şahıslar da parti merkezinin arzusunun göre Mecliste hareket etmek mecburiyetinde kalacaklardır. Üç, beş seçimden sonra hangi partinin ne kadar milletvekili çıkaracağı tesbit edilecektir. Genel merkeze bu yetkiyi tanıdığımız takdirde, en azından 60 kişi genel merkezin bir kuklası vaziyetine girecek. Bu hususta, komisyonda, Sayın General Esengil'in söylediği bir sözü tekrarlamak isterim. Sayın General, arkadaşlar dedi, biz milletvekili mi seçiyoruz, yoksa minnetvekili mi seçiyoruz? Bu şekilde bir parti kontenjanı tanımakla seçimler, milletvekili seçimi değil, minnetvekili seçimi şeklinde tezahür edecektir. Bu bakımdan arkadaşlar, seçimlerin serbest olması, millet iradesinin hâkim olması ve milletin istikbalinin bir meçhule tevdi edilmemesi bakımından nispi temsiline kabul edilmemesini isirham ediyorum. Hepinizi hürmetle selâmlarım. (Alkışlar)

BAŞKAN — Sayın İsmet Giritli, (Yok sesleri)

Sayın Suphi Baykam.

SUPHİ BAYKAM — Çok muhterem arkadaşlar, Kurucu Meclis Anayasayı ve Seçim kanunlarını çıkarmak suretiyle bellibaşlı görevlerini yapmakta, kuruluş maksadına sadık kalmaktadır. Anayasanın ikinci müzakeresi bitmiş, seçim temel hükümleriyle ilgili olan çalışmalarını bitmiş, kanunlar yürürlüğe girmiştir. Bu arada Referandum Kanunu da Yüksek Heyetinizce kabul edilmiştir. Bugün görüşmekte olduğumuz ve müzakeresi bittikten, kanuniyet kesbettikten sonra Türk Milletinin yıllardan beri çeke geldiği ıstırapları biraz daha dindirmiş olan bir metin kazanılacaktır. Bilhassa son on yıldan beri büyük bir huzursuzluk içinde Türk cemiyetini ıstıraptan ıstıraba sürüklemiş olan seçim hileleri, seçim baskısı ve oyunlarıyla il-

gili olan her türlü baskı bu kanunla sona erdirilmiş olacaktır. Bu kanunla getirmekte olduğumuz yeniliklerin gerçek maksadı bu olacaktır. Muhterem komisyon ciddî bir mesaiden sonra şimdi görüşmekte olduğumuz tasarımı Yüksek Heyetinize takdim etmiş bulunuyorlar. Kendilerinin samimî niyetlerinden, iyi niyetlerinden her halde hiçbirimizin şüphesi yoktur. Bu fikrin karşısında olan ve benden önce konuşmuş bulunan iki arkadaşımız da zannedirim ki bu bakımdan benimle aynı kanaattedirler. Tarih boyunca vâkı gelişmeleriyle demokratik müessesesini kabul etmiş olan memleketleri tetkik edecek olursak görürüz ki bu sistem, nispi temsil sistemi, hemen hepsinde tatbik olunmuştur. Ama, sistemde yer yer bâzı değişiklikler görülmüş ve her memleket bünyesine göre şu veya bu şekilde, bu sistemde değişiklikler yapmıştır. Tarihi gelişmelere ve sosyal şartlara göre her memleket değişik sistemi kabul etmiştir. Hattâ aynı sistemin değişik varyantlarını, değişik devirlerde kabul ve tatbik etmiş memleketler bulunmaktadır. Komisyon bu gelişmeleri ve içinde bulunduğumuz şartları dikkate alarak getirdiği tasarımı bizi nispi temsile doğru götürmektedir. 10 yıldan beri Türkiye'de herkes majoriter sistemin karşısında vaziyet almıştır. Siyasi teşekküller kadar halk efkârı da bu fikri paylaşmıştır. Bu süre içinde ekseriyet sisteminin acılarını hemen her gün her vesile ile herkes dile getirmiştir. Geçmiş 10 yıllık bir gelişme bizi majoriter sistemden ayrılmaya zorlamış bulunmaktadır.

10 yıldan beri siyasi partilerin aldıkları oylar dikkate alınmak suretiyle iki parti arasındaki milletvekillikleri farkını dikkate alırsak görülecektir ki, aldıkları oy birbirine yakın bulunmasına rağmen çok farklı sayıda milletvekili çıkarılmıştır. İktidar partisi bundan kuvvet olarak tahakküm gösterdiği için ekseriyet sistemi karşısında nispi temsil savunulagelmıştır. Üç buçuk milyon rey aldığı halde bir siyasi parti 30 milletvekili ile temsil edilirken öbür taraftan bundan biraz fazla rey alan bir diğer parti 500 den fazla milletvekili çıkarmak suretiyle iktidara sahibolabilmiştir. Bu neticeler parlamento murakabesini sifira indirmiştir. Memleketimiz için ıstıraplar kaynağı olan bu neticeler dikkate alınırca, Komisyono-

nu haklı bulmamak mümkün değildir. Kaldı ki her memlekette nispi temsil fena, ekseriyetle nisbeti iyi veya dar bölge isabetli, karma sistem daha iyi münakaşaları yıllardan beri devam edegelmiştir. Bundan sonra da zannedirim devam edecektir. Muhtemelen Yüksek Meclisimiz nispi temsil usulünü kabul edecek, fakat belki de gelecek Meclisler bu meseleyi tekrar inceliyecekler, kabul buyuracağımız sistemi yakın bir gelecekte değiştirmek ihtiyacını duyacaklardır.

Muhterem arkadaşlar, bununla arz etmek istiyorum ki, önümüzdeki tasarı akademik olarak bir seçim sistemini münakaşa etmek isteyen bir tasarı değildir. Bu tasarı memleketin gerçeklerini dikkate alarak en iyi tedbiri getirmeye gayret eden bir tasarıdır. Bu konu üzerinde fikirlerimizi bildireceğiz. Tasarı nispi temsil esasını memleketimize bir yeni fikir olarak getirmektedir. Tasarı, Anayasada kabul ettiğimiz rakama muvazi olarak milletvekilleri sayısını tesbit etmekte, dondurmaktadır. Tasarının getirdiği bir diğer yenilik, ara seçimlerinin yapılması ve bunun derli toplu müeyyidelere bağlanmasıdır. Getirilen yeniliklerin ışığı altında meseleyi tetkik ettiğimiz zaman görüyoruz ki, partilerin müşterek liste yapması önlenmektedir. Karma liste yapılması önlenmektedir. Bu suretle, demokratik nizamın yeni sistem içindeki şartlarını göz önünde tutmak ve en doğru tedbiri almak mecburiyeti karşısındayız. Muhterem arkadaşlarım bu konuda şüphesiz maddelere geçildiği zaman münakaşalar cerayen edecektir.

Muhterem arkadaşlar, bu konuda derinliğine münakaşalara şimdiden girmeyi lüzumsuz sayıyorum. Ancak, kısaca, birkaç kelime ile ifade edeyimki, nispi temsil ayrı ayrı siyasi düşüncelerin parlamento da temsili imkânını verdiği yani diğer teşekküllere rey vermiş olan vatandaşların da parlamentoda temsili mümkün kıldığı için faydalı ve cazip bir sistem olarak kabul edilmektedir. Bu sistem iktidara gelen partiler karşısında, akalliyetteki seçmen iradesini Mecliste temsil imkânını verecektir. Ve ekseriyet sisteminin mahzurlarını önliyecektir. Bütün vatandaşlar, aldıkları oylar nisbetinde parlamentoya gireceklerdir. Madem ki siyasi görüşler parlamentoda temsil edilebilecektir. Öyle ise ayrıca bu partilerin dışarda bir araya

gelip müşterek bir liste yapacaklarına imkân vermek zaruri değildir. Sistemin icabı olarak getirilmiş olan bu partilerin müşterek liste yapacağı, aynı komisyonun kabul ettiği ve bir kaç gün sonra müzakere edilecek olan senato seçimlerinde düşünülmemiştir. Orada hem karma hem de partilerin müşterek liste yapmak imkânı vardır. Karma liste mevzuunu tenkid eden arkadaşlarımı demokratik nizam adına veya demokratik anlayış adına mâzur görmemek mümkün değildir. Elbette vatandaşın seçme hakkına riayet edilmelidir. Vatandaş dilediği listede dilediğine rey vermek imkânına sahibolmalıdır. Maddelerde yapılacak münakaşalarda daha açık görülecektir ki, hem nispi temsil hem de karma liste yanyana geldiği zaman çok güç bir durumu meydana gelmektedir. Bunu komisyon kabul etmemiştir. Karma listeyi getirilen sisteme aykırı olmadığı için Senato seçimlerinde komisyon menetmemiştir. Açıkça şimdiden arz ediyorum. Arkadaşlarımdan birisi seçim neticelerine zarar vermeyen tatbiki mümkün bir usul teklif edebilirse ben de böyle bir değişikliğe şahsan reyimi müspet olarak kullanacağım. Komisyon bu imkânsızlık içinde bir çare bulmak istemiştir. Seçimler de vatandaşlar listeyi bloke olarak atmak mecburiyetinde kalmamalıdır. Komisyon bu sebeple tercihli oy sistemine gitmiştir. Ancak tercihli oy sistemine giderken bir ölçü dâhilinde bunu işler hale getirmek lâzımdır. Vatandaşın listedeki sırayı gerçekten değiştirmesine imkân verilmelidir. Getirilen tasarıya buna göre tadil edilmesi yerinde olur kanaatindeyim. Komisyonla iştirak halinde olmadığım ve arkadaşlarımla tenkid ettikleri bir hususu ben de arz etmek isterim. Kanunla parti genel merkezlerine bir kontenjan tanınmamalıdır. Kanun ancak umumi prensipleri vaz'etmelidir. Siyasi teşekküllerin kendi kongrelerinde aldıkları direktifler ve kararlar ölçüsünde ancak tüzüklerine belirli nisbette, merkez adayları vermelidirler. Kanunda sadece bu prensip vaz'edilmelidir. Nispi temsil odur ki, biz bunu tamamen serbest bırakıyoruz dersek yalnız parti kurultaylarına terk edersek büyük bir tehlike karşımıza çıkacaktır. Tav'an kabul etmezsek, meselâ milletvekili sayısı % 20 nin altında olan siyasi partilerin Meclisteki temsilcileri münhasıran merkez adaylarından teşekkül edebilir. O takdirde, bir parti merkez heyetinin

bir parti diktatoryası kurması, milletvekillerine tahakküm etmesi mukadder olur. Bu memlekette kurarlar. Onun için muhterem arkadaşlarım, maddesi geldiği zaman münakaşa edileceğine inandığım husus şudur: Parti genel merkezlerinin muayyen bir ölçüde genel merkez adayı göstermeleri lâzımdır. Fakat bunun hududu parlamento heyetini teşkil eden rakamın çok altında bulunmaktadır. Ancak o zaman millet vekillerinin serbestisi sağlanmış olur. Merkez baskısı asgariye iner. Bunun tüzüklerle tesbiti parti başkanlarının suiistimal edilebilir. Bu sebeple merkez kontenjanı sınırlandırılmadır. Veya genel merkezin arzu ettikleri kimselerin ancak parlamento geleceklelerini ifade eden arkadaşlarımızın endişelerini, bu sınır konulmaz ise ben de paylaşıyorum.

Arkadaşlar, benden evvel konuşan arkadaşlarımız, rahatlıkla nispi temsil aleyhinde konuşular. Bu arada Sayın Cemil Sait Barlas da konuştu. arkadaşımızın zannediyorum 10 yıldan beri savunduğu fikirlerde bir değişiklik olmuş bulunuyor. Her fikre hürmet ederim. Ancak hemen şunu arz edeyim ki, biz nispi temsili, sözlerinin başında da arz ettiğim gibi, tarihî bir gelişmenin neticesi olarak kabul ediyoruz. Nispi temsil sosyal ve siyasal gelişmemizin icabıdır. Bu milletin on yıldan beri savunduğu prensipler şekil almış bulunuyor. Nispi temsil hatalıdır diye hiçbir teorist kesin olarak konuşamaz. Dar bölgenin tatbik edildiği yerlerde ıstıraptan ıstırapa sürüklenmiş olan cemiyetlerin yekünü az değildir. Nispi temsilin en kuvvetli tarafı, çeşitli siyasî kanaatlere parlamento da temsil imkânı vermesidir. bunun yanında, Nispi temsil parlamento, murakabesini de mümkün kılacaktır. Nispi temsilin bizim de üzerinde durduğumuz mahzurları vardır. Bunları ıslah etmek suretiyle sistem kabul edilirse bu memlekette bir istikrar sağlanacaktır. Nispi temsil sayesinde lüzumsuz mücadeleler önlenecektir. Aynı zamanda toptan kazanacağım veya hiç gelmeyeceğim diye iktidarlar veya muhalefetler olmayacak, nispi seçim sebebiyle partilerarası mücadele biraz olsun yumuşayacaktır. Seçim atmosferi hırçnılıktan kurtulacaktır. Memleket şartlarını dikkate aldığımız takdirde, 27 Mayıs Türkiye'sinden sonra yarısı sarılacak pek çok müesseselerimizin ancak bu seçim sistemi kurtarabileceğini kolayca kabul

ederiz. Eğer biz bütün ipleri koparacak ya hop, ya hiç ile tavsif edilebilir bir sistemi, eski ekseriyet sistemini kabul edersek, Devrim Türkiye'sinin siyasî havası endişe verici bir gelişme içinde bulunacaktır.

Muhterem arkadaşlar;

Bu sistemi kabul edersek, istikbalde Türkiye'nin daha mesut ve müreffeh olacağı parlamento-lara sahibolacağını Türk milletinin temayüllerine uygun bir demokrasinin geleceğini Şimdiden, kabul etmek mümkündür. Nihayet vatandaşlar reylerini bu usulde, âdil ve emniyetli bir ölçü içinde kullanacaklardır. Öbür sistemlerin büyük acılarını gördük. Mademki dar bölgenin mahzurları ve Türkiye'nin coğrafi güçlükleri dolayısıyla tatbik edilmesine imkân yoktur. Nispi temsilden başka bir huzur yolumuz mevcut, değildir. Fikirler ve programların tatbikından önce, siyasî şahısların mahallî temayüllerinin ancak temsil edildiği bir dar bölge sisteminde partilerin parlamento içindeki durumları her halde çok huzur verici olmayacaktır. Bu arada, Türkiye'de tek tek milletvekili seçecek bölgeleri tesbit etmenin iktidarları tarafından, nasıl suiistimal edileceğini de hesaba katınız. Tek tek bölgeler ayrılmazsa, yeni üger, beşer milletvekilleri birarada seçilecek olursa bunun adı dar bölge olmaz ekseriyet sistemi olur. Teknik imkânsızlıklar dolayısıyla dar bölge sistemine gitmek mümkün olmadığına ve memleketin coğrafik durumu buna imkân vermediğine göre nispi temsili kabul etmek mecburiyetindeyiz. 10 yıl müddetle bu memlekette majoriter sistemin karşısında bulunduk. Tatbikatının acı mahzurlarını hepimiz gördük. Komisyon, bunun nispi temsil sistemi ile giderileceğine inanarak kanunu hazırlamıştır. Ama buna rağmen yine de demiyorum ki, dar bölge sistemi külliyen sakat bir sistemdir. Belki bunun iyi tatbik edildiği ve iyi neticeler alındığı yerler de vardır. Fakat bizim şartlarımız, daha çok nispi temsile yakın, onunla siyasî hayatımıza huzur geleceği kabul edilmiş bulunuyor. Şahsan, ben de devrim sonrası Türkiye'sinde bu sistemin, en iyi işliyeceği konusundayım.

Memleketin sosyal gelişmesi ve demokrasinin içinde bulunduğu şartlar hesaba katıldığı takdirde, majoriter sisteme sığınmak değil, nispi temsil sistemine gitmemizin şart olduğu kendiliğinden ortaya çıkar.

Muhterem arkadaşlar, benden önce konuşan arkadaşlarımızdan Cemil Sait Barlas, istikrarlı hükümetler, nispi temsil usulü ile kurulamaz, dediler. Ben aynı kanaatte değilim. Bunun neticeleri ileride görülecektir. Her sistemde bu ihtimale yer vardır, ancak nispi temsil usulü ile de, istikrarlı hükümetler kurulabildiği bir gerçektir. Bunun misalleri pek çoktur. Siyasi partiler Hükümete alınmak suretiyle, istikrarsızlık önlenbilir. Eğer bir istikrarsızlık olacaksa, bunu mutlak surette nispi sistemin kabahati olarak görmek doğru değildir.

Bir arkadaşın, akalliyetin sözünü her zaman dinliyecek miyiz, dedi. Akalliyetlere dair çok şey söylemek mümkündür. Fakat, demokratik rejimlerde akalliyetleri de Meclise getirmek mecburiyeti vardır, ve bu demokrasinin icaplarındandır.

Arkadaşların, akalliyetleri susturmanın, onu dinlememenin acılarını nasıl çektik, hepimiz yaşadık, bilirsiniz? 10 yıllık hazin tatbikatı nasıl unutturuz?. Cemil Sait Barlas arkadaşımın bu fikri savunmasını gerçekten yadırgadım arkadaşlar. Aynı hatip, nispi temsil memleketi yeni bir ihtilale götürür iddiasını ileri sürdü. Sözünü böyle bitirdi. Arkadaşların; ekseriyet sisteminin memleketi nerelere, ne hallere sürüklediğini bilen insanlarız. Bu memlekette 10 yılın ıstıraplarını dindirecek tek yolun, nispi temsilden geçtiğini kabul edenler kahir ekseriyettedirler. Bugün aşmak istediğimiz büyük merhaleler karşısında nispi temsilin memlekette yeni bir ihtilale sebeb olacağını söylemek için hakikaten Sayın Barlas kadar cesur bir politikacı olmak gerektir. Arkadaşlar, ihtilalleri imkânsız kılan şey demokratik rejimdir. Fikirlerle ve temayüllere saygı duymaktayız. Eşfle söyleyelim ki, birçok şartlarla beraber, çoğunluk, sistemi bu memlekette 10 yıllık kötü tatbikatı ile ihtilali zaruri kılmıştır denilebilir. Bu sakat sistemi, nispi sistem daha uygun bir hale getirecektir. Öyle zannediyorum ki, ihtilali yaratan, doğuran sebepleri bu sistem ile bir başka türlü izale etmiş olacağız.

Alp Kuran arkadaşımız, nispi temsil usulünü kötülerlerken, dediler ki, «aşırı sağ ve sol cereyanlar, nispi temsilde memleketi felâketlere sürükleyebilir.»

Aşırı sağ ve sol cereyanların hangi cemiyetlerde, hangi toplumlarda gelişebilir, bu hepimiz-

ce malûmdur. Esasen aşırı sağ da, aşırı sol da kanunlarımızla menedilmiş bulunmaktadır. Kanunlarla yasak olan ve olmıyan cereyanlar tasrih edilmiştir. Dünyanın her yerinde bu böyledir, birkaç memleket müstesna.

Meselâ Türkiye'de komünizm kanun dışıdır. O halde, Türkiye'de komünist partisinin gelişmesi ve parlâmentoya gelmesi düşünülemez. Mümkün değildir. Yani, aşırı sağ ve sol cereyanların partilerle temsil edilmeleri, Meclise girmelerinin kabul olmadığını Sayın Kuran'dan bildikleri halde, neden bu nevi misal verdiklerini anhyamadım.

Memleketimizde, artık aşırı sağ ve sol cereyanların gizli de olsa gelişmesine imkân yoktur. Hem bu temeyüllerin gizli ve yeraltında faaliyette bulunmaları yerine, su yüzüne çıkarılmaları bir emniyet değildir. Aşırı sağ ve sol cereyanları temsil edenler farzmuhal buraya gelsinler, istediklerini söylesinler. Karşılıklı tartışalım. Bu iddiada bulunanların hürriyetlerin karşısında olduğunu kabul etmeye mecburuz. Cumhuriyete inanan insanlar olarak biz diyoruz ki, bugün Türkiye'de rejim odur ki, inkılâpları savunan ilerici zümre, Türk toplumunda mutlak bir çoğunluğu teşkil etmektedir ve hiçbir aşırı sol veya sağ cereyan milletimizi asla tehdidedecek kuvvette olamaz. (Alkışlar ve bravo sesleri) Kabul etmiş olduğumuz Anayasa ile benimsediğimiz müesseseler; seçimin temel hükümleri ile birlikte kabul etmiş olduğumuz birçok ileri hükümler o kuvvette bulunmaktadır ki, toplumun kuvvetine rağmen hâlâ endişe ile yaşıyorsak, gerçekten memleketin yarımından ümitsiz olmak icâbeder. Muhterem arkadaşlar, önce bu cemiyete inanacağız, demokrasiye, demokratik müesseselere, vatandaş hürriyetlerini koruyacak olan müesseselere inanacağız. Huzur ve emniyet için başka çıkar bir yolumuz yoktur, arkadaşlar. Eğer nispi temsil sistemine girersek, partiler bölünmüş. Mümkündür. Fakat bundan ne çıkar? Partilerin bünyesinde, işleyişinde her zaman değişiklikler olabilir. Partilerin bölünmesine bu sistem tek sebeb olmaz. Sorarım arkadaşlar? Memleketimizde ekseriyet sistemine rağmen partiler bölünmüşler midir? Dar bölge sisteminde ise, nispi temsile göre partiler on defa daha fazla bölünür, parçalanır.

İkinci bir mesele daha var. Mahalli tazyikler altında teşekkül etmiş olan partiler, çeşitli tesirler altında kalan insanlardan bir araya gelmiş olabirler.

İstikrarlı hükümetleri bir partinin çeşitli tesirlerinden, prensiplerinden gelmiş şahsi meseleleri pek çok olan insanlar mı daha çok korur, yoksa geniş bir partinin içinde, muayyen fikirleri savunan insanlar mı? Elbette ikincileri.

Memlekette demokratik istikrar kadar, akliselime de ihtiyaç vardır arkadaşlar. Akliselim sahiplerinin taşıdığı mesuliyet daima en büyük teminatır.

Parlâmentonun siyasi merkezlerin diktatörlüğü haline geleceğini söyleyen hatipler oldu. Arkadaşlar, takibedilecek esaslar iyi, zihniyet iyi olursa, sistem de iyi işler. Elbette gerekli, akla gelebilen tedbirleri, her şeye rağmen almak gerektir. Bunu söylemek dahi lüzumsuzdur.

Merkez kontenjanlarını asgari bir seviyeye indirilmesi bahsedilen ihtimali ortadan kaldırmaktadır. Bir fikre inanan ve o fikir etrafında toplanmış olan insanlar topluca nispi temsile gitmişlerdir. Nispi temsilin diktatörlüklere sebeb olacağını iddia etmek zannediyorum, realist bir görüş olmasa gerektir. Nihayet sözlerinin sonunda Sayın Alp Kuran, kapatılmış bir parti nispi temsil ile buraya gelebilir, dediler. Bu nevi bir tehlikenin her usulde mümkün olduğu akıldan çıkmamalıdır. Arkadaşlar zannediyorum, bu memlekette kimin siyaset yapacağı, kimin yapmayacağı kanunla belirtilmiştir. Kimlerin vatandaş tarafından seçilip seçilmeyeceği, kanunla olduğu kadar, vatandaşın mâseri vicdanında bugün açıkça vuzuha kavuşmuş haldedir, sanıyorum. Kaldı ki, siyasi teşekküllerin çalışmaları ve cemiyetin nizamı ayrıca Yüksek Heyetinizin kabul ettiği kanunlarla yine düzenlenmiş bulunmaktadır. Arkadaşımın söylediklerine dikkat edilecek olursa, bu memlekette yalnız iki parti bulunmalıdır. Hayır, arkadaşlar. İşte asıl o takdirde kendisinin korktuğu felâket, gelip kapımızı çalacak, o zaman bu memlekette kin, husumet ve nefret, geçen yıllarda olduğu gibi alıp yürüyecek; iki parti arasında ya sen, ya ben kavgası devam edip gidecektir.

Muhterem arkadaşlar :

27 Mayıs 1960 tan önceki devrede hürriyetperverler, vatanperverler bu memlekette demok-

rasiyi kurma mücadelesi içinde çırpınırken, diğer tarafta, bir şahsi tahakküm idaresini yürütmek için, kin ve nefret cephesi kurulmuştu. Nispi temsil sisteminin iyilikleri sayesinde bu nevi kin, nefret ve ihtiras cepheleleri ortadan kalkacaktır, kanısındayım.

Ekseriyet sistemini muhafaza edip bu memlekette yeniden düşmanlık duygularını körüklemiyelim. Ölüm, kalm savaşıma yeniden başlamayalım.

Nispi sistem kabul edilirse, milletvekili değil, minnetvekili tipi yaratılmış. Hemen söyleyeyim, arkadaşlar, biraz önce söylediğim tedbirler alınırsa nispi temsil kimseyi minnetvekili haline getirmeyecektir. Parlâmentoların büyük çoğunluğu, bu tedbirlerle geniş halk kütlelerinden rey almış kimselerden teşekkül edecek, kimsenin, kimseye minneti olmayacaktır. Getirilen sistemle, hem parti içinde geniş demokratik usul ile yapılmış yoklamalarla kazanmış, hem de, vatandaşların tercihine imkân veren usul ile güven almış kimseler ancak buraya geleceklerdir. Esasen hiç kimse minnetvekili olmak sevdasında, arzusunda olamaz. Minnetvekili olmanın acılarını bu memleket çok çekmiştir. Minnetvekili olan bu usule boyun kıran insanlar halen hesaplarını vermektedirler. Milletvekilliği, bundan sonra hiçbir zaman minnetvekilliği olmak vasfını taşımamalıdır. Kanuni teminatlarla bu istikametlere kayışı önlemek mümkündür. Biz de bunun için çırpınmaktayız.

Muhterem arkadaşlarım; mevzuu uzatıp zamanınızı almak istemiyorum. Memleketin içinde bulunduğu şartlar, tarihi gelişme, sosyal ve siyasi şartlar ve 10 yıllık bir devrede görülen tabikat bize gösteriyor ki, biz nispi temsil sistemine gideceğiz ve gitmeliyiz. Buna mahkûmuz. Ama takdim edilen nispi temsilin fena ve eksik olan taraflarını beraberce tashih edelim, fark edebildiğimiz tehlikelerin önüne geçelim. En geniş münakaşaya imkân vererek Türkiye Cumhuriyetini yeni sistemin içinde, endişeye yer vermeyen en güzel yola götürelim. Türk Milletine inanalım arkadaşlar. Türk Milleti bu Meclisin kimlerden teşekkül etmekte olduğunu çok iyi bilmektedir. Birbirinden güzel, birbirinden medenî kanunlar kabul ettiniz. Şimdi de, iyi hükümler getirecek, yeni bir kanun yürürlüğe koymak üzeresiniz.

Muhterem arkadaşlar, nispi temsilin bu memleket için, bugün bir zaruret haline geldiğine inanıyorum. Muhtelif siyasi kanaatlerin tesiri altında, çeşitli endişeler ileri sürülebilir. Ancak, bundan önceki kanunlarda olduğu gibi, hepimiz en iyi niyetlerimizle, siyasi endişelerimizin dışında, ferdi görüşlerimizi, kanaatlerimizi aksettirelim ve en doğru olanı bulmaya çalışalım.

Muhterem arkadaşlar;

Hepiniz, Türkiye'yi daha mesut, daha müreffeh bir yola götürmek için çalışıyorsunuz. 27 Mayısın ülküsünü dile getiren insanlar olarak, maddelerdeki hükümleri ayrı ayrı incelemek suretiyle en iyi yolu bulacağımıza, Türk cemiyetini daha müreffeh, daha mesut, daha bahtiyar yarınlara götüreceğinize inanıyorum. Bunun için var gücümüzle, parti endişelerini ve siyasi mülâhazaları bırakarak çalışalım, arkadaşlar. Hepinizi hürmetle selâmlarım. (Alkışlar)

BAŞKAN — Buyurun, Sayın Sırrı Atalay.

SIRRI ATALAY — Muhterem arkadaşlarım; genel oy prensibinde temel hükümleri tedvin etmiş olan komisyonumuz şimdi temsil prensibine ait kısımları hazırlamış ve huzurunuzda getirmiş bulunmaktadır.

Kendileriyle temsil prensibinin esaslarında asla beraber olmadığım kıymetli komisyona emek ve zahmetinden dolayı teşekkürü bir vazife bilirim.

Muhterem arkadaşlarım; inanış ve fikirlerimiz umumi temayülle beraber ve onun yanında olmayabilir. Bu halde politikacılara düşen davranış tarzı üç şekilde tecelli eder : Ya fikirler ve inanışlardan feragat edilir, umumi temayüle uyulur ki, bunu başarılı bir politika diye vasıflandırırız; ya umumi temayüle uyulur, ama şahsi inanç ve fikir muhafaza edilir, ki buna basiretli politika denir; bir de umumi temayülle birlikte olmadığı halde, şahsi fikir ve inanışlarını aynen, ne pahasına olursa olsun, serbestçe müdafaa eder,

Bu hareket tarzına politikamızda çeşitli sıfat ve isimler verilebilir. Birçok hareket tarzımızın, bu esaslardan geldiğini işaret etmek isterim. Bunlar konumuzun dışında olmakla beraber meselelerin mahiyet ve ehemmiyeti bakımından, hareket tarzlarımızın o seçimi ve hedefini böylece ve kısaca tesbit edip geçeceğini, yalnız bir teşhis hatası üzerinde durmam icabedecek. Benden evvel konuşan arkadaşımız heyecanla ifade ettiler. 1950

yılından bu yana çektiğimizi ekseriyet sistemini tatbik etmiş olmamızdan gördüler ve bu sistemi mahkûm etmek için, misal olarak verdiler. Bu bizim için teşhis hatasıdır.

1950 yılından bu yana olanlar sadece ekseriyet sisteminin kabahati değildir. Şartlar, sebepler değişiktir. Hiç şüphe yok ki, 1950 - 1960 arası olanlarda temsil şeklinin bir derece payı vardır. Fakat tek başına seçim şekli sebep değildir ve olamaz. Komisyon sözcüsü arkadaşımız, bu sebepleri serdetmeliydiler. Sözcü olarak, ekseriyet sisteminden nispi seçim sistemine geçişin esbabı mucibesini izah etmeliydiler. Eğer böyle yapsalardı, çok isabetli hareket etmiş olurlardı. Şunu da bilmeliyiz ki, en azından Anayasa kadar, seçim kanunları ve getirilen sistem, prensipleri, bir milletin hayatı içinde önem taşır. Bir memleket ne kadar dilediği mükemmel ve demokratik bir Anayasa sahibolursa olsun, eğer seçim sistemi milli bünyeye uygun değilse bu memlekette başarı görmek hem mümkün olabilir, hem de olmayabilir. Ama bir memlekette Anayasa demokratik olmadığı halde, seçim şekli ve sistemi milli bünyeye uygun ise huzur, emniyet, istikrar, yani selâmet mümkün de olabilir, mümkün de olmayabilir. Bu içtimai bir davranış tarzıdır. O halde Anayasa kadar seçim şekilleri de mühimdir ve hayati bir meseledir. Bu sebepledir ki, seçim kanunları ve mevzuatı üzerinde hislerden ve heyecandan uzak olarak, itina ile ve sabırla ehemmiyetle durmaya mecburuz.

Millet iradesinin tecellisinin âdil, eşit, serbest ve tesirli olmasını temin için yüz yıla yakın zamandan beri kanun ve tatbikat yoluyla çalışan insanlık idare edenleri seçmenin çeşitli yolunu denemiştir. Son yüz yıl içinde demokratik medeni dünya bünyelerine en uygun temsil şeklini aramıştır. Uzun zamandan beri içtima bünyeleri içinde temsil prensibinin mahsurlarını bertaraf ederek kendi şeklinde ıslah usulüyle inkişaf temin eden Anglosakson devletleri, hariç hiçbir memlekette değişmez ve en iyi şekilde temsil usulü bulunamamıştır. Nispi temsilin cazip görünen âdil veğhesine kapılan milletler kısa zamanda bu şeklin de mükemmel veya en iyi olmadığını görmüşlerdir. Temsil prensibinin memleketin milli bünyesi ve mevcut şartları içinde ve milletlerin psikolojik davranışları ile içtimai ve siyasi oluşları ile mütâ-

lâa edilmesinin zarureti görülmiştir. En iyi zannedilip zaman zaman milletlerin ümit bağladığı nispi temsilin gerçek ve devamlı başarısı hiçbir yerde görülmedi.

En devamlı, ve en talihli usul, temsil usulü, tek isim sistemi olmuştur. Çağımızda kuvvet ve itibar kazanan ikinci temsil şekli ise karma olarak nispi temsil ile tek isim veya liste usulü bulunmaktadır. Bütün mahzurları bertaraf edilmiş, bütün aranan vasıfları toplamış bir temsil şekli bulunmamış ve görülmemiştir.

Bünye ve şartlara göre temsil prensibi tabii en çok görülen şekli ile artık nispi temsilin lehinde değildir.

Nazari ve şekli mânada cazip ve ideal görünüşte nispi temsilin mahiyetinde eşitlik ve adaletin, huzur ve istikrarın gerçekleşmediği görülmüş ve tecrübe edilmiştir. Coğunluk sisteminin, kayıtsız ve şartsız, en basit şeklinin tatbikından doğan mahzurları, seçimlerin neticesine müessir diğer şartlara rağmen, tek başına nazara alan cemiyetler, nispi temsilin daha âdil ve çeşitli kanaat ve fikirleri temsile imkân vermesi bakımından daha muhkem zannederek, nispi temsilde kaderlerini denemiş, fakat umduklarını bulamamışlardır. Olay bizde de daha başka olacağına benzemiyor.

Söyle ki : 1950 - 1954 - 1957 seçimlerinin gayriresmî rakamlarına dayanarak, bu neticelere göre şu temsil şekline göre şöyle, bu temsil şekline göre böyle netice alınacaktı. Binaenaleyh «nispi temsile gitmiş olsaydık, elde edilen neticeler bambaşka olacaktı» noktasında fikirler yavaş yavaş toplandı. Fakat 1950 - 1954 ve 1957 seçimlerinin neticelerini mutlaka ve olduğu gibi temsil şekline bağlamada hukuki, içtimai, siyasi gerçeği bulmaya imkân yoktur. Şüphe yok ki neticelerde temsil prensibinin müessir payı vardır, fakat tek ve mutlak sebep temsil sebebi olamaz ve olamamıştır. Her üç seçimde yapıldığı zamana ve şartlara göre ayrı ayrı özellikleri ve bu özellikleri çevreleyen çeşitli veçheleri olmuştur.

«İktisadi, hukuki, içtimai, siyasi, psikolojik şartlar ve davranışlarla iktidarların tutumu tesirli olmamış, tek müessir âmil temsil şekli olmuştur» denmesi, çok dar bir mantığın ve nazari bir iddianın içinde içtimai bir oluşu tahlil etmek olur. Halbuki her yerde olduğu gi-

bi, devamlı veya geçisi iç içe güç ve karışık çeşitli şartlar ve oluşlar, temsil şekli ile tecrit edilemez tesir sebepleridir.

İşte bu bizde bilhassa 1951 ara seçimlerinden itibaren tatbik edilen temsil prensibi aleyhine fikirler, böyle umumi görüşün yerine kaba-hatli tek sebebolarak toplanmağa başlandı.

Hukuk dışı zorba bir idarenin bütün kötülükleri ve Anayasa dışı davranışları : Kurtuluşun temsil prensiplerinde değişiklikle mümkün olacağını her vicdan da fikir ve ideal olarak yerleştirdi.

Düşünen insanlar, muhalefet partileri fikrin esas prensibinin mesnetinde mahzur ve faydayı uzun ve etraflı olarak tahlile vakit bulmadan böyle psikolojik hava içinde temsil prensibi olarak ekseriyet şeklini mahkûm ettik. Nispi temsilin sihirli cazibesinde zulmün, kötülüğün, keyfiliğin, önleneceğini, meş'ur bir gidişin durdurulabileceğini ümid ettik ve nispi temsile fikir, tüzük ve kararlarımızla sarıldık, kurtuluşu onda aradık.

İçtimai ve hukuki müessese ve prensiplerin mahzur ve zararlarına şahid olduğumuz zaman bunları bünyeleri içinde ıslâh ve inkişaf ettirmek gibi normal ve mümkün usul yerine zıddı ve aksi olan yeni bir şekle, prensip veya usule itibar ve heves etmemiz bizi her zaman başarıya götürmemiştir. Ekseriyet sisteminin mahzurları bizi, nispi temsile doğru götürürken, mutlaka huzur, istikrar ve emniyet temin edilecek en âdil bir şekil olduğuna ait inandırıcı objektif ve kesin hangi dedillere dayanıyoruz? Bu hususta hangi gerçek bilgilere sahip bulunuyoruz?.

Kitapların ve başka ülke tatbikatlarının sâlık verdiği nispi temsilin bizi selâmete ulaştıracak en iyi sistem olacağını bize gösteren belirtiler nelerdir? Genel seçimlerin umumi tahlilinde bize istikamet verecek, gayriresmî mücerret üç stetoskopluğundan başka ne vardır? Seçimlere iştirak nisbetlerinin mukayesesi, oyların parti ve partili adaylar arasında dağılışı şekli ile bu şekli meydana getiren çeşitli sebepler, oy vermeden kaçmanın sebepleri ile miktarı, bunun genel oya tesir şekli, seimen gruplarının hangi sebeplerle daimi veya devri oy kullandıkları, oyların verilisi ve dağılışına sebebolan ekonomik, içtimai ve siyasi durum ve oluşların tahlili. Hangi propagandanın ne derece ve ne şekilde tesirli olduğu, tesirin devamı. Coğrafi dağı-

lıgın rolü. Nüfusun hacmı ve yoğunluk olarak tesiri. Sosyal bünyeye ve seçim neticelerine ait istatistiklerin mukayesesi, nüfusun oy verme yeterliğine sahip kimselerin ve kayıtlı seçmenlerin üçte kaçının politikaya hâkim olduğu. Oy verenler arasında müessir grupların tesbiti. Hangi bölgelerde «oy» hareketinin görüldüğü ve görülmediği. Devri değişmelerin tesir tarzı ve derecesi, iktisadi şartların, değişmesinin tesir derecesi ve sahaları ve en müessir iktisadi sebeplerin çeşidi, ve bölgevi dağılışı. Affektif fikir hayatıyla ilgili hususlar... Bunun yanında taassup ve eğitimin tesiri... Buna benzer sebeplerin tahlili genel seçimler veya seçimler serisi üzerinde ne tesirleri olabilir? İstatistikler, monoğrafi, hipotez, deneyleme ve mukayese tahlilleri ile bu yolda edineceğimiz, dayanacağımız bir bilgi ve mesnet var mıdır?

Seçim sosyolojimizin mevcudiyetini kimse iddia edemez. O halde «Bizi selâmete ulaştıracak eşit ve âdil ve en iyi temsil şekli hangisidir, hangisi olabilir?» Sorusuna, objektif, müspet, gerçek delile dayanarak cevap verebilmemiz rahatsızlıkla mümkün müdür? Bu soruyu ehemmiyetle soruyor ve cevabı bekliyorum. inandırıcı cevabı yetkili komisyon vermeye, fikrimin dayanakları yerinde kalacaktır, temenni ederimki komisyon mukni delillerle fikrimde isabet olmadığını ispat eder?

«(Doğma) (fikir) ve uzağın cazibesi adına, temsil prensibinde «nispî» şekli bizim için iyisidir. Onu bir kere tecrübe edelim» dememiz, ne derece gerçeğin ifadesi olacaktır? Bu mevzuda meçhullerin karanlığı etrafımızı çevirmiştir. Şahsan gerçekten kuvvet almış bir ışık görmüyorum. Bunun tartışmasını yaparken ve yapacağımız anda sadece iki hareket noktamız vardır. Birincisi son üç seçim neticesinin ne derecede tesirli olduğunu bir yana bırakıp mahkûm ettiğimiz ekseriyet sisteminin soğuk yüzü, ikincisi, nispî temsilin nazariyeleri ile bâzı memleketlerde tecrübe edilışı. Başka bir mesnedimiz yoktur. Son tecrübelerin göz nuru döküp isabetle üzerine eğildiği karma temsil şekline nedense itibar etmiyoruz? Kulağımızı nazariyelere ve dış tecrübelerin sesine veriyor, gözümüzü geçmişten ayıramıyoruz. Gözümüzü istikbale, kulağımızı bünyemizden yükselen seslere çevirmeye mecburuz.

Şekli tekâmülün şimdilik son merhalesi bulunan karma listeyi bir yana bırakıp. Nispî temsille dar bölge temsili 450 000 nüfusa kadar dar bölgeyi 450 000 den yukarı nüfusu olan illerde nispî temsili aynı zamanda, şartlar tahtında tatbik edip netice alma bize en azından iki tecrübe ve 10 yıl kazandırmış olacaktır. Nispî temsilin ve dar bölgenin lehinde ve aleyhinde olan fikirlerin karşılıklı kuvvetleri ve biri birini beğendirme ve yenme için ileri sürdükleri sebepleri az veya çok, zayıf veya kuvvetli bulmada mantıkî tereih güçlüğü aşıkârdır.

Bu husus da dikkatimizi çekmelidir. Hissî ve yakın menfaatlerin uzağında iki temsil şeklinin hareketli müspet ve menfî fikirlerin kuvvet dengisini ancak, karma şekil izale edebilir.

Karma liste ve temsil şekillerinin zarurete ve başarısı iki temsil prensibinin şimdi teferruatından uzak olarak işaret edeceğim, karşılıklı fikirleri şunlardır :

Nispî temsilin lehindeki fikirler: Nispî temsil, eşitliği, adaleti temin eder, tesirli bir muhalefeti sağlar, iktidarın, keyfiligini, çoğunluğun tahakkümünü önler, çeşitli partiler parlâmentoya girebilir. Nispî temsilin her yerde ve her zaman lehinde söylenen bu hususlardan başka faydaları varsa lütfedip söylesinler.

Aleyhindeki fikirler: Partilerin çekişme ve kavgasını artırır, partilerin çoğalmasına sebep olur. Seçimin geniş mânada oy serbestisini önler, seçimleri plebisit mahiyetine sokar, müstakil ve ferdî adaylara inkân vermez. Seçim sonrasında parti merkez organlarının çeşitli Hükümet kurma, düşünme, birleşme entrikalarına sebep olur. Çoğunlukta istikrar ve huzur bırakmaz, Milletlerin psikolojisine göre çeşitli mahzurlara sebep olur. Bundaki seçim tekniği de çok karışık ve güçtür. Parti tahakkümünü sebebolur.

Dar bölge aleyhindeki fikirler: Parti disiplinini kalmaz, milletvekilleri mahalli şahıslardan olur ve bu şahıslar kuvvetlenir. Devlet adamları seçilemezler ve israf olur. Adaylar arasında sert mücadele olur. Para müessir olur. İktidar daha müessir olabilir. Milletvekilleri seçmenin tesirinde kalacaktır. Coğrafi bakımından tatbiki güç ve mahzurludur.

Dar bölge lehindeki fikirler: Adaleti temin eder. Kolaylık ve basitlik bu sistemde mümkündür. Oy eşitliği en geniş mâna ve şekli ile bu sis-

temde mümkündür. Seçmenle seçilecek veya seçilen arasında münasebetini temin eder. Mahâlin meşru menfaatlerini korur ve temin eder.

- Seçmen hâkimiyet hakkını en emin şekilde istimal eder, parti tahakkümünü ve bu yoldan rejimin tehdidini önler. Nispi temsilin plebisit hareketini önler, bağımsız ve ferdi adaylara imkân verir. Azınlık tahakkümü önlenir. Seçmen mesuliyet duygusunu daha iyi hissederek hareket eder...

Bu düşünceler ve görüşler yıllardır söyleniyor ve söylenecektir. İki tarafın üzerinde önemle durduğu bu şekillerin tatbik sonuçları - nispi temsilin daha çok olmak üzere - şiddetli tartışma ve uzlaşma mevzuu olmaktadır. Komisyon Cumhuriyet Senatosu seçimleri raporunda «Çoğunluk sisteminin mahzurlarını azaltmak maksadıyla iller, üçer seçim çevresine ayrılmıştır.» Gerekeceği ile çoğunluk sisteminin mahzurlarının dar bölge şekli ile önlenmesinin mümkün olduğunu teyit etmiştir.

Karma şeklin niçin bünyemize uymadığına dair ise, tek, bir sebep daha yazmıyorlar.

Meşum bir gidişin davranışı karşısında şüphe yok ki, en iyi duygularla toplanmış fikirleri, mutlaka isabetlidir, diye, kabul ettirmeye hakkımız yoktur. Yakın bir geçmişte umumi bir temayüle mazhar nispi temsil fikrini muta' olarak almaya mecbur olmadığımız gibi, yakın geçmişin şartları değişti diye, pişmanlık veya cayma bahanesi göstermeye de mezur değiliz.

Millet iradesini karar verme fiilinde kesin ve eşit bir hürriyete, neticede toplumun huzur, istikrar ve emniyetine ulaştırarak tesirli ve en iyi temsil hangisidir? Hangisi olabilir? Bu cihetleri araştırmada, serbest olduğumuzu bilmeliyiz.

Mulherem arkadaşlarım; nispi temsil ile karma temsil yani dar bölge sistemlerinde karşılıklı olarak bugün bütün dünyaca durulmaktadır. Biri diğerine kâfi derecede ezici bir şekilde üstünlüğünü flân etmiş değildir. Nispi seçim sistemi en iyi şekilde tatbik eden memleketlerin de (hattâ en yakın komşumuz olan Yunanistan da dâhil olmak üzere) yavaş, yavaş nispi temsilden karma temsil şekline gitmeleri, nispi temsil sisteminin itibarının yavaş yavaş mevzuattan ve hukuk sahasından kaybolduğu, yerini daha az mahzurları bulunan karma sisteme bıraktığı görülmektedir. Her iki memlekette ise tek isim, dar

bölge sistemi büyük bir başarı ile tatbik edilmektedir.

Nispi temsil sistemi lehinde cazip fikirler 1895 ten itibaren ortaya atılmış ve söylene gelmiştir. Eşitliği ve adaleti temin eden, iktidarın tahakkümünü önliyen müessir bir muhalefetin parlamento'ya girmesini sağlayan partiler ve dolayısıyla çeşitli fikirler temsil ettiren, ekseriyet sisteminin diğer mahzurlarını önliyen bir temsil şekli olarak görülen nispi temsil hiçbir yerde devamlı ve başarılı netice temin ve tesis edememiştir. Ve yine hiçbir yerde kayıtsız, şartsız tatbik edilmemiştir. Endişelere, tartışmalara sebep olmuş, ve terk edilmiş, tekrar tasvibedilmiş fakat en iyi sistem vasfını alamamıştır.

Ancak, bu sistemin aleyhinde de birtakım fikirler ileriye sürülür. Neler denir, şimdi bunları sıralayayım. Ancak, bu fikirlerin satırbaşlarına göz gezdirebileceğim:

Partilerin gelişme ve kavgalarını artırır, partilerin çoğalmasına sebeb olur. Seçmenin geniş mânada oy serbestisini önler, seçimleri bir nevi plebisit mahiyetine sokar, ferdi adaylara imkân vermez.

Bütün bu ve buna benzer fikirleri enine, boyuna ilim gözü ile incelemek gerekir. Siyasi partilerin bir kuvvet gösterisine vesile olduğu ve bir sebep teşkil ettiği bildirilmektedir. Yine arkadaşlarımız ifade ettiler; çeşit çeşit partilerin çoğalmasına sebeb olmaktadır. Yine nispi temsil en kuvvetli mahzuru ile, partilerin merkez organlarının tahakkümüne yol açmaktadır. Nispi temsilde ne kadar başarı temin edilirse edilsin, parti merkez organlarının tahakkümüne sebebîyet vermektedir. Nispi temsilin aleyhinde olan kuvvetli bir fikir; vatandaşa, «sen hangi liste arasından hangi şahsı tercih ediyorsun?» sorusu değil, «hangi partiyi istiyorsun?» sorusu sorulacaktır. Sen kendi temsilcilerini seçmiyeceksin, sana vereceğimiz liste arasından, şunu tercih ediyorum diyemiyeceksin, seçeceğin şey parti listesi olacaktır. Bu da bizim memleketimizin için bir plebisit demektir. Bizim memleketimizin realiteleri buna uymaz. Karaburun'dan Posof'a kadar alın, Türkiye'de 27 milyon insan zannediyor musunuz ki, bütün siyasi teşekküllerin tüzüklerini ve programlarını okuyorlar? Zannediyor muyuz ki, fikir partilerimizin programlarını okuyacaklar.

beğenecekler ve seçime gidildiği zaman bu programlara rey verecek ve tercih haklarını kullanacaklar? Vatandaş takdirini şu yahut diğer partiyi beğenmiyorum şeklinde yapacaktır. Evvelâ bu görüş memleketin gerçeklerine uygun değildir Köye gittiğimiz zaman, burada seçmene çeşitli şartlar ve faktörler tesir etmektedir. Parti programı, prensipleri şu bu, son plâna düşmektedir. Bunun yerini günlük kaygılar almaktadır. Seçmen, partiye göre reyini verir, fikrine inşallah yakın bir zamanda bende müşahedelerimle katılırım.

Eğer seçim nispi usule göre kabul edilirse, bu bir nevi plebisit mahiyetinde olacaktır. Müstakil adayların kazanmasına imkân kalmıyacaktır. Siyasi teşkilâtların yanında seçime, müstakil adaylar da girebilmelidir. Nispi sistemde müstakillerin kazanmaları imkânsız bir hale gelmektedir.

Bir arkadaşımızın ifade ettiği gibi, nispi temsil çok zaman birçok memleketlerde görüldüğü gibi, azınlığın çoğunluğa tahakkümüne münceer olmuştur. Birçok memleketlerde bu acı tenkid edilmiştir. Böylece çoğunluğun hâkimliği yerine azınlığın tahakkümü kendiliğinden doğar. Hele parlâmentoda serbest bir çoğunluk varsa, artık o memleketin kaderini milyonlarca seçmenler değil, partilerin merkez organları tâyin ediyor. Garp memleketlerinde çok görülmüştür. Parti merkez organlarının ihtilâfları ve entrikalarının çeşidi görülmüştür. Artık nispi temsilde serbest bir çoğunluk mevcudolduğu zaman, memleketin kaderini, o serbest çoğunluk içinde ufak tefek partiler ve o partilerin çoğunluk partisine karşı birtakım entrikalar çeviren merkez organları tâyin ederler. Garp memleketleri bunların acısını ağır şekilde çekmiştir.

Nispi seçim sistemini hayatlarına alan veya bunu tatbik eden memleketler de tecrübe edilmiş, tetkik edilmiştir ki, bu sistemin milletin psikolojisi üzerinde çok yakın bir ilgisi vardır. Nispi temsil sistemi, her yerde aynı derecede muvaffak olmaz. Başarı görülemiyen yerler vardır.

Sıcak kanlı memleketlerden olan İtalya'da, başka medeni memleketlerdeki kadar başarılı bir şekilde tatbik edilmediği görülmüştür. İnsan psikolojisi bunda mühim bir unsur ola-

rak kendini göstermektedir. İşi bu seviyeden mütalâa edecek olursak, mesele cidden düşünülmeğe değer, sanırım.

Nispi temsilin aleyhindeki diğer bir fikir de, bu sistemin muğlak oluşudur. Herkes bu işin içinden çıkamaz. Tatbikatı güçtür. Şunu itiraf etmek mecburiyetindeyim ki, ben iki milletvekilliği seçim sonuçlarının ekseriyet sisteminin basitliği içinde Bingöl vilâyetinde tasniflerinin nasıl ihtilâf ve teknik imkânsızlıklarla karşı karşıya geldiğini yakinen müşahade etmişimdir. Bu kadar basit bir şekilde sadece iki milletvekilliği seçim neticelerinin tesbitindeki güçlük ve ihtilâfları düşünüyorum da iki ayrı şekilli Senato ve milletvekilleri seçimlerinin aynı günde ve nispi temsilliği karışık muğlak hesapları ile nasıl kusursuz ve rahatlıkla temin edileceğini düşünüyorum : Eğer seçim mazbatalarını tetkik ederseniz, görürsünüz ki, tekniğe ait en basit bir ekseriyet sisteminde dahi itirazlar çoğalmaktadır. Bu en basit şekil karşısında hâlâ teknik hata yapmış bulunduğumuz halde, çok karışık ve muğlak onlan nispi temsil sisteminin tasnifinin içinden nasıl çıkacağımızdan endişe duyuyorum. Ama, arkadaşlarımız endişe duymıyabilirler.

Dar seçimin aleyhinde ve lehinde olan fikirleri kısaca arz edeyim. Biraz önce Baykam arkadaşımızın ifade ettiği dar temsilin mahzurları olarak milletvekili mahallinden seçileceği için kuvvetlenir, - Baykam arkadaşımızın fikirlerinin hepsine karşılık veremiyorum, ancak satır başlarına dokunabiliyorum, - parti disiplini bozmuş. Parti disiplini kalmaz, diyor. Milletvekili bir bölgeye dayanacaktır. Partinin disiplinine, programına, prensiplerine riayet etmiyecektir, diye söylenebilir. Fakat bu doğru değildir.

İngiltere'de seçim devresine, bir emzirme devri denir. Milletvekili adayı, seçim devresinde kendi seçim çevresini emzirmektedir, böyle telâkki ediliyor. Böyle olunca elbette bâzı israflar olacaktır. Kazanmak veya kazanmamak olacaktır.

Devlet adamları, siyasi partilerin içerisinde şahısları israf etmiş, harcamış olacaktır. Bu iddia vâridolamaz. Devlet adamları, tek ve ya dar bölgede de kazanabilir, kazananlar da Devlet adamı olabilir.

Partilerin disiplini, seçilme tehdidi veya va'di yoluyla değil, parti liderlerinin ve lider organlarının telkinlerine, fertlerin parti anlayışına bağlıdır ve en emin parti disiplini bu şekilde tesis edilebilir. Adaylar arasında, teke tek olduğu için, sert ve kaçınılmaz mücadeleler olacaktır. Dar bölge olduğu için iktidarın tesiri mümkün ve kuvvetli olacaktır. Dar bölgeyi coğrafi olarak taksim çok zor olacaktır. Ve hattâ mümkün olmayacaktır.» dediler. Dar bölgenin aleyhinde olan bu fikirler yanında, lehinde olan şu fikirleri sıralamak mümkündür : Dar bölge sistemi en iyi bir şekilde adaleti temin eder. Bunu ben değil tatbik eden memleketler söylemektedir. En kolay sistem dar bölge sistemidir. Oy eşitliği en geniş mâna ve şekliyle bu sistemde mümkündür. Diğer sistemlerde oy eşitliği temin edilemez. Meselâ Hakkârî'de bir vatandaş 10 kişiye değil iki adaya oy veriyor. Halbuki İstanbul'da bir vatandaş 40 adaya oy veriyor. Bir tarafta 200 bin kişi bir kişi seçiyor, diğer tarafta 20 bin kişi bir kişi seçiyor.

Dar bölge sistemine gelince : Adaleti temin eder. Kolaylık ve basitlik bu sistemde mümkündür. Oy eşitliği en geniş mânada bu sistemde görülür. Seçmenle seçilecek veya seçilen arasında münasebeti temin eder. Mahallin meşru menfaatlerini korur. Seçmen hâkimiyet hakkını en emin şekilde istimal eder. Parti tahakkümünü ve bu yoldan rejimin tahdidini önler. Nispi temsilin plebisit karakterini önler. Bağınımsız ve ferdi adaylara imkân verir. Karma liste imkânı verir. Liste birleşmelerine siyasi teşekküllerin veya şahısların bir araya gelip liste yapmalarına imkân verir. Azınlık tahakkümünü önler. Seçmen mesuliyet duygusunu daha iyi hissederek hareket eder ve bu suretle vicdan muhasebesini yapar.

Görüyorsunuz ki, mahkûm ettiğimiz adımı bile anmaktan çekindiğimiz ekseriyet sisteminin dışında kala kala nispi sistem ve dar bölge sistemi birbirine karşı fikirlerini beyan etmektedir. Bu iki sistemin birinin diğerinden daha üstün olduğu hakkında itiraf edelim ki, kesin bir ölçü yoktur ve hangisinin daha üstün olduğu henüz belirmemiştir. O halde bu kadar muğlak ve lehinde, aleyhinde birçok şey söylenebilen sistemlerden birini tercih edeceğimiz

zaman elimizde müspet deliller olması lazımdır. Bu var mıdır? Bunu iyice bilmeden millî bünyemize hangi sistemin uygun olup olmadığını bilmeden ve vicdanlarımızda bunu kesin olarak yerleştirmeden, nispi seçimi bir defa tecrübe etmeliyiz, kılışlaşmış fikre derhal katılmamın mevcut şartlar muvacehesinde pek isabetli olmayacağı zannındayım. Vicdanlarımızda rahatlığını duymadan cazibesine kapılıp bu iyidir diye tercih mi edeceğiz? Bu hususta bizim mutlak surette tatmin edilmemiz gerektir. Bu husus, karşılıklı düşüncelerle ve iyi bir şekilde bağlanırsa zannederim ki, mahzurları azalabilir. Bu düşünceler ve görüşler yıllardır söyleniyor ve söylenecektir. İki tarafın üzerinde önemle durduğu bu şekillerin tatbik sonuçları, nispi temsilin daha çok olmak üzere şiddetli tartışma ve uzaklaşma mevzuu olmaktadır.

Meclisiniz, yalnız isabetli ve vicdanlı hareket etmeyecek, bu mevzuda uzak görüşlü ve basiretli hareket etmiş olacaktır. Bu mevzuda gözülmüş objektif mesnetlere sahip değiliz.

Egemenlik hakkının istimali şekli, Anayasa garanti şekillerinden daha az mühim sayılmaz.

Millî bünyemize nispi temsilin en uygun sistem olduğunu iddia edenlerin objektif, sahil ve inandırıcı delil ve materyallerini bilmek isterim ve istikbale ait gönüllerimizdeki endişeleri, dimağlarımızdaki istifamları önleyici teminatlarını öğrenmek isterim.

Önceden alınmış ve verilmiş fikirler bu hatırlı meselede, mücerret kaldıkça bize ışık tutmaz. Bu mevzuda sarahate muhtacız. Bu bakımdan Komisyon raporuyla beraber olmadığını bir kere daha ifade etmek isterim.

Muhterem arkadaşlarım, endişelerimiz ne olursa olsun temenni ve ümit ederim ki, isabetli ve basiretli ekseriyetinizin alacağı kararla bu endişelerimiz izale olacak ve biz en hayırlı ve memleketin bünyesine en uygun bir yolu bulacağız ve en isabetli şekli kabul edeceğiz. Netice ne olursa olsun hattâ savunduğum fikirlerin aksi de olsa hepimiz, ekseriyetin kararı en iyi karardır diyecek ve seçimlerin memleketin hayrına olmasını dileyeceğiz. Hürmetlerimle. (Alkışlar)

BAŞKAN — Efendim, bir önerge var. okuyoruz.

Sayın Başkanlığa

Milletvekili seçimi kanunu tasarısının tümü üzerinde sayın temsilciler bu saate kadar görüşlerini bildirmişlerdir. Söz almış bulunan diğer hatipler de görüşlerini açıklamak imkânını sağlamak üzere konuşma müddetini tahdidetme zarureti meydandadır.

Asıl mütalâa ve tekliflerini Sayın Temsilciler maddeler üzerinde dermeyer edeceklerinden, tümü üzerindeki görüşmeler 5 dakika ile tahdidedilmesini arz ve teklif ederiz.

Ahmet Şener Avni Yurdabayrak

NURETTİN ARDIÇOĞLU — Takririn aleyhinde konuşacağım.

BAŞKAN — Buyurun.

NURETTİN ARDIÇOĞLU — Muhterem arkadaşlarım, verilen takrir meselenin ehemmiyeti ile katıyen mütenasip değildir. Memleketin âtisini ve iktidarını tâyin edecek olan Se-

çim Kanunu belki Anayasa kadar mühimdir. Üzerinde söz alan arkadaşların isimleri okundu. 16 - 17 kişiden ibarettir. Maddeler üzerinde yapılacak tenkidler meseleyi önlemez. Tümü üzerinde enine boyuna konuşmak lâzımdır. Nispi sistem mi, majoriter sistem mi kabul edilecek, bunu tümü üzerindeki görüşmeler tâyin edecektir. Bu görüşmeler üzerine esaslı bir değişikliğe karar verilirse metin olduğu gibi komisyona iade edilecektir. Tümü üzerindeki konuşmalar 5 - 10 dakika içine sıkıştırılamaz. Bu bakımdan takririn reddini istirham ediyorum. (Alkışlar)

BAŞKAN — Önergeyi yüksek oylarımıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

Sayın İbrahim Öktem. (Yok, sesleri)

Öğleden sonra saat 14,30 da toplanmak üzere oturumu kapatıyorum.

Kapanma saati: 12,30

İKİNCİ OTURUM

Açılma saati : 14,30

BAŞKAN — Kâzım Orbay

KÂTIPLER : Oktay Ekşi, Alev Coşkun

BAŞKAN — Oturumu açıyorum.

Başkanlığın bir sunuşu daha vardır, okuyoruz.

2. — *Vazife ile yurt dışına giden Dışişleri Bakanı Selim Sarper'in avdetine kadar kendisine Ticaret Bakanı Mehmet Baydur'un Vekillik edeceğine dair Devlet Başkanlığı tezkeresi (3/86)*

Temsilciler Meclisi Başkanlığına

Vazife ile yurt dışına giden Dışişleri Bakanı Selim Sarper'in avdetine kadar kendisine, Ticaret Bakanı Mehmet Baydur'un Vekillik etmesi uygun görülmüştür.

Devlet Başkanı ve Başbakan
Org.

Cemal Gürsel

BAŞKAN — İttıla hâsıl olmuştur.

Buyurun İbrahim Öktem.

İBRAHİM ÖKTEM — Sayın arkadaşlar, Muhterem Heyetinizin tetkik ve tasvibine Seçim Komisyonumuz tarafından sunulan «Milletvekili seçim Kanunu» nun dayandığı seçim sistemi kabulünüze mazhar olduğu takdirde bu siyasi hayatımızda çok mühim bir dönüm noktası teşkil edecektir. Türk Milleti ilk defa 1076 da seçim hakkını kullanmıştır. 1957 seçimleri dâhil yurdumuzda bugüne kadar yapılan 16 seçimin hepsi çoğunluk sistemi ile yürütülmüştür.

Bu tasarı kanunlaştığı takdirde, yurdumuzda 85 sene sonra ekseriyet sistemi terk edilerek nispi temsil sistemi ile milletvekilleri seçimleri yürütülecektir.

Aziz arkadaşlar; seçim sistemlerinin siyasi hayat üzerindeki tesirleri büyük önem taşımaktadır.

Süfraj Üniversalin veyahut dirije intihap mekanizmalarının yürürlükte olmaları halinde devletlerin bünyelerinde derin ve çeşitli değişiklikler meydana gelmektedir. Seçim sistemlerinin siyasi hayat üzerindeki tesirleri partiler yolu ile olmaktadır.

Siyasi hayatın şartlarını yaratan faktörlerin bir memleketten diğer memlekete küçük, büyük farklar arz ettiği muhakkaktır. Bu sebepten belli bir seçim sisteminin, mutlaka belli bir siyasi hayat şekline müncer olacağını iddia etmek yüzde yüz doğru olmayabilir. Yalnız onu, belli bir neticeye sürükleyen sebepleri kuvvetlendirdiği ve bu belli neticeye varmaya mâni olan sebepleri ise zayıflattığı sosyolojik bir gerçektir.

Bu bilimsel gerçeğe uygun olarak 85 senelik bir ekseriyet sistemi rejiminin memleketimizin siyasi hayatı üzerindeki yankılarına kısaca bir göz atmak faydalı olacaktır. İlk umumi seçim yılı olan 1876 dan Cumhuriyetin kuruluşuna kadar kısmen teokratik ve oligarşik, ondan sonra 1946 senesine kadar devam eden tek parti iktidarı devirlerindeki seçimleri dikkate almasak bile, 1946 da açılan çok partili siyasi hayatımızın tabii sonucu olarak tek parti iktidarının değişmesine yol açan 1950 seçimini bir merhale olarak ele almakta hata olmasa gerektir. 1950, 1954 ve nihayet 1957 yıllarında çoğunluk sistemi ile yapılan seçimlerin; sistemin tabiati ve karakteri icabı, Türk siyasi hayatını belli bir neticeye sürükleyen sebepleri kuvvetlendirdiğini ve bu neticeye mâni olacak sebepleri ise zayıflattığını çok acı bir şekilde göstermiş olduğunu inkâr etmeye kimsenin mecali olmasa gerektir.

Muhterem arkadaşlar; seçim sistemlerinin partiler yolu ile milletlerin siyasi hayatlarında vattıkları akislerin dünya ölçüsünde yapılan incelemelerinden elde edilen sosyolojik veriler, bizim acı tecrübelerimize, ışık tutacak mahiyettedir.

Bu verilerin, sosyal ve kültürel bünyemiz ölçüsünde, fecî bir manzarasını yurdumuzda bütün ıstırapları ile yaşamış bulunuyoruz. Yüz yıllarca devam eden otokratik düzen geleneklerinin Türk idareci ve siyasetçilerinin ruhlarında bıraktığı mühim bir tortu bakiyesi ile onları demokra-

tik düzenin ruhundan çok şekline bağlı kıldığı hesaba katılırsa, bir seçim neticesi de olsa, Mecliste büyük bir ekseriyete sahibolan bir lider gruptan, hele bu grup karakter zayıfları içinde ise, demokratik, insan hak ve hürriyetlerine dayanan bir rejimin dayanağı olan feragat, hoşgörülük ve millet iradesine boyun eğme duygularını benimsemeyi ve geliştirmeyi beklemek hayal oluyor. 27 Mayıs ihtilâli, işte bu korkulu hayalden memleketi kurtaran bir silkinme ve hakikat âlemine bir dönüş ihtiyacının sonucudur. Muhterem arkadaşlar; buraya kadar arz ettiğim bu umumi görüşlerin yurt ölçüsünde izahını; son on senelik, ekseriyet sistemi ile yürütülen siyasi hayatımızın ibret verici ve hepimizce çok iyi bilinen örneklerinde bulmak mümkündür.

Demokratik rejimi bizden çok evvel gerçekleştirmiş bulunan milletlerin tatbik ettikleri seçim sistemlerinin; millî karakterler, halk topluluklarının sosyal, kültürel ve ekonomik durumları içinde uzun tecrübelerle zayıf ve kuvvetli yönleri bugün çok iyi bilinmektedir. İngiltere, Amerika, Kanada gibi Anglo Sakson milletler ile onların tesiri altında bulunan birkaç memleketi istisna ederseniz, umumi seçimle yürüyen demokrasi düzenine sahip diğer memleketlerin hepsinde bugün nispi temsil sistemi yürürlüktedir.

Müsaade ederseniz bugün dünyada kullanılan iki esaslı seçim sisteminden ekseriyet sistemi ile nispi temsil sisteminin umumi karakterlerini ve siyasi hayata akislerini birlikte hulâsa edelim :

1. Çoğunluk sistemi : Muayyen bir devre içinde iki partiye müncer olmaktadır. Umumi efkârı temsil alanına aksettirmede âdil değildir. Birbirine son derece zıt iki fikir grupuna yer verir. Fikir nüanslarını siler. Billûrlaşma süratlidir. Sırasında az oy Surreprérestation çok oy sous représcutation'u mümkün kılar. Bu sebepten siyasi mücadele kıyasıya sertleşir. Partizanlığı teşvik eder. Millî meselelerde müşterek hareketi zorlaştırıcıdır. Bu sistemle gelenekçi fikirler ile mahallilik fikri daha da kuvvet kazanır. Umumi efkârı zararlı bir şekilde parçalar. Ekseriyet istibdadına istidat yaratır. Bu sistemle meydana gelen ekseriyet çok defa baskıcıdır. Umumi efkâr değişimine gayrihassastır. Çoğunluk sisteminde dar bölge usulü ise umumiyetle seçilenin hâkimiyetine yol açar, partileri zayıflatır ve seçilenin zebunu kılar. Seçilen mahallî olur. Siyasi ahlâkın

tahribine kolayca istidatlı kılar. Parlâmento plânında ise milletvekili - iktidar sahibi münasebetlerinde son derece tehlikeli tâviz yarışına istidat yaratır.

2. Nispî temsil sistemi : İki den fazla partilerin yaşamasına imkân verir. Bu hassa «Atomizan» olmayıp temsil kuvvet ve tesirini haiz fikir ve doktrin partilerinin meydana çıkmasına yol açar. Partilerin bünyesini kuvvetlendirir. Seçim kazanma anlaşmaları yerine Hükümet kurma ve icra iş birliği anlaşmalarına son derece istidat yaratır. Seçim adaletini büyük ölçüde gerçekleştirir. Elde edilen oylarla, sandalyalar arasında muvazene vardır. Adedi temsilde âzami doğru netice verir. Umumi efkâr parlâmento plânında en iyi aksettiren usuldür. Mahallî olarak kökleşmiş bulunan fikirleri millî çerçeveye içinde masseder. Umumi efkâra bir millîlik vasfı verir. Bu sistem millî birliği umiformité nationale'î takviyeye geçiren milletlerin fikirlerindeki mahallîliğin yavaş yavaş nasıl millî bir mahiyet aldığı teatübelerle tesbit edilmiştir. Majoriter sistemin umumi efkârı deforme etmesine mukabil, nispî temsil sistemi umumi efkârı sadakatle temsil ederek birleştiricidir. Keskin fikir zıtlıkları yerine nüanslı fikirlerin ahenkli birleşimine yol açar. Müsterek görüşler ve müsterek hareketlere son derece istidatlı kılar. Nispî temsil gelenekçi fikirlere gayrihasas olmasına mukabil yeni fikir cereyanlarına karşı hassastır. Devlet adamı israfını ve partizanlığı önler, siyasi mücadeleyi yumuşatır.

Muhterem arkadaşlar; siyasi hayatımızda yerleşen partiler arası münasebet geleneklerinin, kurmak istediğimiz demokratik düzeni dejenere etmeye ne kadar vahim bir istidat taşıdığını bilmemizden gelemeyiz. Son on beş senelik siyasi mücadele devremizde Türk halk topluluklarının nasıl iki hasım gruba ayrıldığını pek iyi biliyoruz. Bu duyguların devam etmekte olduğunu bugün inkâr etmek mümkün müdür?

Bu kötü siyasi gelenekleri tasfiye edecek, bu husumet duygularını, kardeşlik ve iş birliği duygularına çevirecek ve sağlam demokratik geleneklerin yerleşmesine imkân sağlayacak sistem asla dünün çoğunluk sistemi olamaz. Bu olsa olsa, iki hasım grubu parçalayarak daha yumuşak, daha nüanslı fikir ve belki de ilerde doktrinleri temsil eden partilere dağıtan, müsterek millî düşünce ve hareketleri teşvik eden nispî temsil sistemi ola-

bilir. Muhterem Seçim Komisyonumuz, tarihimizin bu nazik dönüm noktasında millî şuur tercüman olarak, memleketin siyasi hayatına yepyeni bir akış imkânı temin edecek, kötü gelenekleri yepyeni siyasi geleneklerle değiştirecek; kabul buyduğunuz Anayasamızın getirdiği sistemin tamamlanması olan nispî temsili kabulünüze arz etmekle tarihi bir vazife yapmaktadır. Kendilerini yürekten tebrik ederim. Türk milleti; çok ümit bağlanan bir va'din tahakkukunu beklemektedir.

Siyasi hayatımızın dünkü partizan kâbustan kurtulmasını sağlayarak yeni ve sıhhatli bir siyasi formasyona istidatlı; sosyal kalkınmanın yepyeni bir ruh ve heyecanla başarılmasında esas olan müsterek düşünce ve müsterek hareketi teşvik edecek bu sistemin kabulünüze mazhar olacağına yürekten inanıyorum. (Alkışlar)

BAŞKAN — Sayın Selçuk Çakıroğlu.

İSMAIL SELÇUK ÇAKIROĞLU — Muhterem arkadaşlar, Anayasamızı yeniden hazırladığımız şu zamanda, Anayasa kadar, belki bir bakımdan bendenize göre, ondan daha mühim olan bir meselemiz seçim sistemi ve Seçim Kanunudur. Seçim sistemi demokratik anlayış tarzına göre Anayasaya hakiki bir vecheye verecektir. Anayasa organlarının halk iradesine göre kurulmasını sağlayacaktır. Şu veya bu sistemi kabul ettiğimiz takdirde Anayasaya verilecek ruh da, mâna da değişecektir. Nitekim 10 yıllık iktidar zamanında eğer majoriter sistemin ıstırapı çekilmemiş, eğer muvazeneli bir Meclis kurulmuş olsaydı bu memleket bu vaziyete düşmezdi. Bu hususta Jean-Jacques Rousseau'nun bir sözünü hatırlatmak isterim: «İnsan cürme karşı sanıldığından kuvvetlidir. Fakat zaafımıza ne demeli?» demektedir. Bir partinin başındaki liderler zaafılara gark olmuşlar ve memleketin başına bugünkü rejim buhranını getirmişlerdir. Belki de ilkten iyi niyetle başlamışlar, zamanla mücerri hale gelmişlerdir. Bilhassa seçim sistemleri gözden geçirilirken bu acıyı da gözden uzak tutmamak mecburiyetindeyiz. Arkadaşlar; Batılı âlim «Kelime mânasiyle demokrasi, egemenlik iktidarın oy pusulası vasıtasıyla istimalinden başka bir şey değildir» diyor. Belki demokrasinin en pratik tarifi budur.

Seçim sistemleri üzerinde durmadan evvel Barthélemy'nin bir sözünü hatırlamadan geçemeyeceğim : «Mühim olan bir Hükümet mev-

culdurmaldır; akla uygun olan idare edilenlerin mümkün olan en geniş miktarda ve mümkün olduğu kadar doğrudan doğruya bu Hükümete iştirak etmeleridir.»

Simdi, ekseriyet sistemi ve nispi temsil usulü üzerinde durmak istiyorum. Arkadaşlar, seçim sistemleri üzerinde komisyon raporunda uzun uzun tartışmalar yapılıyor. Bilhassa önce çoğunluk sistemi üzerinde duruluyor. Mutlak çoğunluk ve gerek nispi çoğunluk sistemlerine itibar edilmemektedir. Komisyon bunda haklıdır. Çoğunluk sistemi mutlak olarak ele alındığı zaman, akalliyetin temsiline müsait olmayan bir sistem olarak bunlar karşımıza çıkabilir mi? Çıkabilir ve hattâ iddia edeceğim, bu suretle ekseriyeti dahi temsil etmeyen, hattâ akalliyete dayanan bir sistem haline gelebilir. Türkiye'de seçmen adedini 10 milyon farz etsek, dört parti olsa, her biri 2 buçuk milyon oy alsa, birisi 2 buçuk milyondan her vilâyette bir fazlasıyla 67 oy alsa bu parti iktidarı ele alabilir. 67 vilâyette diğer partilere verilen reyler % 75 in üstünde bulunmasına rağmen, Mecliste muhalefet temsil olunmayabilir. Hattâ muhalefet tek mebus da çıkarmayabilir. Bu, gayriâdilâne bir usuldür. Arkadaşlar üzerinde durdular. Bendeniz sadece şu, bilhassa takdir edilen Amerikan seçimlerinde bu çoğunluk sisteminin gayriâdillğine bir misal arz etmek istiyorum. 1888'deki Cumhur Başkanlığı seçimlerinde Amerika'da Cumhuriyetçi Harrison 5 439 953 rey almış, Demokrat Cleveland 5 540 329 rey almış fakat ondan 100 000 daha az rey almış olan Harrison Cumhur Başkanı olmuştur. İkinci misali Fransa'nın ekseriyet sistemine dayanmış olduğu 1876 - 1938 arası III ncü Cumhuriyet devrinden verebiliriz. Bu devirdeki seçim neticeleri tetkik edildiği zaman iktidarın çoğunluğu temsil etmediği görülür. Meselâ 1914 seçimlerinde 4 milyon 810 bin iktidar reyine rağmen, 6 milyon 366 bin 786 rey Mecliste temsil edilmemiştir. Acaba seçim çevrelerinde bu mahzurlar giderilebilir mi? Akla gelen ilk şey dar çevredir. Dar çevreyi de iki mânada almak lâzımgelmektedir. Üç - beş mebusluk bir çevre, ikincisi tek mebusluk çevre. Buna İngiliz sistemi de denir. Çoğunluk sisteminin mahzurları biraz hafiflemiş olsa da dar çevre içinde vârittir. Tek mebusluk çevre sistem üzerinde biraz sonra duracağım. Seçim sistemleri tarihi

muveccesinde şunu söylemek lâzımgelir ki, dünyada ilk defa çoğunluk sistemi Rousseau tarafından ortaya atılmıştır. Ondan sonra en çok kullanılan sistem çoğunluk sistemi olmuştur. Fakat bu sistem gayriâdil olduğu için azınlıkların temsil edilmemesi sebebiyle, yeni sistemlere doğru gidilerek, azınlıkların da temsil edilebilmesi için mahdut oy sistemi, yığılmalı oy sistemi, devredilebilen oy sistemleri kabul edilmiştir.

Yukarda saydığım sistemlerden sonra nispi temsil usulüne gidilmiştir. Nispi temsilin bâzı mahzurları karşısında sonra tek isim usulü İngiliz sistemine doğru bir kayma görülmüştür. Gerek nispi gerekse çoğunluk sistemine göre bir alternatif olarak ileri sürülen tek isim usulü üzerinde duralım.

Arkadaşların hepsi de tek isim usulünün mahzurları ve faydalarını müdafaa ettiler. Bendeniz şu nokta üzerinde duracağım. Bu sistem milletle, halkla doğrudan doğruya halk efkârıyla sıkı sıkıya teması olan bir sistem olmasına rağmen, aynı adaletsizlik bu sistemde de vârittir. Ne olacak, İngiltere'de 630 seçmen çevresi vardır. 630 reyile İngiltere Parlamentosu sırf bir parti milletvekilleriyle dolabilir. Sonra şu nokta üzerinde durmak lâzımdır. Milletvekili sadece, bir bölgenin milletvekili değildir. Doğrudan doğruya milletin vekilidir. Seçim dar bölge seçimine gittiği vakit, dar bölgedeki seçmen kendi egoizmasını gerçekleştirir ve milletvekiline her istediğini yaptırmak ister. Birçok arkadaşlar İngiltere'den misal verdiler. İngiltere'den misal vermek hatalıdır. İngiltere kendi hususiyetlerinin yarattığı sistemle, Anayasa ile idare edilmektedir. Onların tatbik ettiği şeyler başka memleketlere tatbik edildiği zaman iyi netice vermemektedir. Nitekim, dar bölgeyi Fransızlar da tatbik etmişler, bundan ağızlarının yandığı görülmektedir. Alain diyor ki, «Mebus, şatosuna çekilen derebeyi gibi, kendisini kuvvetlenmiş ve artık mağlûbedilemez sayar.» dar çevre âdil olamamakla beraber pratik, iyi bir sistem olabilir. İngiltere'de iyi netice vermiş, Fransa'da iyi netice vermemiş. Bunu bilhassa mahallî şartlara bağlamak bakımından düşünmek lâzımdır. İngiltere'de güzel netice vermesinin bir hikmeti de aşağı - yukarı her seçim çevresinin birbirine müsavı olmasıdır. Halbuki bir memleket ölçüsünde çevreyi tesbit etmek, köyleri parçaları ayırmak

lâzımdır. Bu ise Gerrymandering'e elverişlidir. Amerika'da Gerry isimli bir vali seçim çevrelerini kendi partisinin kazanmasına göre gayet ustalıklarla tesbit ettiği için bu kurnazlık seçim literatürüne Gerrymandering, diye geçmiştir. Türkiye'de seçim çevrelerinin tesbiti bir mahzur olacaktır. Şimdi, nispi temsile temas etmek istiyorum. Aristo Mirabeau, Saint Just, Candanet, John Adams'dan bu yana nispi temsil zihinleri meşgul etmiştir. Sistem olarak ilk defa Danimarka'da Carl Andrae, İngiltere'de Thomas Hare tarafından ortaya atılmıştır. Birinci Cihan Harbinden sonra İngiltere, Rusya ve Türkiye hariç bütün Avrupa memleketlerinde tatbikat sahası bulmuştur. İlk defa seçimler Holânda'da yapılmıştır. Bugün nispi temsil usulü İngiltere hariç Avrupa'nın hemen her yerinde tatbik edilmiş bir sistemdir. Bu sistemin en kuvvetli tarafı : Âdil olması, millî iradenin Meclis içinde tam mânası ile inikâsını sağlaması, «Bir Temsilciler Meclisinin vazifesi, temsil etmektir.» prensibini hakikiyle tahakkuk ettirmesi, doğrudan doğruya demokrasinin mümkün olmaması karşısında, bunun neticesi olarak doğan temsili Hükümet şekline uygun düşmesidir. Arkadaşlar bu sistemin bilhassa mahzurları üzerinde durdular. Ancak, bu mahzurları nisbeten vârit değildir. Deniyor ki, bu partilerin çoğalmasına müncer olur. Ama bu mutlak mânada alınmamalıdır. Çünkü, çoğunluk sisteminde de partiler çoğalmaktadır. Bunun aksi de vârittir.

İsveç 1908 den beri nispi sistemi tatbik etmektedir. Partiler adedi 3 ile 5 arasında değişebilmiştir. Danimarka 1918 den beri aynı sistemi tatbik etmektedir. Parti adedi 7, 8 i geçmemektedir. Nispi seçimin vatanı olan Belçika'da 50 yıldan beri üç parti bulunmaktadır ve bu aded artmamıştır. Partilerin artışına nispi temsil usulünü sebep olarak almak bence doğru değildir. Partilerin çoğalmasının gerekçesini nispi temsile bağlamak hatalıdır. Bunun sebebinin memleketin sosyal ve iktisadi şartlarında aramak lâzımdır. Keza profesör Duverger bu sistemin Şimal memleketlerinde iyi neticeler verdiğini ve Akdeniz memleketlerinde iyi neticeler vermediğini söylemiştir. Bunu mutlak bir hakikatın ifadesi saymak doğru değildir. Bu her memleketin içtimai bünyesine göre değişen bir keyfiyettir. Üçüncü Cumhuriyet Fransa'sında 67 sene yedi ay zarfında ekseriyet sistemi

tatbik edilmiş fakat 99 kabine kurulmuştur. Yani 6 ilâ 8 aya bir kabine düşmektedir. Bir memleketteki siyasi buhran seçimle ilgili değildir. Bu sistem kabul edildiği takdirde siyasi partiler disiplini haddi âzamiye çıkar deniliyor. Bu ancak blok liste sistemi olduğu zaman vârittir. Seçmen liste üzerinde değişiklik yapmazsa siyasi partiler disiplini kendini gösterir. Ama buna karşı seçmenin tercihli oy kullandığı yerde, karma liste yaptığı yerde devredilebilen oy kullandığı yerde bilhassa parti disiplininin zayıflayacağı mülâhazası yanında kıymetli insanların kıymetleri harcanmadan nispi temsil usulüyle seçimi kazanmaları sağlanıyor. Bilhassa nispi temsilin bu mahzuru böylece gideriliyor.

Nispi temsil azınlıkları temsil etmek için kocaman bir sistem feda ediliyor, deniyor. Arkadaşlar, mühim olan azınlığın temsili meselesi değildir. Esas olan millî iradenin tam mânasıyla Meclise inikâsıdır. Kısaca söylemek lâzımgelirse nispi temsil, bizzat temsil prensibinin bir neticesidir.

Muhterem arkadaşlarım, bütün bu noktalar üzerinde durduktan sonra bizim sistemimiz ne olacaktır, hususundaki görüşlerimi arz etmek istiyorum. Şunu kabul etmek lâzımdır ki, nispi temsile giderken gerek içte gerekse dışta kazanılan tecrübelerden faydalanmalı, memleket gerçeklerini göz önünde tutmalı, bâzı esaslarda mutabık kalmalıyız. Bâzı prensip kararları almamız. Evvelâ şunu arz etmeliyim ki, nispi temsil ilk ortaya atıldığı günden itibaren eski şüpheli kuvvetini bugün biraz kaybetmiş gibidir. Bunu tatbik etmekte olan milletler de bunları zamanla değişikliğe mâruz bırakmışlardır. Ve yeni bâzı prensipler kabul etmişlerdir. Meselâ Fransa, Almanya, İtalya, Yunanistan evvelâ nispi sistemi kabul etmişler, sonra bunların mahzurlarını görerek bu mahzurları izale yoluna gitmişlerdir. İşte bu dünya gerçekleri bakımından memleketimizin meselelerini ele alacak olursak, majoriter sistemden çektiğimiz ıstırapları da göz önünde tutmamız lâzımgelir. Bir de parti merkezîyetçiliğinden çektiğimiz ıstırapı unutmuyalım. Parti merkezîyetçiliğinden sıyrılmamız lâzımdır. Diğer husus Fransa'da olduğu gibi zayıf ve istikrarsız hükümetlerle idare edilmeyelim ve sık sık kabine buhranlarına bu memlekette yer vermiyelim. Komisyon nispi

temsil sistemlerini üç grupta toplamış, uzun uzun bunlar üzerinde durduğu anlaşılıyor. Netice D'Hondt sisteminde karar kılınmıştır. Komisyonu bu bakımdan tebrik etmek isterim. D'Hondt sistemi en çok yaşayan sistemdir. Bugün Avrupa'da büyük miktarda tatbik edilen D'Hondt sistemidir. D'Hondt sisteminden daha âdilâne bir sistem olmaz. Seçim çevreleri genişlediği nisbette bu sistem âdildir. Bu memleketin gerçeklerine uygun en iyi sistem hence D'Hondt sistemidir.

Arkadaşlar, şöyle bir noktaya geliyorum; benim korkum, profesör Vedel'le beraber şunu söylemek istiyorum: «Demokrasi siyasi partisz olamaz, yaşayamaz. Fakat demokrasi siyasi partiler yüzünden de ölebilir.» Benim korkum da nispi temsil usulüne geçerken bir felâkete mâruz kalmıyalım, memleketimizi Cenabı Allah böyle bir felâketten korusun. Fakat bu hususta da tedbirlerin alınması lâzımdır. Ben uzun uzun bu mevzuda arkadaşlarımla beraber düşündüm. Nispi temsil usulünü prensibolarak kabul edelim. D'Hondt sisteminin tatbik etmiş olan memleketlerdeki tecrübeleri de göz önünde bulundurarak, biz de kendimize bu hususta bir fren koyalım. Bendeniz şöyle düşünmekteyim: Bâzi arkadaşlar nüfus esasları göz önünde bulundurulmak suretiyle bazı illerde ekseriyet usulünü tatbik edelim. Diğer geniş yerlerde ise, yani nüfusu çok olan illerde ise D'Hondt sistemi tatbik edilsin diyorlar. Ben bu şekli de kabul etmiyorum. Çıkaracakları milletvekillerine göre bazı vilâyetler bilhassa küçük vilâyetlerde ekseriyet sistemini tatbik edelim. Arkadaşlar 1, 2, 3, 4 milletvekili çıkaran vilâyetlerimizde nispi temsil usulünü kabul etmek bendenize buradaki vatandaşların Mecliste temsililerine lâykıyla imkân vermez. Binaenaleyh 4 e kadar milletvekili çıkaran illerde ekseriyet usulünü kabul edelim, bunun üstündeki illerde ise D'Hondt sistemi kabul edilsin. Nihayet bir milletvekili çıkaran ilimiz 1, 2 milletvekili çıkaran ilimiz 4, 3 milletvekili çıkaran ilimiz 7 ve 4 milletvekili çıkaran ilimiz ise 13 tanedir. Böylece 25 kadar vilâyetimizde çıkacak milletvekili adedi 82 dir. 450 yere karşı 82 milletvekilinin gelmesi iktidar partisine ekseriyeti sağlar. Bu adedin (60 - 70) ini alan bir iktidar partisi bir üstünlük sağlar ki, bu da sık sık kabine buhranlarına karşı fren olur. 450 binin yanında 100 mil-

letvekili aded bakımından bir şey ifade etmez.

Arkadaşlar karma liste üzerinde durdular. Bu hususta komisyondaki arkadaşlardan bazılarının muhalefet serhleri vardır. Karma listeye cevaz verilmeyişine bu arkadaşlar itiraz ediyorlar ki, doğrudur. Bu memlekette 10 seneden beri muhalefetin lâykı ile temsil edilmediğini iddia ederiz. Karşı tarafta vatandaşın seçim hakkı suiistimal edenler için sizin seçme hürriyetinize müdahale ediyorlar. Karma liste yaptırmıyorlar, çizdirmiyorlar deriz. Türkiye'de realite şudur ki, vatandaş seçme hakkına sahip olsun dilediğini yazması, dilediği hakkında karma liste yapması lâzımdır. Çünkü bu, bugün için kaçınılmaz bir zarurettir. Vatandaş seçim hürriyeti olarak bunu anlamaktadır.

Şimdi arkadaşlarımız soracaklar; peki, partilerin aldığı reyler nasıl belli olacak. Gayet açık. Ekseriyet sisteminde partilerin aldığı rey nasıl belli oluyorsa, bu da aynı şekilde belli olacaktır. Adayların aldığı reylerin vasatısı partinin reyidir. Hesaba esas budur. Ekseriyet usulünde nasıl muamele cereyan etmişse bunda da aynı şekilde bir muamele cereyan edecektir. Bendenizin teklifi bu.

Üçüncü hususiyet, komisyonun tekliflerinde; 15 nci maddede parti kontenjanına yer veriyorlar, nispi temilde zaten bir parti disiplini vardır. Bir de bunu verdik mi, parti disiplini artmış olur. Kaldı ki, her partinin kendi bünyesine göre metotları seçim usulleri ve programları vardır. Bunu nasıl isterlerse tesbit etsinler. Biz buna karışmıyalım. Bunu partilerin kendi takdirlerine bırakalım.

Arkadaşlar, komisyonu böyle bir tasarı hazırladığı için tebrik ederim. Ama bunun üzerinde gereken amelîyeleri yaptığımız zaman memleket gerçeklerine göre hareket etmiş ve vatandaşları demokrasinin icabı olarak emniyetsizliğe düşürmemiş oluruz. Eğer komisyon bu sigortayı düşünür, gerekli tadilatı yaparsa, bu kanunun Meclisimizden geçmemesine bir sebep yoktur. Hepimizi hürmetle selâmlarım. (Alkışlar)

BÂŞKAN — Sayın Fazıl Nalbantoğlu.

FAZIL NALBANTOĞLU — Muhterem arkadaşlar; Seçim Komisyonunca hazırlanan ve Yüksek Heyetinizce görüşülmesine başlanan Milletvekilleri Seçimi Kanunu tasarısı bilinen üç sistemden nispi temsil esasını getirmiş bulunmaktadır.

Memleketimize en uygun seçim sistemi mevzuu, bilhassa 1950 den bu yana geçirilen tecrübeler karşısında, milletçe arzulanan demokratik rejimin gerçekleşmesinin ve gelişmesinin temeli sayılmış ve bu değer ve önemiyle umumî efkârın, basının ve partilerin devamlı ve ısrarlı olarak üzerinde durdukları bir memleket meselesi haline almıştır.

Hiç şüphe yok ki, bu üç sistemin; yani liste usulü nispi çoğunluk sisteminin, dar bölge sisteminin ve nispi temsil sisteminin birbirinden farklı özellikleri vardır.

Son zamanlarda, dünyada yalnız bizim memlekette tatbik edilmiş olan liste usulü nispi çoğunluk sisteminin, Hükümet istikrarını mutlak şekilde sağladığı ve sağlayacağı ileri sürülmüştür. Gerçekte de, çoğunluğa mutlak imtiyazlar vermiş olan bu sistemle, bilhassa 1950 den 1960 ın 27 Mayısına kadar, memlekette Hükümet istikrarsızlığı görülmemiştir. Ama, çoğunluk partisinin ve onun değişmez Hükümet Başkanının on sene içinde millete verdiği huzursuzluğun ve eza'nın en son haddine vardığı da millî ve tarihî bir gerçektir.

Bu on senelik acı tecrübeler, Hükümet istikrarının mutlak şekilde sağladığı ileri sürülen, liste usulü nispi çoğunluk sisteminin, son derece haksız ve adaletsiz olduğunu; iktidar partisinin milletten aldığı oyların çok üstünde, muhalefetin ise yine milletten aldığı oyların çok dununda bir nispette Mecliste temsil olunduğunu; yüzde 51 in her şey; yüzde 49 un hiçbir şey sayılmadığını, böylece hiçbir sınır tanımadan her şeyi yapmaya kendini kaadiri mutlak gören bir çoğunluk partisine ve bilhassa onun değişmez Hükümet Başkanına ve Hükümetlerine, memlekette diktatörlük idaresi kurmak pervasızlığını verdiği apaçık artaya koymuştur.

Seçim Komisyonunca hazırlanan gerekçede de belirtildiği üzere, bu usulün mahzurları geçen on sene içinde yapılan seçimlerle fiili olarak görülmüştür.

Bu itibarla, iktidar partisinin 1954 seçiminde olduğu gibi, aldığı %58 oya karşılık Mecliste ki milletvekili sayısının % 93 nisbetinde olması, muhalefetin aldığı yüzde 42 oya karşılık ise Mecliste ancak % 7 nisbetinde temsil edilmesi gibi bâriz haksızlıklar ve adaletsizlikler karşısında, bugün memlekette, partili partisiz hiçbir vatandaş tarafından, bir oy farkıyla ya hep, ya hiç

olmak neticesini veren liste usulü nispi çoğunluk sisteminin kabulüne ve müdafaasına artık imkân kalmamıştır.

Geriye kalan dar bölge ve nispi temsil sistemlerine gelince; işte bütün mesele ve münakaşalar şimdi bunlar üzerinde toplanmaktadır.

Burada, hemen şunu belirtmek lâzımdır ki, dar bölge sistemi sadece Anglosakson memleketlerinde ve bir de Demirperde gerisi memleketlerde, nispi temsil ise Avrupa memleketlerinde tatbik olunmaktadır.

Memleketimizde de, bugün, mevcudolan eski ve yeni kurulmuş bütün partilerin programlarında nispi temsil esası yer almıştır.

Yeni Anayasa ile vatandaş hak ve hürriyetleri ve bütün demokratik müesseseler tam teminata kavuşmuş, iktidarın kaadiri mutlak olmasını önleyici fren ve emniyet supapları tesis edilmiştir.

Anayasanın, açıktan ihlâl ve tahribi ve bunun vahim neticeleri göze alınmadıkça, bu hak ve hürriyetlerin özüne ve demokratik müesseselerin işleyişine hiçbir vatandaş ve hiçbir Hükümet asla dokunamaz.

Anayasanın bu teminatı ve Seçimin temel hükümleri Kanunu karşısında tamamen dürüst, eşit ve emniyetli olarak yapılacak seçimlerde ister dar bölge, ister nispi temsil esası tatbik olunsun, bunların demokratik rejimin bünyesine müessir birbirinden farklı ve üstün tarafları olamaz diyenler olabilir. Bu iki sistemin münakaşasına geçmeden evvel iki noktayı göz önünde tutmak lâzımdır. Birinci nokta şudur :

Seçimden maksat, milletin gerçek iradesini ortaya koymak olduğuna göre, üzerinde durulacak dâva, millet topluluğunun bütün ayrı gruplarına ait çeşitli temayül ve kanaatlerin mümkün olan nisbette Mecliste temsiline imkân verecek bir seçim usulü bulmaktır.

İkinci nokta şudur :

Milletçe, artık siyasi huzura ve her alanda hızlı ve devamlı kalkınmaya muhtaç bir durumda olduğumuza göre, siyasi huzura kavuşmak için, bütün siyasi partilerin ya her, ya hiç olmak neticesine mâruz kalmaksızın beraber yaşamaları, toleransa dayanarak uzlaşma yoluyla birlikte çalışmalarını ve bu itiyat ve terbiyenin millî gelenek haline gelmesi; kalkın-

ma için de, karşılıklı görüşmelerden sonra varılacak mutabakata göre plân ve programların sadakatle gerçekleştirilmesi lüzum ve zaruretiyle karşı karşıyayız.

İşte bunlardan dolayıdır ki dâva, hürriyet ve teminatlar rejimi içinde milletçe muhtaç olduğumuz siyasi huzurun ve her alandaki kalkınmanın dar bölge usulüyle mi, yoksa nispi temsil usulüyle mi daha iyi sağlanacağını tercihini yapmak ve tesbit etmektir. Bu iki sistemin münakaşası bu temel üzerine oturtulmalıdır.

Dar bölge ve nispi temsil sistemleri üzerinde lehde ve aleyhde mütalâa ve iddialar vardır.

Genel olarak dar bölge şahısları; nispi temsil ise, partileri yani fikir ve programları tercih etme usulüdür.

Diğer taraftan yine genel olarak dar bölge, bir seçim çevresinde sadece çokluğa hak tanıyan, bakiye oyları hiçe sayan ve bu suretle pek çok seçmen vatandaşın temsiline imkân vermiyen bir usule, nispi temsil ise çokluk ve azlığın aldıkları sayı kuvvetine göre Mecliste temsil edilmeleri hakkına ve esasına dayanır.

Dar bölge sistemi hakkında ileri sürülen lehdeki delilleri şöylece özetlemek mümkündür :

1. Bu usulde en iyi seçilir. Çünkü seçmen, meziyetini tanıdığı, bildiği ve kendisine inandığı adaya oy vermek suretiyle gerçek iradesini kullanır.

2. Seçim sonuçları çabuk ve basit olarak elde edilir. Çünkü sayım ve döküm sadece bir toplamadan ibarettir.

3. Seçimde parti mücadeleleri azalır.

4. Seçilen ile seçmen arasında sıkı bağlılık olur.

5. Seçilen milletvekili Mecliste tamamen vicdani kanaatine göre konuşmak ve oy kullanmak imkânına kavuşur.

6. Bu usulle çoğunluk ve Hükümet istikrarı sağlanabilir.

Buna karşılık aleyhdeki deliller de şunlardır :

1. Dar bölge sistemi rasyonel ve âdil değildir. Çünkü % 51 her şey, % 49 ise bir hiçtir. Kaldı ki, Türkiye'de her dar bölgede sadece iki aday değil en azından altı aday olacaktır. Bu suretle en çok oy alan çok kere % 50 den daha az alır.

Bu suretle bütün memleketteki bütün seçmenlerin ancak yüzde elliden daha azı Mecliste temsil olunacak, yüzde elliden fazla seçmenin temsiline imkân verilmemiş olacaktır.

Bu neticenin adaletle bağdaşmasına imkân olmadığı aşikârdır. Temsil edilemiyen ve yüzde elliden fazla olan seçmen kütlesinin şikâyetleri karşısında, memlekette siyasi huzurun tesis ve idamesinde müşkülât çekilecektir.

Dar bölge sisteminde seçmenlerin tanıdıklarına oy vermeleri meselesine gelince : Seçmenlerin adayları tanımaları çok kere sathidir. Esasen insan tanımak, onun fikirlerini bilmek, demek değildir. Halbuki, demokrasi idaresinde fikirlerin bilinmesinde mutlak faide ve zaruret vardır. Çünkü, demokraside esas, seçmenin oy vereceği adayların siyasi, iktisadi, içtimai, mali, kültürel görüş ve kanaatleri hakkında bilgi sahibi olması ve oyunu ona göre kullanmasıdır.

2. Oyların sayım ve dökümünün, basit veya güç olması seçmeni ilgilendirmez.

Nispi temsil usulünde de gerek sandık başında, gerek ilçe seçim kurulunda oyların sayım ve dökümü sadece birer toplamadan ibarettir. Buraya kadar dar bölge usulüyle aralarında hiçbir fark yoktur. Fark sadece il seçim kurullarındadır.

Kabul olunan Seçimlerin Temel Hükümleri Kanununa göre il seçim kurulları üç yargıçtan teşekkül etmektedir. Bunların en muğlak miras meselelerini hallederek vârislerin hisselerine ait nisbet ve miktarları dirayete tesbit ettiklerine göre seçim sonuçlarını (Belli formüllere dayanılarak) kolaylıkla ve sıhhatle tesbit edeceklerinden hiç kimsenin şüphesi olmamak lâzımgelir.

3. Dar bölge seçiminde parti mücadeleleri azalabilir. Bu doğrudur. Çünkü, bu sisteme göre, seçim, fikirler üzerinde değil, tamamen şahıslar üzerine yapılmaktadır.

Seçimlerde, partilerin yapacakları fikir ve program münakaşalarını ve rekabetlerini tehlikeli saymak aşında çok sakat bir görüştür.

Kaldı ki, dar bölgede seçim mücadelesi tamamen şahısları tahribedici, kırıcı ve ezici mahiyette olacaktır.

Dar bölgede adaylar arasındaki bu kırıcı, ezici sert mücadeleden dolayı bu sisteme gladyörlük seçimi veya birbirlerine karşı gırıştikleri açık ve bilhassa gizli oyunlardan dolayı da cam-bazılar seçimi denilmektedir.

Diğer taraftan dar bölgede seçimdeki sert mücadele seçimden sonra da devam edecektir. Çünkü, kazanan taktır. Çevrede galibiyetiyle böbürleniyormuş gibi gözükmesinden dolayı kazananıyanların hırsını, kıskançlığını ve hattâ düşmanlığını üzerine çekecektir.

Çünkü, kazananıyan adaylar kaderlerine razı olmaktan çok daha ziyade kazanana, onun taraftarlarına karşı şahsi ve hattâ ailevi hücumlara geçecekler, itham ve isnatta bulunacaklar ve bu hava ta öbür seçime kadar bir kasaba politikası olarak devam edecektir.

Memleketimizde sosyal bir mesele olan arazi hudutları ve su ihtilâflarına bu defa da aday ihtilâfları eklenmiş olacaktır.

4. Seçilen ile seçmen arasında sıkı bağıllığın mevcud olması kuvvet değil zaaftır. Bir defa bu husus, genel oy prensibine aykırıdır. Çünkü, seçilen mahdut sayıdaki seçmenin değil, bütün milletin vekilidir.

Bu sistemde, milletvekilinin seçilmesinde âmil olanlar ve kendisiyle bağ kuranlar bu kimse üzerinde istibdat kurarlar. Kendisinden mahallî ve şahsi hizmet talebederler.

Memlekette her dar bölge, milletvekili vasıtasıyla Hükümetin kalkınma plânında daima kendi çevresinin birinci sırada yer almasını ister. Bu suretle memleketin lokal politika ve şahsi hizmetler silsilesi uzayıp gider.

Kazanan milletvekili tekrar kazanmak için bu sıkı bağıllığı devam ettirmek zorundadır. Böylece dar bölge milletvekili hem seçmenlerinin esiri, hem de seçim çevresinin itimadını bir defa elde ettikten sonra o çevrenin hâkimi ve hattâ müstebidi olabilir. Çünkü, taktır. Herkes her şeyin onda başladığını ve onda bittiğini sanır. Bu hal milletvekilinin mahallî idare üzerinde de devamlı alâkasını ve hattâ tazyikini intaceder.

5. Bir milletvekilinin vicdani kanaatine göre hareket etmesi kendisinin şu veya bu usulle seçilmiş olmasına bağlı değildir. Bu tamamen ayrı bir mevzudur. Bilgi ve karakter işidir.

Dar bölge sisteminde parti bağıllığı ve disiplinini az olacağı için Meclis daha çok kendi başına buyruk milletvekillerinden teşekkül edecek ve bu yüzden Mecliste gruplar insicamlı ve disiplinli olmayacaktır. Bu hal, milletvekillerinin grup kararıyla mukayyedolmaksızın kanaatlerini serbestçe ortaya koymalarını sağlar de-

nilebilir. Aslında grup kararları, bir mesele hakkında yapılan müzakerelerden sonra çoğunluk tarafından alınan karar demektir. Yirmineci yüz yılda bunu bir umacı gibi görmek müdafaası kabil olan bir şey değildir. İçinde bulunduğumuz asırda, memleket işlerinin sevk ve idaresinde nizam, plân ve programların tatbiki başta gelmektedir. Bu itibarla dağılık fikir ve kanaatlerle esaslı nizam ve plân istiyen memleket işlerinin yürütülmesinde büyük müşkülât çekileceği aşikârdır.

Diğer taraftan, dar bölgede milletvekilinin vazife ve mesuliyet telâkkisi de daralacaktır. Parti disiplini az olduğu için şahsi menfaat ve şöret hırslarının önüne geçilmek çok defa kabil olmayacaktır. Her milletvekili her oy kullandıkça umumi menfaatlerinden, ihtiyaçlarında ziyade kendi seçmenlerinin üzerinde yapacağı tesirleri hesaplamak zorundadır. Çünkü kendisini seçen ve birbirinden farklı kanaat ve menfaatlerde olanların herbirini ayrı ayrı tatmin etmek, onların mahallî ve şahsi hizmetlerinde bulunmak durumundadır. Bu da yukarıda arz edildiği gibi memleketin umumi ve millî politikası yerine tamamen lokal politikayı hâkim kılacaktır.

6. — Dar bölge sisteminin çoğunluğu ve binnetice Hükümet istikrarını sağladığı hususu da ispat edilmiş değildir. İngiltere'nin misal olarak gösterilmesi bizim memleket için mutlak bir kesinlik ifade etmez. Esasen İngiltere'de Hükümet istikrarı, seçim sisteminden ziyade İngiliz millî karakterinin ve tarihî geleneklerinin neticesi sayılmaktadır. Zaten memleketimiz için dâva, Hükümet istikrarsızlığından çok daha evvel millet huzursuzluğunun ve idare istikrarsızlığının giderilmesidir.

Halbuki, milletin mühim bir kısmının Mecliste temsiline imkân vermiyen bu dar bölge sisteminin memlekette siyasi huzuru sağlıyacağı çok şüphelidir.

Bunlardan başka bir de memleketimiz bakımından mühim bir teknik müşkülât vardır.

Bilindiği üzere, yeni Anayasada milletvekili sayısı 450 olarak dondurulmuştur. Bugün nüfus sayımız 27 milyondur. Toparlık rakam 60 bin nüfus için bir milletvekili seçilecektir. Dar bölge sistemi kabul olunursa, nüfusu altmış bin olan ilçeler birer milletvekili çıkaracak

bundan fazla veya eksik olanlar için yeni bir idari bölüm yapılacaktır.

Dört sene sonra nüfus artacaktır. Bu defa da bilfarz 75 bin nüfus için bir milletvekili seçilmesi icabedecektir. Bu defa da tekrar 450 seçim çevresi için yeni baştan bir idari bölüm yapılacak ve bu iş her seçimde böylece devam edecektir.

Bunun ciddi bir külfet olduğu aşikârdır. Diğer taraftan da seçim emniyeti bakımından bir başka mahzuru daha vardır. O da, her seçimde yapılan bu idari değişikliğin, adayın veya partinin tesiriyle keyfi olarak yapıldığı iddiasının ortaya atılmasına âmîl olacaktır.

Özet olarak, dar bölge sisteminin geniş bir seçmen kütlelerinin parlâmentoda temsiline imkân vermemesi bu suretle bu geniş seçmen kütlelerinin şikâyetleri karşısında siyasi huzurun tesisinde güçlük çekilmesi; fikir ve programlar yerine daha çok lokal politikanın hâkim olması; her seçimde seçim çevreleri için yeni baştan idari bölüm yapılması külfeti bu sistemin bariz mahzurlarını teşkil eder.

Diğer taraftan, daha çok kendi başlarına buyruk ve dar bölge seçim çevresi ufku içinde kalmak mecburiyetinde bulunan ve birbirleriyle sıkı siyasi bağları olmayıyan milletvekillerinin teşkil edeceği ve binnetice insicamdan ve disiplinden mahrum grupların bulunacağı bir Mecliste, yeni Anayasayı ve Atatürk devrimlerini korumak ve her alandaki kalkınmayı plân ve programlara göre sağlamak bakımından çekilecek müşkülât da ciddi bir mahzur olarak mütalâa edilmek icabeder.

Nispî temsile gelince :

Bu sistemin tarihi, diğerlerine nazaran yenedir. Zaten diğer sistemlerin mahzurlarını gidermek ihtiyacından doğmuştur. Bundan dolayı daha ileri bir sistem olarak kabul olunmuştur. Nispî temsil sistemi çoğunluğun istibdatı karşısında azınlığı korumak, azınlığa derece ve ehemmiyetle mütanasip temsil hakkı tanımak ihtiyaç ve zaruretinden doğmuştur.

Bilindiği gibi, her medeni memlekette hükümete her zaman yüklenen yeni yeni görevler vardır. Hükümetin bunları iyi bir şekilde yapması ve bilhassa halkın arzusuna göre yapılması gerekmektedir. Halkın arzusunun anlaşılması ise, memlekette mevcut çeşitli fikir ve kanaatlerin ancak Mecliste temsili ile mümkün-

dür. Zaten seçimin hedefi de milletin bütün arzu ve menfaatlerinin Mecliste temsil edilmesi ve mâkes bulmasıdır. Bu imkânı sağlayan seçim usulü de ancak nispî temsildir.

Nispî temsilin özellikleri şunlardır :

1. Bu sistem rasyoneldir ve âdildir. Demokrasinin dayandığı genel oy prensibi, seçmenler arasında oy eşitliğinin bulunmasını gerektirir. Nispî temsil sistemi oy eşitsizliğini ortadan kaldırarak seçmenler arasında oy eşitliğini fiili olarak sağlar.

Çünkü bütün seçmen vatandaşların oyları en geniş imkân nisbetinde Mecliste temsil edilmektedir. Milyonlarcaya oydan temsil edilemeyen, açıkta kalan oy, ya çok azdır, yahut da yoktur. Halbuki diğer sistemlerde temsil edilemeyen, açıkta kalan oy sayısı pek çoktur.

2. Bu sistemde partiler; aldıkları oy sayısıyla mütenasibolarak Mecliste temsil olunmak imkânına kavuşacaktır. Bu suretle Meclis, çeşitli kanaat ve fikirlerin müzakere ve münakaşa edildiği ve senteze varıldığı bir siyasi heyet olacaktır.

Böyle bir Mecliste alınan kararlar halk fikir ve kanaatlerinin mâkesi olacak ve memleket işleri daha ziyade fikirler plânlar ve programlara göre sevk ve idare olunacaktır.

3. Ya hep ya hiç olmayıyan siyasi partiler aldıkları oylara göre Mecliste temsil olunduklarından aralarındaki rekabet öbür sistemdeki aksine olarak ezici, yokedici olmayacak ve düşmanca bir istikamet almıyacak, beraber yaşamak ve beraber çalışmak zihniyet ve itiyadı hâsil olacaktır.

Bu suretle demokrasinin mânevi temeli olan tolerans; kendinden başka türlü düşünenlere saygı duygusu ve hoşgörme itiyat ve terbiyesi, Meclisten bütün memlekete sirayet ederek bir millî gelenek halini alacaktır.

4. Her seçmen kullanacağı oyunun boşa gitmeyeceğinden, Mecliste temsil edileceğinden emin olduğu için, seçime katılma nisbeti yüksek olacaktır.

Halbuki diğer sistemlerde oyunun boşa gideceğine inanan seçmen, seçime katılmak için istek duymayabilir.

5. Nispî temsil sisteminde bir kimsenin yalnız başına milletvekili seçilmesi ihtimali çok zayıf olduğundan seçim kampanyasında şahıslar mücadelesi, lokal politika, ve küçük programlar

yerine, partilerin bütün memlekete şâmil programlarının izahı ve münakaşası yapılacak, böylece seçmen vatandaşın ufku ilçe çevresinden memleket çevresine çekilecek, memleket mesele ve işleri hakkında umumi ve esaslı ilgisi tahrikedilecek ve kendisi fikir ve programlar üzerinde tercih yapma terbiye ve itiyadını kazanacaktır.

6. Nispî temsilin herkesi tatmin eden hak-kına ve kaderine razı kılan huzurlu neticeleri vardır. Halbuki diğer sistemlerde bir oy farkıyla kazanmak veya tamamen kaybetmek mukadder olduğu için kaybedenlerdeki eziklik his-sini gidermek mümkün olamamaktadır.

7. Bu sistem hükümetleri canlı ve uyanık bulunmaya mecbur eder. Çünkü bütün partiler Mecliste temsil edildiklerinden murakabe fiili ve müessirdir. Halbuki diğer sistemlerde millet-vekili sayısı az olan bir muhalefet karşısında iktidar kendisini beğendirmek için büyük bir mecburiyet duymıyabilir. Nispî temsilde ise Hükümet her an dikkatli çalışmak mecburiyetindedir.

Nispî temsilin aleyhinde olarak ileri sürülen deliller de şunlardır :

1. Bu sistemde şahıslar silinmekte ve partiler hâkim olmaktadır. Bu iddia bir dereceye kadar doğru görülebilir. Ama nispî sistemde çok partili siyasi hayatta da şahısların rol ve önemi büyüktür. Bundan dolayı her parti aday listesini hazırlarken gerek mahallî olarak, gerekse memleket çapında tanınmış kimseleri tercih etmek zorundadır. Çünkü değer ve meziyeti bilinmiyen kimselerle doldurulan aday listesinin oy toplıyamıyacağını herkes ve her parti çok iyi bilir. Zira, listeye aday koymak kâfi değildir. Asıl hedef milletvekili seçilmektedir. Bu ise ancak seçmenlerce tanınan, sevilen ve makbul sayılan şahısların listede yer almasıyla mümkündür. Bundan dolayı hiçbir parti mahallinde tanınan, sevilen şahısları listeye almamak gibi kendi menfaatine taban tabana zıt bir harekete asla girişmez. Hattâ partiler, seçim çevresi halkı tarafından sevilen ve itibar edilen bağımsızları da listelerine almak mecburiyetini duyarlar ve alırlar.

Kaldı ki, partilerin gösterecekleri adaylar tüzüklerine göre ve tamamen demokratik esaslara uygun olarak geniş partililerin katıldıkları yoklama kurullarınca seçilecektir. Bu bakım-

dan bunda endişe edilecek bir taraf da yoktur. Burada bir hususu ehemmiyetle belirtmek lâzımdır. Partilerin tarihi, demokrasi tarihinden de eskidir. Demokrasilerde siyasi partilerin mevkii, rolü ve ehemmiyeti çok büyüktür.

Bir memlekette demokrasi idaresinin mevcudolup olmadığını pratik olarak kestirmek için üç hususa bakılır.

1. Kanun hâkimiyeti var mı? Yani kanunlar vatandaşlara eşit olarak tatbik ediliyor mu?

2. Basın hürriyeti var mı?

3. Mecliste birden fazla siyasi parti var mı? Varsa o memlekette demokrasi vardır. Yoksa yoktur.

Partiler olmadan demokrasinin mevcud olduğu tarihin hiçbir devrinde ve hiçbir millette görülmemiştir. Onun için bütün anayasalarda ve yeni Anayasa tasarısında partiler demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olarak kabul edilmiştir.

Partilerin tüzükleri ve programları vardır, ne tarzda hareket edecekleri bunlarda açık olarak gösterilmiştir.

Partiler, memlekette mevcut muhtelif fikir ve kanaatlerin normal ve dürüst yollarla ve açık olarak ortaya çıkmasına, çok kalabalık ve dağınık seçmen kütlesinin seçimlerde bir düzene konulmasına hizmet eden, programlarına istinadederek yaptıkları münakaşalar ve üzerinde durdukları memleket meseleleri bakımından milleti daima uyanık tutan teşkilâtli ve devamlı derneklerdir. Burada Profesör Ethem Menemencioglu'nun Profesör Kelsen'den tercüme ettiği demokrasi adlı kitabın 27 nci sayfasından bir cümle okuyacağım. «Siyasi partiler olmaksızın demokrasinin mevcudolabileceğini iddia etmek vehme kapılmaktan yahut ikiyüzlülüğten başka bir şey değildir. Demokrasi, zaruri ve mutlak olarak bir partiler devletidir.»

Demokrasi zaruri ve mutlak olarak bir partiler devleti olduğuna ve Anayasa tasarısında vazgeçilmez bir demokrasi unsuru bulunduğuna göre, partilerin memlekette kuvvet ve itibarlarını artırmak, rejime zayıf değil sadece kuvvet getirir.

2. Nispî temsil tatbikatta güçlük yaratır denilmektedir.

Yukarda da arz ve izah ettiğim veçhile, nispî temsilin seçim sonuçlarının tesbiti il seçim

kurulunun üç yargıcı tarafından emniyet ve sıhhatle yapılacaktır. Bundan endişe duymaya sebep ve hak yoktur.

3. Aday listeleri partiler tarafından hazırlandığı için seçmenin hürriyeti yoktur derler.

Bu sistemde şahısların değil, fikir ve programların tercihi düşünülmüştür. Bununla beraber listelerin hazırlanmasında mahallin ve seçmenlerin sevdiği kimselerin aday gösterilmesine dikkat ve itina eylemek her partinin zatî menfaati iktizasındadır.

4. Partiler çoğalmaktadır, derler.

Nispi temsilde ancak millî toplumda ciddi varlık gösteren ve itibar gören partilerin listeleri kazanır. Diğerleri kazanamaz.

Oyların belli bir yüzdesini almıyan bir partinin millet içinde ciddi ve esaslı bir temsil kabiliyeti olmadığı ve binnetice bir parti hüviyetiyle yaşamak imkânından mahrum kaldığı görülecektir.

Nispi temsilde ancak kuvvetli partiler yasar.

5. Hükümet istikrarı kalmaz, derler.

Hükümet istikrarsızlığına nispi temsilin sebeb olduğu ispat edilmiş değildir. Zaten hangi memlekette Hükümet istikrarı vardır da nispi temsile geçildiği için bu istikrarın bozulduğu iddia olunabilsin. Hükümet istikrarından ziyade mesele, Anayasanın teminatı içinde millet huzurunun ve idare istikrarının sağlanmasıdır.

Hükümetler değişebilir. Bu o kadar mühim değildir. Asıl mühim olan, Meclisten çıkacak ve millet hayatında uzun müddet tatbik olunacak kanunların millet huzursuzluğuna sebebiyet vermeyecek tarzda çıkmasıdır. Bu da, ancak halkın çeşitli temayül ve kanaatlerinin siyasi partiler tarafından Mecliste tartışılmasıyla ve bir senteze varılmasıyla mümkündür.

Bu neticeyi de nispi temsil sağlamaktadır.

Muhterem arkadaşlar, nispi temsil usulünün, hem millî iradeye, hem de adalete uygunluk bakımından dar bölgeye nazaran üstünlüğü aşikârdır.

Onun için her siyasi partiye aldığı oy sayısına göre Mecliste temsil edilmelerini mümkün kılan; çeşitli siyasi istikametler arasında uzlaşmayı sağlayacak olan; siyasi hayatta toleransı hâkim kılacak olan; normal parlamento demokrasisinin kurulmasına, Atatürk devrim-

lerinin korunmasına ve millette kalkınmaya geniş ölçüde hizmet edecek olan nispi temsilin dar bölge sisteminden daha fazla memlekette siyasi huzuru sağlayacağına kaaniim.

Bundan dolayı da komisyonca hazırlanan tasarıya beyaz oy vereceğim. (Alkışlar)

BAŞKAN — Yedi arkadaş konuştu, on beş arkadaş daha söz istemiştir. İki önerge var. Biri yeterlik hakkındadır. Bunu evvelâ okutuyorum. Diğeri konuşmaların on dakikaya indirilmesi hakkındadır.

SUPHİ DOĞUKAN — Usul hakkında.

BAŞKAN — Buyurun.

SUPHİ DOĞUKAN — Arkadaşlar; saat 15,45 tir. 83 dinleyici ve komisyon üyeleri var. Bu da gösteriyor ki, arkadaşlarımızın konuşma hevesleri çok, bizlerin dinleme tahammülümüz ise azdır; bu kürsüye her çıkan bize ders vermek cihetine gidiyor. Biz bu dersleri dinliyoruz ama dinliyenlerin sayısı çok az. Konuşanlar da konuşmaları bittikten sonra kürsüyü terkedip gidiyorlar. Başkanlıktan rica edeceğim; ilerde konuşma müddetini tahdidederken ilk konuşan arkadaşlar çok uzun, sona kalanlar ise az konuşmak mecburiyetinde kalıyorlar. Beş - on dakika konuşsunlar diye bir tahdit geliyor.

Tekrar ediyorum, biz buraya ders almaya değil milletin işlerini halledecek kararlar almaya geldik. Bunu yapmaya mecburuz. Burada uzun boylu ders almaya ihtiyacımız yok ve esasen buna da lüzum yok.

BAŞKAN — Efendim, evvelâ yeterlik önergesini okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

Tasarının tümü üzerinde yeter ölçüde aydınlığa varılmıştır. Esasen seçim sistemi konusundaki görüşmeleri, ilgili maddesinde devam ettirmekte mümkündür.

27 Mayıs günü de pek fazla yaklaştığına nazaran maddelere derhal geçilerek, lüzumsuz uzamalara meydan verilmemesi maksadiyle yeterlik önergesinin kabulünü rica ederim.

9.5.1961

İlhan Esen

BAŞKAN — Efendim, aleyhte söz istiyen?... Buyurunuz efendim.

MUHARREM İHSAN KIZILOĞLU — Sayın Başkan, arkadaşlarım; yeterlik önerge-

si, belki, dinleme tahammülünün azalmasından mütevellit olarak tarafınızdan hüsnü kabul görecektir. (Görmeyecek, görmeyecek sesleri) Yalnız, şunu, şu noktayı belirtmek isterim; Burada konuşan, randımanlı, rasyonel mücadelelerini gördüğümüz arkadaşlar, bu seçim davasını 1 nei problem olarak ele almışlardır. Bu memleketin seçim sistemi üzerinde bütün görüşler açıklanmalıdır. Bu hususta, hiçbir şüpheye düşülmeyecek bir hale geldikten sonra yeterliğe oy verilmesini rica ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN — Yeterlik önergesini reylerinize sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmemiştir. (Sayılı sesleri, yanlışlık oldu sesleri) İyi anlaşılmadığından bahseden üyeler var. Onun için iştirak eden zevatın biraz kollarını yukarda tutmalarını rica ederim. Yeterlik önergesini kabul edenler lütfen işaret buyursunlar... Kabul etmeyenler... Yeterlik 44 e karşı, 68 oyla kabul edilmiştir.

VAHAP DİZDAROĞLU — Söz istiyorum.

BAŞKAN — Buyurun.

VAHAP DİZDAROĞLU — Muhterem arkadaşlar; yeterlik önergesi Hüksek Heyetinizce kabul edilmiştir; ancak önümüze gelen kanun tasarısında komisyonun 20 üyesinden 13 ünün söz hakkının mahfuz olduğu kaydı konulmuş. Üyelerden biri dahi niçin sözünün mahfuz olduğu yolunda bir açıklama yapmadığı için bu mevzuda vuzuha kavuşmak imkânını bulamadık. Tasarı üzerindeki tereddütler de henüz zail olmuş değildir. Komisyonun sayın üyeleri söz haklarının niçin mahfuz tutulduğunu beyan ederlerse tasarı hakkındaki düşünce ve tereddütler de az çok vuzuha kavuşacaktır kanaatindeyim.

BAŞKAN — Efendim, bir önerge daha var, okutuyoruz.

Yüksek Başkanlığa

Kanunun «Cumhuriyet Meclisi Üye» likleri kanun tasarısına uygun tarzda hazırlanmak üzere komisyona iadesini teklif ederim.

Cemil Sait Barlas

BAŞKAN — Efendim, önergeyi oya sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

Bir önerge daha var, onu da okuyoruz efendim.

Sayın Sırrı Atalay'ın önergesi.

Ancak; teklife bağlı olarak, komisyonca, göz önünde tutulmak üzere, maddeler hakkında kendi düşüncesini tesbit ediyorlar.

Yüksek Başkanlığa

Temsilde hangi şeklin bünyemize uygun olacağı hususunda tereddütleri izale edecek, tercihlerimizde bize ışık tutacak sahit ve objektif delil ve materyale sahip değiliz. Nispi temsiline, tek ve dar bölge şeklindeki temsili lehinde ve aleyhinde çeşitli görüş ve fikirler vardır. Bu tartışma mevzuunda iki tarafın ileri sürdüğü delillerin kuvvet ve zayıflar tatbik edilen seçimlerden ileri gelmektedir. Devamlı bir seçim şeklinde karar kılmış pek az millet vardır. Bu tatbik tarzı da nispi temsil değildir. Nispi temsiline fayda ve mahzurları inkâr edilemez. Tatbikini yapan milletler de vazgeçmiş bulunuyorlar. Son zamanlarda bünye ve şartlarını uygunluğuna göre karma şeklin başarısı görülmekte, temsil prensibinin talihi bu yolda ümitler vermektedir.

Biz ekseriyet sisteminin kayıtsız şartsız tatbikinden ve talihsiz bir devirden sonra mahzurlarını görerek, tam karşısında olan ve tatbikine ait nazari bilgilerden başka hiçbir delile sahip olmadan nispi temsile gönül vermiş bulunuyoruz.

Milletlerin hayatlarında Anayasalarından daha mühim olan şey bünyelerine uygun gelen temsil sistemidir. Temsil sistemi millî bünyeye uygun ve münasip ise şartları kapsıyorsa Anayasa ideal olmazsa bile huzur, istikrar ve emniyet mümkün olabilir. Anayasa ideal ve demokratik olduğu halde temsil şekli millî bünyeye uygun değilse, şartlarla bağdaşamıyorsa istikrar ve huzurun temini mümkün değildir.

Nispi temsiline, tek ve dar bölge temsil şeklinin fayda ve mahzurlarını bertaraf etme, tecrübe etme gibi çeşitli sebeplerden dolayı karma şekli millî bünyemiz için daha uygun olacağı kanaatindeyim.

Bu hususu temin için birçok maddelerde değişiklik yapılma lüzum ve şeklini gösterir teklifim eklidir.

Birçok maddeyi prensibi tahakkuku bakımından ihtiva ettiği için tasarısının tümü üzerindeki görüşmeler sırasında takdim ediyorum.

Bu madde değişikliği mahiyetini taşımamakta bir prensip değişikliği olarak birçok maddede ilgilendirdiğinde maddeleri müzakeresinden önce toplu olarak takdim ediyorum.

Seçimlerin temel prensipleri görüşülürken komisyon, temsil prensibine ait her şekilde ve teklife müsait bir umumi temel hüküm getirdiklerini beyan etmiş idi.

Karma sisteme ait umumi mülâhazalarımı daha önce arz ve izah etmiş idim. Sistem değişikliği teklifimin mesnedi olan madde değiştirme şekli de ekli bulunmaktadır.

Dikkate alınmak üzere Umumi Heyete arzını, hüsnü kabul gördüğü takdirde komisyona havalesini saygı ile arz ve talebederim.

Sırrı Atalay

BAŞKAN — Efendim, bu önergede, arkadaşımız görüşlerini ifade ediyorlar. (Gürültüler)

SIRRI ATALAY — Efendim, Umumi Heyet kabul etmezse tabii maddelere geçilir.

BAŞKAN — Esas görüşünün kabulü halinde maddelerinin komisyona verilmesini teklif ediyorlar. Önergeyi yüksek oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

Efendim; maddelere geçilmesini oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Buyurun komisyon.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ HIFZI OĞUZ BEKATA — Muhterem arkadaşlar; Milletvekili Seçimi Kanunu tasarısının komisyondaki müzakereleri sonunda bazı arkadaşlarımız komisyon raporuna ve tasarıya «söz hakkım mahfuzdur» diye kayıt koymuşlardır. Onlardan biri de benim Demin bir arkadaşımız komisyonda «söz hakkım mahfuzdur» diyen arkadaşların bu tasarı hakkındaki umumi mütalâalarının bilinmesini istedi. Bu maksatla huzurunuzdayım: Arkadaşlarımızdan bu hususta nokta-i nazar sahibi olanların bir kısmı zaten mütalâalarını yazılı olarak, raporun altına dere ettiklerinden düşünceleri orada belirtilmiştir. Gerek bu arkadaşların gerekse diğer arkadaşların hiçbirinin, sistem bakımından, komisyonla bir ayrılıkları mevzu bahis değildir. Sadece tatbikatla ilgili maddeler hakkında bazı mütalâaları vardır. Bunlar da sırası geldikçe maddelerde konuşulacağı cihetle, daha önce konuşmanın veya konuşmamanın esasa bir

tesiri bahis konusu değildir. Bu hususun aydınlatılmasında, müzakerelerin selâmeti bakımından fayda gördüğümüzden; Vahap Dizdaroğlu arkadaşımızın sualine bu suretle önceden cevap vermeyi tercih ettik. Hürmetlerimle.

BAŞKAN — Maddeleri okumaya başlıyoruz.

Milletvekili Seçimi Kanunu

I. BÖLÜM İLKELER

Seçim usulü ve şekli

MADDE 1. — Milletvekili seçimi, tek derecelidir. Seçim, nispi temsil usulüne göre, genel, eşit ve gizli oyla, bütün yurttaki aynı zamanda yapılır.

Seçmen, oyunu kendisi ve tam bir serbestlikle kullanır.

Oyların sayımı, dökümü ve tutanaklara bağlanması, açık olarak yapılır.

BAŞKAN — Sayın Cevdet Aydın.

CEVDET AYDIN — Efendim, bendeniz tasarıнын tümü üzerinde de söz almıştım. Fakat, yeterlik önergesi verildiği için maalesef görüşlerimi Yüksek Heyete arz etmek imkânını bulamadım.

Arkadaşlar, nispi temsil sistemi bakımından mâruzatta bulunacağım. Nispi temsilin D'Hondt usulü yerine, Briand sisteminin daha faydalı olacağına kanaat getirdiğim için; bu usule göre, genel ve gizli oyla bütün yurttaki aynı günde seçim yapılır, kaydının konulmasını yerinde buluyorum.

Muhterem arkadaşlarım, çoğunluk sisteminin, açık ve bâriz adaletsizliği meydandadır. Ancak nispi temsilin de kendisine göre birçok mahzurları vardır. Tasarı 32 nci maddesinde nispi temsilin D'Hondt sistemini kabul etmektedir. Bu sistemin mahzurları üzerinde burada arkadaşlarımız etrafında mâruzatta bulundular. Bendeniz bunları tekrarlamıyacağım. Ancak Briand sistemi hem D'Hondt sistemi hem de çoğunluk sistemi arasında bir vasat sistemidir. Ve bu bir köprü vazifesini görebilecek durumdadır. Bu itibarla bendeniz Briand sisteminin mevcut şekilde kabulünün memleketimizin getirmekte olduğu şartlar bakımından da doğru olacağına kanaat getiriyorum.

Muhterem arkadaşlar; D'Hondt sisteminin birçok memleketlerde tatbikatı maalesef müspet ol-

namıştır. Ve birçok memleketler bu sistemden rücu etmişlerdir. Nitekim bugün İtalya bile bu sistemden dönmek yoluna tevaccüh etmiştir. Bu sistem sadece fikir ve doktrin partilerinin hâkim olduğu ve geniş seçim çevrelerinin bulunduğu Şimal memleketlerinde tatbik edilmektedir. Briand sisteminde seçmen adedi seçilecek mebus adedine bölünmektedir. Bu sistem aynı zamanda mecburi bir oy asgarisini de ihtiva etmektedir. Bu sebeple Briand sisteminin en iyi tarafı D'Hondt sistemindeki gibi küçük, zayıf ve kuvvetsiz partilerin parlâmentoya girmelerine ve orada bâzı kombinezonlarla hükümetleri çalıştırmayacak hale getirmelerine meydan vermemekle tanınmasıdır. Briand sistemine göre, gerek çoğunluğu alacak olan parti ve gerekse, muhalefette kalacak olan partiler tamamen kuvvetli partiler olacaktır. Bir parti, (A) seçim çevresinde daha çok mebusluk sağlayacak, başka partiler, başka bir seçim çevresinde daha çok mebusluk alacaktır.

Briand sisteminin, her ne kadar önemli mahzurlarından birisi olarak ileri sürülmekte olan, açıkta milletvekili bıraktığı iddiası varsa da, bunun izalesi mümkündür. Nitekim bâzı memleketler bu yola gitmişlerdir. «Bichoff» denilen bir sistemle bu mahzur giderilmiştir. Bunda çıkacak aday adedine bir ilâvesi ile seçmen adedinin bu suretle çıkacak aday adedinden bir fazlasıyla bölünmesi neticesinde meydana gelecek seçim bölümünün küçülmesi sebebi ile açıkta milletvekilliği kalmamaktadır. Kaldı ki bu bakıya milletvekillerinin ortada kalması da çok mahzurlu değildir. Bunun da nihayet her seçim çevresinde en çok oy almış olan partilere verilmesi lâzımdır. Bu da muadeleti temin eder. Kuvvetli olan bir partinin açıkta olan milletvekillerini alabileceği gibi başka bir parti de başka bir seçim bölgesinde açıkta kalan milletvekillerini aynı suretle temin edebilir. Briand sistemi kuvvetli ve müstakar hükümetlerin kurulmasını memleketimizin siyasi bünyesine ve karakterine daha uygundur. Tercihli gerekir. Hürmetlerimle (Alkışlar)

BAŞKAN — Sa yın Alp Kuran.

ALP KURAN — Pek muhterem arkadaşlarım; deliller ve karşı deliller tam mânasiyle serdedilmeden yeterlik önergesini kabul etmiş bulunuyoruz. Nispi temsil sisteminin memleketimize ne getireceği, elimizde bir seçim sosyolojisi ve seçim coğrafyası bulunmadığı için, meşkkuk bu-

lunmaktadır. Bu nispi temsil usulünün, Türk Milletini istikbalde hangi istikamete götüreceği belli değildir. Bu bakımdan, daha teenni ile hareket edilmesi temenniye, arzuya şâyandır.

Arkadaşlar, nispi temsil konusunda sabahki konuşmalarda temas edilen hususlara tekrar dönmeyeceğim. Yalnız şu kadarını söyleyeyim ki, biz burada her hangi bir partinin mâzideki vaatlerini, şu veya bu partinin geçici menfaatlerini taahhük ettirmeye gelmedik. Biz burada her hangi bir parti adına toplanmış değiliz. Partiler, normal seçimlerden sonra, iktidara gelince, vaatlerini isterlerse yerine getirebilirler. Burada bir parti iktidarı yoktur.

Bu arada, şunu da arz edeyim ki, kahir ekseriyetlerden korkularak nispi temsil kabul edilirse, bunun da koalisyon kabineleri gibi ters yönden mahzurları ve Türk milleti için yine bâzı tehlikeleri görülebilir.

Bunun yanında, işaret edelim ki, eski seçim sistemimiz çok geniş çevreli seçim çevreleri kabul etmişti. Temsildeki adaletsizlik ve mahzurlar bundan doğuyordu. Bu sistemin mahzurlarını, karma bir sistem kabul etmek suretiyle, gidermek, yine iki parti sistemini muhafaza etmek şartıyla ve 15 - 20 milletvekili farkıyla muhalefet ve iktidar partilerini Meclis seviyesinde teşkilâtlandırmak ve Türkiye'nin muhtacolduğu hamleleri yaptırmak mümkün olabilir. Nihayet, bu maddeden «nispi temsil» kaydını çıkarmak suretiyle, kabul edilecek sistem üzerinde münakaşalar yapılmasını temin etmek üzere birinci fıkra «milletvekili seçimi tek derecelidir. Seçim, bu kanunda gösterilen esaslara göre yapılır» şekline sokulabilir. Bu suretle, Türkiye'nin gerçeklerine en uygun sistemin aranmasına ve Türk milletinin istikbalinin teminat altında bulundurulmasına yardım edebilir. Bu hususun araştırılmasını rica ediyorum. Bu konudaki teklifimizi kabul ettiğiniz takdirde çeşitli seçim sistemleri üzerinde müşahhas teklifleri tetkik etmek mümkün olacaktır. Beşinci madde olarak, şöyle bir hüküm teklif ediyoruz: En çok 5 milletvekili çıkartan illerde eskiden olduğu gibi basit çoğunluk usulü, 6 ile 10 milletvekili çıkaran illerde iki eksikli mahdut oy sistemi, 11 ile 15 milletvekili çıkartan illerde üç eksikli mahdut oy sistemi ve 15 ten fazla milletvekili çıkartan illerde de nispi temsil usulü uygulanacak. Bu suretle, Türkiye'nin büyük şehirlerinde nispi tem-

sil usulünün tatbik edilmesiyle, bir kere, bu sistemi tecrübe imkânı hâsıl olacaktır. Sonra; en çok 5 milletvekili çıkaracak illerde çoğunluk usulüne göre, 107 milletvekili seçilmiş oluyor, Aynı zamanda, bu 5 milletvekili çıkaracak olan illerdeki 30 ilde, milletvekilliklerinin hepsini aynı parti kazanamayacağına göre, kahir ekseriyeti önlemek bakımından bir adım daha atılmış olacaktır. 6 - 10 ve 11 - 15 arasında milletvekili çıkaracak olan illerde ise, mahdud oy sistemi tatbik edilecektir. Yani 6 - 10 milletvekili arasında milletvekili çıkartan illerde bir parti listesinde, eğer o il meselâ sekiz milletvekili çıkarıyorsa, parti listesinde altı milletvekili adayı gösterilecek en çok oy alan parti altıyı çıkaracak ondan daha az oy alan parti iki milletvekili çıkarmak suretiyle Meclis seviyesinde muhalefetin ezilmeden ve mümkün olduğu kadar temsili imkânı sağlanmış olacaktır. Ve bu suretle, aynı zamanda iki parti sistemi de tahakkuk etmiş olacaktır. Mâruzatım kısaca bundan ibarettir. Nispi temsil usulüne de, bu sistem dâhilinde yer verilmektedir. yapılan vaatler karşısında illerde mahzurları görülmediği takdirde yavaş yavaş geçilebilir. Bu suretle kademe kademe bu sisteme tamamen geçmek mümkün olacaktır.

Muhterem arkadaşlarım, memleketin ve milletin istikbali ve menfaatleri bakımından bu şekilde teenniyle hareket edilmesi kanaatime elzemdir. Çünkü, nispi temsil kayıtsız şartsız kabul edildiği takdirde, bunun çok vahim mahzurları da görülse, bir kere hiçbir parti tek başına iktidarı ele geçiremeyince, yani bir defa koalisyon kabinesi kurulunca, her siyasi parti kendi durumunu muhafaza etmek ve menfaatlerini yürütmek için, nispi temsil sistemine yapışacaktır. Bu nispi temsil sisteminde ısrar edeceklerdir. Artık nispi temsilden dönmek mümkün olamayacaktır. Bu suretle de, gerek memlekette gerekse parlamento içinde anarşi başlayacak, Meclisteki anarşi memlekete intikal edecek. Birinci Dünya Savaşından sonra Almanya'da görüldüğü üzere, anarşinin bulunduğu yerde otoriter bir rejim özlemi uyanacaktır.

Gerçekten, siyaset ilmi göstermektedir ki, insanlarda hürriyet duygusu, emniyet duygusundan sonra gelmektedir. İnsan önce emniyet, içinde yaşamak ister, emniyete kavuştuktan sonradır ki, hürriyeti arar. Böylece, hürriyet ana unsur olan emniyet duygusu yanında daima ikin-

ci plânda kalır. Anarşinin bulunduğu yerde ise, emniyet duygusu yoktur. Can emniyeti, mal emniyeti yoktur. Nispi temsil yurdumuzda parlamento anarşisi ile sonuçlandığı takdirde, siyasi partiler menfaatleri icabı bu sistemden vazgeçmeyeceklerinden, memleketteki anarşiye son vermek üzere, maazallah, ikinci bir ihtilâl yapılması şartlarını ortaya çıkarabilir. Nitekim, Fransa'da parlamento anarşisinin memlekete ve hatâ orduya sirayet ettiği, De Gaulle hâdisesine ve otoriter bir anayasa yapılmasına sebebiyet verdiği malûmdur. Sanıyorum ki, Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlara göre ne yeni bir ihtilâl ne de diktatörlüğe tahammülü vardır. Bir diktatörlükten sonra, her türlü diktatörlük ihtimallerini ve imkânlarını önlemeye çalışan Yüksek Heyetinizin, nispi temsille muhtemel yeni bir diktatörlüğün tohumlarını atmaktan kaçınması lâzımdır. Bu hususun da göz önünde tutulması gerekir.

Hepinizi hürmetle selâmlarım. (Alkışlar)

BAŞKAN — Efendim, söz süresinin 10 dakikaya indirilmesi hakkında bir önerge var. Bu önergeyi oya sunmadan evvel, önerge sahibi bir açıklama yapmak istiyor, efendim.

Buyurunuz Sayın Altan Öymen.

ALTAN ÖYMEN — Görüşmeler ilerledikçe vaktin kısalığı dolayısıyla nasıl olsa zaman tahdidinin kabulü icab ediyor. Bu vaziyet karşısında daha önce söz alıp konuşanlar daha fazla daha sonrakiler de daha az konuşma durumuyla karşı karşıya kalıyorlar. Bu adaletsizliğin önlenmesi için on dakika tahdidin şimdiden kabulünü rica ederim.

CEMİL SAİT BARLAS — Önerge aleyhinde.

BAŞKAN — Buyurun.

CEMİL SAİT BARLAS — Arkadaşlarım; beni mâzur görün, ama durum biraz hazindir. Seçim Kanununun tümü üzerinde konuşuldu ve kanunun mazbata muharririni dinlemek lüzumunu duymadan Yüksek Heyetiniz, maddelere geçti. Yer yüzünde bu kadar mühim bir kanunun kabul sebebi hakkında bir izahat lüzumunu duymadan maddelere geçildiği görülmemiştir. Çok hazindir. Birçok arkadaşlarım aman şu kanunun tümünü 10 - 20 dakikada kabul edelim sabırsızlığımı gösteriyorlar. Arkadaşlar; biraz da işin önemini nazarı dikkate alalım. Buna göre konuşmaları, münakaşaları sindire sindire yapalım. Oylarımız daha isabetli olsun.

Bütün bu bakımlardan bu müddet tahdidini reddedelim arkadaşlar...

BAŞKAN — Önergeyi okutuyorum...

Yüksek Başkanlığa

Maddeler üzerindeki görüşmelerin 10 dakikalık süre ile sınırlandırılmasını arz ve teklif ederim.

Altan Öymen

BAŞKAN — Efendim, okunan önergeyi oya sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Sayın Hüseyin Otan. Yok.

Sayın Sırrı Atalay.

SIRRI ATALAY — Muhterem arkadaşlar, evvelâ, komisyona ve komisyonun çok sevdiğim sözcüsüne bir târiz ve bir sitemde bulunarak sözlerime başlayacağım.

Arkadaşlar, Seçim Kanunu gibi, bir kanunun, bizim sosyal hayatımıza, siyasi hayatımıza yeni bir vecheye verecek olan, Anayasa mahiyetinde ve hattâ bâzı memleketlerde, Anayasaya yardımcı kanunlar sınıfına ithal edilecek bir kanun sayılan bu kanunun tümü üzerinde görüşmeler yapılırken, Yüksek Heyetinize, komisyonun, görüşünü, her halde anlatması gerekirdi. Bunu lûtfetmeleri gerekti.

Tümü üzerinde konuşmalar bittikten sonra cidden ben hayret ve endişe ettim. Gönül isterdi ki; heyetinizi komisyon sözcüsü tenvir etmiş olsun. Bizi bu mazhariyetten niçin mahrum ettiler. Bunu işaretten sonra birinci madde üzerinde gayet kısa mâruzatta bulunacağım.

Sabahleyin tümü üzerinde mâruzatta bulunurken temsil prensibinde çeşitli tecrübeler yapmış olan ve çeşitli imkânları da bize nazaran daha müsaidolan milletlerin bir vuzuha varmaz ve daimî olarak bir gelişme halinde bulduklarını, biz hiç objektif ve inandırıcı delile sahibolmadan sırf maziden gelme bâzı endişeler ve sebeplerden dolayı nispi temsilin en iyisi olduğunu iddia ediyor ve ona dört elle sarılıyoruz. Muhterem arkadaşlar, ben bir karma şekil teklifinde bulunurken elbette bunun üzerinde ısrar etmiyorum, ben den önce aynı şekilde karma teklif, nispi temsil sisteminin dışında, millî bünyemize daha uygun bir karma şeklin uygun olacağını ümid ederek tekliflerde bulunan diğer arkadaşlarımla beraber olmaya hazırım. Çalışmalarımız, komisyon çabı-

malarına nazaran ferdidir, karınca kararınca bir didinmeden ibarettir. Tümü üzerindeki müzakere bitmeden Yüksek Riyasete bir takrir vererek bu husustaki taleplerim sayanı iltifat görülürse, komisyona gider ve orada gözden geçirilir.

Komisyonun lûtfedip de, gerekçeyi şifahi olarak anlatmadığı için metin mesuliyeti içinde müzakere ediyoruz ki; ben Seçim Kanununun selâmeti bakımından bu yolu hiçte muvafık bulmadığımı arz ederim.

Birinci maddede istediğim bünyemize uygun gelen bir sistemi, bir temsil şeklini arayıp bulalım. Hakikaten, belki nispi sistem bizim için en uygun sistemdir, lûtfen komisyon sözcüsü arkadaşımız bize inandırıcı deliller versin, sahih deliller versin, Türkiye için uzun zaman veya hiç olmazsa kısa bir âti için en iyi şekil şudur, onun için bunu tereih ettik desinler, hangi mesnetlere dayandıklarını da söylesinler. Bunu beyan etmeden, karma sisteminin en iyi şekil olduğunu söylemekte elbette devam edeceğim. Ben şahsan, bu kanun mü-nasebetiyle yaptığım konuşma ile vatanperverane duygularımı ileriye sürdüğüm kaanım ve müsterihim. Bâzı arkadaşlarımla da benim gibi düşündüklerine inanıyorum.

Muhterem arkadaşlar, birinci madde aynen kabul edildiği takdirde, önümüzdeki seçimlerde nispi temsil usulü tatbik edilecektir. Ben Yüksek Başkanlığa bir önerge takdim edeceğim. Şimdi size bu teklifimi okuyorum :

«Milletvekili seçimi, tek derecelidir. Seçim, nüfusu dört yüz bine kadar olan illerde tek isim veya en çok üç isme kadar liste usulüne dört yüz elli bin bir nüfustan fazla olan illerde nispi temsil usulüne göre genel, eşit ve gizli oyla bütün yurttan aynı günde yapılır.

Seçmen, oyunu kendisi ve tam bir serbestlikle kullanır. Oyların sayımı, dökümü ve tutanaklara bağlanması açık olarak yapılır.»

Üç milletvekiline kadar dar bölgede nüfus istatistiklerimize göre sayısı 239 milletvekili olacaktır. Bir, iki, üçe kadar olmak kayıt ve şartıyla en çok üç olmak suretiyle dar bölge için Yüksek Seçim Kurulu on sene müddetle kolaylıkla bunu tesbit edebilir. İklim şartlarına ve ulaştırma şartlarına göre illerin bünyesinde ilçelerin bu şartlarla üç milletvekili dâhil olmak üzere dar bölgeye ayırmak mümkün-

dür. 450 001 den yukarı illerde nispî temsil 211 milletvekili tutmaktadır. Aynı şartlar altında aynı zamanda iki karşılık kuvvette olan fikirlerin tartışması mevzuu olacaktır ve netice alınacaktır. Ayrıca tetkik edecek olursa seçim kendileri lehine olanlara karşı temsil sistemini tatbik ettik mi aleyhinde olanlar fikirlerini kuvvetle savunacaklardır. Dar bölge tatbik edildiğinde bu kere bunun aleyhinde olanlar fikirlerini savunacaklardır ve bir kısmı diyeceklerdir ki dar bölge sistemi tatbik etse idiniz bu neticeler olmayacaktır diyeceklerdir ve diyeceğiz.

Dar bölge kabul edildiğinde bu kere nispî temsil olsa idi bu neticeler olmayacaktı diyeceklerdir ve bu tartışmalar devam edecektir, yılların kaybolmasına sebeb olacaktır. O halde tarafsız bir idare zamanında bu iki görüşü tat-

bik etmek imkânını bulalım. Bundan endişe duymuyorum. Bunda memleketin selâmetini görüyorum. Bu sebeptendir ki, sabahleyin birhayli mâruzatım olduğu için şimdi kısa olarak kesiyorum. Bir teklifte bulunuyorum. Bu teklifimde de ısrar etmediğimi arz ettim. Aşağı - yukarı teklifimi temin edecek her hangi bir şekilde yapılan ve yapılacak olan tekliflere iltihak edebilirim. Mühim olan şey prensibi tatbik etmektir. Ve tatbikat neticesini alabilmektir. Birbirinin lehinde ve aleyhinde söylenenleri ikiye bölmek suretiyle faydasını azaltmak imkânına sahibolacağız. Takdir Yüksek Heyetlerinizindir. Hürmetlerimle.

BAŞKAN — Saat 17 de toplanmak üzere oturumu kapatıyorum.

Kapanma saati : 16,40

ÜÇÜNCÜ OTURUM

Açılma saati : 17,00

BAŞKAN — Kâzım Orbay

KÂTİPLER : Oktay Ekşi, Alev Coşkun.

BAŞKAN — Oturumu açıyorum. Söz, Feyyaz Köksal'ındır.

FEYYAZ KÖKSAL — Şu anda teessür içinde olarak huzurunuzda bulunuyorum. Düşünürdüm, niçin en iyisi bulunamıyor, diye. Sebebiyi anladım. Konuşamıyan meclisler en iyiyi bulamazlar.

Sayın İnönü muhtelif vesilelerle 1946 seçimleri için beyanda bulundular. 1946 seçimlerinde, gizli oy, açık tasnifi bilmiyorduk, demişlerdir. Bunu zaman zaman, Meclis kürsüsünden ve dışarda ifade etmişlerdir. Bilememenin sebebini bugün anlıyorum.

Konuşamamak ve dinlemeye tahammül etmemek!

Biz, en iyiyi bulabilecek kabiliyetteyiz. Ancak, fırsat bulmamız lâzımdır. Bendeniz, seçimde adalete yer veren nispî temsilin lehinde bir

arkadaşımızım. Yalnız seçim sistemi literatüründe kesin olarak belirtildiği gibi, sisteme geçişin pürüzsüz ve en uygununu arama yoluyla ve zamanla olacağına inananlardanım.

Sayın arkadaşlarım, bendeniz, nispî temsil sisteminin aleyhinde konuşanlara târizde bulunan arkadaşımızın aksine bu sistemi huzuruza getiren komisyon üyelerinin samimiyetlerinden hiçbir şekilde şüphe etmediğimi beyanla sözlerime başlayacağımı ve hattâ bir matematikçi olarak ifade edeceğim ki, bu sistemin de muvaffak olma payı vardır. Yalnız bu pay müsaadenizle ifade edeceğim ki, ihtimalî hesaba, probablite hesaplarına, istinaden çok azdır. Ve meseleyi eksajere ederek spor - toto muvaffakiyetiyle mukayese edeceğim. Bu ihtimal payının bize huzur verecek nisbette olması lâzımdır. Memleketimizin şu anda muhtacolduğu biricik şey, «Huzur» dur.

Sayın arkadaşlar, Anayasamızı kabul ettik,

şimdi bütün kafaları meşgul eden problem şudur; acaba tatbikat ne netice verecektir? Tarih tecrübeleri, rejimlerin mukadderatını metinlerden ziyade siyaset zihniyetinde ve iktisadi şartlarda adamak daha doğru olacağını düşündürebilecek bir seyir takibetmiştir. Mükemmel bir hukuk tekniğine dayanmasına ve Hükümeti kuvvetlendirmeyi hedef tutan maddelerle teçhiz edilmesine rağmen Weimar Anayasası 1919 - 1933 arasında iktisadi çöküntülere mâruz kalan Almanya'yı kurtarmaya kâfi gelmemiştir. Buna mukabil Fransa Cumhuriyet rejiminin bünyesine ait hususiyetlerden mahrum görünen ve perişan bir metin manzarası arz eden 1875 Anayasası ile 65 yıl sürüklenerek sağlam bir demokrasi içinde yaşamıştır. Şu halde mühim mesele siyaset adamlarını seçmek meselesidir. Bu, Anayasa kadar mühimdir. Başlangıçta aksini düşünüyordum. Sayın arkadaşlarım, 1950, 1954 ve 1957 seçimleri neticelerinden istifade etmek lâzımdır. Milyonlarca müselle bir araya gelince ancak matematik problemi olur. Milyonlarca seçmen bir araya gelince mesele yine matematik problemidir. Elbette içtimai ilimlerde nazarı itibara alınacaktır. Yalnız esasları tesbit etmek lâzımdır. 1950, 1954 seçimlerinde reylerin adaletle değerlendirilmediği görülmüştür; adalet tesis edilmemiştir. Sistemimizde adaleti tesis etmek mecburiyetindeyiz. 1957 seçimleri tatbikatı malûm, vatandaşların karma liste yapması, vatandaşların beğenmediği adayı silmesi ve küçük partilerin koalisyon yapabilmeleri meseleleri, güç birliği meselesi, bütün bunlar yok edilmiştir. Şu halde bunlar da meseleyi çözümler için donelerdir. 1961 de de şöyle bir problemle karşı karşıyayız. 1961 de, yeni fikir partilerinin kurulması sağlanmalıdır. Politikacılar yetiştirilmelidir. Seçim sistemleri bunu sağlar veya yok eder.

Şu anda bitaraf bir temsilci olarak konuşuyorum. Yeni kurulmuş partiler henüz birer fikir partisi olmaktan uzaktırlar, yeni yeni gelişmeye çalışıyorlar. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi de taazzuv etme durumundadır. Cumhuriyet Halk Partisinin dışında, kurulmuş bir parti yoktur, denebilir.

FUAT ARNA — Riyaset bu konuşmaya niçin müdahale etmiyor? Arkadaş bitaraf olduğunu söylüyor. Nereden geldi, madem ki, bitaraftır, nasıl geldi, buraya?

BAŞKAN — Rica ederim, karşılıklı konuşulmasın.

FEYYAZ KÖKSAL — Bendeniz, bitaraf bir vatandaş olarak söylüyorum. Hakikaten şu anda, yalnız Cumhuriyet Halk Partisini fikir partisine yaklaşık bir parti olarak görüyorum. Cumhuriyet Halk Partisine vazifeler düşüyor, ancak bu parti politikacı yetiştirebilir, bunu yapmak mecburiyetindedir.

Siyasi ahlâkı kuvvetlendirmek ve normalleş-tirmek ve iyi bir siyasi ahlâk ananesi yaratmak mecburiyetindeyiz.

Nispî temsilin, muayyen sistemlerini decapitation veya adayların birbiri aleyhine çalışmalarını meselesi önlenmelidir. İşte problemimizin doneleri bunlardır. Şimdi çözümlerine geçelim.

BAŞKAN — Sayın Köksal, bir dakikanız kaldı.

FEYYAZ KÖKSAL — Sayın arkadaşlar, bu problemlerde yuvarlak lâfların arkasına sığınmaktan ziyade, hesaba, matematiğe istinad etmemiz zarureti vardır.

Belçika'nın 1895 ten kalma, küflenmiş raf-larından bir sistemi alıp getirmeye hakkımız yoktur. Bu usulü bir sistem diye getirmek doğru değildir. D'Hondt diye bir sistem yoktur. Tevzi usulü vardır. Höchotzahlverfahren veya Kaasımı müşterekül asgar diye bir usul vardır. Bu mesele köylüye intikal ettiğinde don, diyor bu bir riyaziye meseledir. Bendeniz sizlerin yüksek fikirlerinizle irşatlarınızla bir sistem hazırlamıştım. Bu sistem Türk milletinin ve memleketimizin bünyesine uyacak şekilde gelişecek kabiliyettir.

Vaktimin bir iki dakika kaldığını biliyorum. Yalnız şunu ifade edeyim ki, sizler en iyisini bulabilecek kabiliyettesiniz, müzakerelerle en iyisini bulmak imkânını vermenizi bilhassa rica edeceğim. Usullerle ve yeterlik önergeleriyle konuşmalar kısılmamalıdır.

BAŞKAN — Nurettin Ardıçoğlunun bir tak-riri vardır. Seçim Kanununun üzerinde konuştuğumuza göre yeterlik önergesinin görüşülmesinden sonra, tekrar tümü üzerinde konuşulması mevzuubahistir.

Yüksek heyetiniz yeterliği kabul etmiş ve maddelere geçilmiş olduğuna nazaran bu önergenin oyunza arzı imkânı yoktur.

Zeki Baltacıoğlu, buyurun.

ZEKİ BALTACIOĞLU — Muhterem arkadaşlarım, sabahtan beri devam eden müzakere-lerden, tasarının getirmiş olduğu nispi temsil sisteminin leh ve aleyhindeki görüşler tafsilen arz edilmiş bulunuyor. Bu itibarla ben, konuşmamda bu hususa temas etmiyeceğim. Ancak bu noktaya mâtuf olan bir düşüncemi açıklamak isterim. Nispi seçim usulünün aleyhinde bulunan arkadaşlarımız, bu sistemin memleketimize ne gibi bir netice getireceğinin belli olmadığını ileri sürüyorlar. Bendeniz bu fikre karşı; şunu söylemek isterim; ekseriyet sisteminin memleketimize ne getirdiği malumdur. Bunun dışındaki, henüz memleketimizde tatbik edilmemiş olan diğer sistemlerin ne getirecekleri de pek tabii meçhulümüzdür. Nispi sistemin getireceği neticede tahminlere dayanmakla beraber milletçe, bütün partilerce ihtiyaç duyularak arzu edilmiş olmak itibarıyla kabul edilmesi bir zaruret halindedir.

Bu kısa mâruzatımdan sonra maddenin yazılış şekli üzerinde hukuk tekniği bakımından iki noktaya temas etmek istiyorum. Malûmuâliniz bütün seçimlerde tatbik edilecek olan hükümleri muhtevi seçimlerin temel hükümleri hakkında bir kanunumuz var. Bu kanun halen yürürlüğe girmiştir.

Şimdi konuşmakta olduğumuz tasarının 42 nci maddesinde bu kanunda hüküm bulunmayan hallerde, «Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri» hakkındaki Kanunun bu kanuna aykırı olmıyan hükümleri uygulanır, denilmektedir.

Tasarının birinci maddesinde, «Milletvekili seçimi, tek derecelidir. Seçim, nispi temsil usulüne göre, genel, eşit ve gizli oyla, bütün yurtda aynı zamanda yapılır. Seçmen oyunu kendisi ve tam bir serbestlikle kullanır. Oyların sayımı, dökümü ve tutanaklara bağlanması açık olarak yapılır.» hükmü var.

Bunlardan çoğu Seçimlerin temel hükümlerine ait Kanunda vardır. Hem de ikinci maddede aynen yer almış bulunmaktadır. Umumi kanunda olan hükümleri buraya koymaya lüzum yoktur.

Bu tekrarları kaldırmak maksadiyle bir önerge verdim. Komisyonun da katılacağını ümidediyorum. Tekrar ediyorum: Seçimlerin temel hükümleri ve seçmen kütükleri hakkın-

daki Kanun umumi bir kanundur. Temel hükümler bu kanundadır. Bu kanundaki hükümlerin diğer tasarılar da yer almaması icabeder. Tekrar söz almamak için aynı prensiple alâkalı olan ikinci madde üzerine dikkatinizi rica ediyorum. Seçimlerde her ilin bir seçim çevresi olduğu umumi kanunda belirtilmiştir: Hususi seçim kanunlarında aksine hüküm olmadıkça bu kaide mer'i olacaktır. Bu bakımdan her ilin bir seçim çevresi olduğuna dair hükmün bu tasarıda da tekrarı lüzumsuzdur haşivdir. Saygılarımla (Alkışlar)

BAŞKAN — Sayın Hasan Tez.

HASAN TEZ — Arkadaşlar; bu sistem üzerinde hukukçular konuştu, profesörler konuştu, siyasi partilerin mümessilleri konuştular. Bendeniz de bir esnaf olarak, esnaf mümessili olarak ve her türlü siyasi mülâhazaların dışında olarak konuşacağım.

Nispi temsil usulü bugünkü Türkiye'nin realitelerine uymamaktadır, memleket realiteleri ile kabili telif olmadığı kanaatindeyim. Ekseriyet usulü, vatandaşın istediği adaya rey vermesi... Ama Menderes usulü ile değil. (Gülüşmeler) Listeleri yazmak, bozmak, değiştirmek, yok demek usulü ile değil. Vatandaş karma liste yapacak, kimi istiyorsa ona reyini verecek, esasen demokrasi meclisi demek; sevilenlerin Meclisi demektir. Kanunlarla, zorlamalarla, imkân verilmemelidir. Devlet kuvveti ile buraya gelenler vazife göremezler arkadaşlar. Millet iradesi ile gelenler ile Meclis teşekkül ederse ikinci bir Yassıda doğmaz kanaatindeyim. Binaenaleyh vatandaşın iradesine iktiran etmeden, kanunun şu maddesinden istifade etmek suretiyle teşekkül eden meclisler Türk Milletine hizmet edemez.

Ekseriyet sisteminin kötü tatbikatına gelince; 1950 senesinde o günkü iktidarın çıkardığı ve tatbik ettiği en namuslu kanunlar bütün dünya milletlerinin takdirini kazanmıştır. 1950 den sonra gelen iktidar, diktatör idaresi memlekette seçimlerde yolsuzluklar yapmış kanunsuzluklar yapmış, vatandaşın yolunu kesmiş... Onun bütün kabahati ve vebali Yassıda'dakilerde, bizi alâkadar etmez. Tatbikat güzel olursa, Hükümet, adamları, kabine âzaları seçime karışmazsa ve adalet temin edilirse, vatandaş huzur içinde reyini kullanırsa o zaman en iyi usul ekseriyet usulüdür. Türkiye Büyük Millet Meclisinde, şu veya bu şe-

kilde, iki üç gün evvel kurulmuş partiler üç, beş rey almak suretiyle milletin çoğunluğunu temsil edemez arkadaşlar. Muhterem komisyon ilmi esaslara dayanarak tasarımı bu esaslar üzerinde hazırlamış bulunuyor. Bâzı arkadaşlarımız da kürsüye çıkıyor, İngiltere'de böyledir. İtalya'da böyledir diyor. Arkadaşlar burası ne İngiltere'dir, ne de İtalya'dır. Burası Türkiye'dir ve rey verecek vatandaşlarda Türk çocuklarıdır. (Alkışlar) Birisi Amerika'da tahsil görmüş, diğeri İtalya'da, iyi ama, Haymana'nın İkizdere köyündeki vatandaş ne olacak. Kızılcahamam'ın İsalı köyündeki vatandaş ne olacak. Binaenaleyh bu memlekette tatbik kabiliyeti olmayan sistemlere gitmemek, bunun yerine, 1950 yılındaki esaslara göre bir seçim sistemini kabul etmek, Türk köylüsünün, Türk vatandaşının kolaylıkla rey vermesini sağlamak lâzımdır. İlim şöyle diyor, İtalya Seçim Kanununda böyledir, demek suretiyle yeni bir seçim kanunu ile karşımıza çıkılamaz.

Bu kanuna göre rey verecek vatandaş Türk vatandaşdır. Realitelere uygun bir sistem olmalıdır. İlim adamlarımız, önce kendi memleketimizi düşünmeli, ona göre sistem getirmelidirler.

Türkiye'de ekseriyet sistemi ile seçimler yapılmalı, buna göre hükümetler kurulmalıdır. Yeni getirilen sistemle, partiler bir araya gelecek, hükümet kurulacak, bu olmaz, bu hükümet çalışmaz.

Arkadaşlar, memlekette plebisit yapma şekline gitmiyelim. Vatandaş, inandığı partiye elbette reyini verir, çoğunluğu sağlar, onun iş görmesini temin eder. Hükümet, memleket ve millet hizmetinde nasıl çalışmakta olduğunu seçim günü sandık başlarında müşahade edecek, bundan sonraki çalışmalarını ona göre ayarlayacaktır.

Yeni Anayasa ile, memleketimizde çok güzel sistemler kuruyoruz. Seçim Kanununu da bu esaslara göre vaz'etmemiz icabeder.

Milletvekilleri seçimi ekseriyet usulüne göre yapılmalı ve vatandaş istediği adayı silip, istediğini yazma hakkına sahibolmalıdır. Eğer vatandaş istediği adayı listeden silemez, yerine yenisini, istediğini yazamazsa, o zaman vatandaşın seçme hürriyetine tecavüz edilmiş olur. Ben böyle telâkki ediyorum.

Benim şahsi kanaatime göre, Yüksek Meclisi-niz ekseriyet usulünü kabul etmelidir.

Bâzı partilerin nispi temsil usulünü kabul ettikleri iddia edilmektedir. Kendi partileri ikti-

bara geldiği zaman, memlekette İhtilâl olmuş, İhtilâlden sonra, Anayasa ile, Yüksek Heyetinizin muhterem üyelerinden, tekrar Yassıada'ya ayak basmamak için esaslı tedbirler alınmasını rica edeceğim. Hepinizi hürmetle selâmlarım. (Alkışlar)

BAŞKAN — Cemil Sait Barlas.

CEMİL SAİT BARLAS — Muhterem arkadaşlar; genel tasarıdaki birinci maddede, milletvekili seçimi tek derecedir, seçim nispi temsil usulüne göre genel, eşit ve gizli oyla yapılacağı yazılı ikinci madde de milletvekili seçiminde her il bir seçim çevresidir, denilmektedir.

Bu, ikinci madde ile birleştiği zaman milletvekili seçiminde her il bir seçim çevresidir denince, komisyon bir tenakuza düşüyor. Hakkâri'de bir milletvekili olduğundan, bir milletvekili (60) bin reyle seçilecek, İstanbul'da vatandaş (39) milletvekilini 300 bin reyle seçecektir. Başka bir ilde 15 bin reyle seçecektir. Onun için burada bir eşitlik kalmamaktadır.

Binaenaleyh nispi temsil tarzı kullanıldığı zaman bugün bize sunulan tarzda geldiği zaman bir eşitlik bahis konusu değildir. 1946 dan beri, Suphi Baykam'ın kürsüde söylemesine rağmen, 1960 a kadar müdafaa ettiğim, dar seçim bölgesini, İhtilâlden evvel kabul ettiğim, aslında müdafaa ettiğim, dar seçim bölgesi hukukçuların ısrar ettikleri kanaatleri hilâfına adaleti sağlamaktadır. Ferdîyetçi olan Türk Milleti toplumun peşinde başını alıp gitmediğine göre, kimi seçmek lâzımgeldiğini bilmesi icabetliğine göre, dar seçim bölgesine gitmek seçim adaleti ve eşitliği bakımından zaruridir. Bir takrir takdim ediyorum. Seçim Kanununu dinlemeye tahammülümüz olmadığı için yeterlik önergesini kabul ettik. Takdim ettiğim önerge ilerde bir vesika olur.

BAŞKAN — Sayın Nurettin Ardiçoğlu.

NURETTİN ARDIÇOĞLU — Muhterem arkadaşlar, müzakere ettiğimiz tasarının birinci maddesi seçimlerin nispi temsil usulüne göre yapılacağını tesbit etmektedir ve bu tasarıda seçim sistemi olarak nispi temsilin, 32 nci maddeden anlaşıldığına göre D'Hondt sisteminin kabul edildiği görülmektedir.

Muhterem arkadaşlarım, nispi temsil usulü üzerinde burada kıymetli arkadaşımız görüşlerini izah ettiler. Ben de bu arkadaşların fikirlerini paylaşmış durumdayım.

Biz 15 seneden beri siyasi hayatımızda hep nispi temsil sistemini savunmuşuzdur. Ben de, mensup bulunduğum partide bu fikri müdafaa etmişimdir.

Geçen yıllarda da gördük ki, ekseriyet sistemi, partileri iktidara kahir bir ekseriyetle getiriyor, öte taraftan meclislerde cılız bir muhalefet kalıyor. Bu zayıf muhalefete sahip bir parlamento hayatının mahzurları sayılmıyacak kadar çoktur. Geçmiş devrin kötü misalini delil olarak ortaya koymak yeter sebeptir, sanırım.

Ben, fazla konuşmak suretiyle zamanımızı israf etmek istemem. Nispi temsilin kabul edilmesini ben de rica edeceğim. Kanaatim odur ki, nispi temsil usullerinin içinde ne iyisi D'Hondt sistemidir. Bilhassa hesabı son derece kolay ve basittir. Diğer sistemlerde olduğu gibi, açık milletvekilliği yoktur, bırakmıyor. Sonra, bakıye oy da bırakmıyor. Kolaylığı bakımından, birçok memleketlerde muvaffakiyetle tatbik edilmektedir. Şimal - Avrupa memleketlerinde bu usul tatbik edilmektedir.

Tasarımın, nispi temsil ve D'Hondt sistemi ile ifade edilen görüşü ile tam ittifak halindedir. Fakat tasarıdan ayrıldığıımız bir mühim cihet vardır. Arkadaşlar, esas itibariyle, D'Hondt sistemi bir tasnif sistemidir. Bu sistemin tatbik edildiği memleketlerde rey verme usulü çeşitli şekillerde tatbik edilmektedir. Tasarıda ise yanlış noktadan hareket edilmmiştir. Tasarı D'Hondt sistemi ile ikiz olarak, tev'em olarak blokel liste esasını getirmekte ve böylece mesele nin şeklini değiştirmektedir. Bloke liste, donmuş liste D'Hondt sistemi için zaruri bir unsur değildir. Komisyon, yanlış noktadan hareket etmiştir. Tasarımın kabul edilen esas bloke liste ile rey verme sistemidir. Vatandaşlar için partilerin donmuş listelerini atmamak mecburiyeti vardır, bunun dışında liste yoktur. Ayrıca bir parti listesinde evvelden sıraya konulmuş isimlerin sıralarını da değiştirmek imkânı yoktur. Seçmen, listelerde istemediği bir kimseyi de silmek imkânına malik değildir. Veyahut birisini çizip de yerine başka adayı yazmak hakkı da yoktur. Ve nihayet vatandaş için karma liste yapıp, dilediği adayları arzu ettiği gibi bir kâğıda yazıp atmamak hakkı da yoktur. Evvelâ ben bunu prensip bakımından

demokratik anlayışa ve halk iradesine aykırı telâkki etmekteyim. Komisyondaki arkadaşlar, bu noktadan hareket etmemeli idiler. Bloke listede esasını vatandaşın serbest iradesine müdahale ve onu ihlâl eder mahiyette telâkki ediyorum. Vatandaş partiye oy verirken, şüphesiz ki o partideki şahıslara da reyini vermektedir. Donmuş liste ile, seçilecek olan şahısların tercihi de seçmenin elinden alınıyor. Bu tercihi seçmenin iradesi dışına partilerin tesbit ettiği sıraya bırakıyoruz.

Arkadaşlar, bizim memleketimiz bakımından bu işin evvelâ şekli haricîsi fenadır, komisyondaki arkadaşların beni mazur görsünler şekli haricîsi fenadır derken şunu kastediyorum : 1954 seçimlerinde, malûmuâliniz, sabık iktidar seçimi kazanır kazanmaz, listelerde çizme, silme, yerine başka aday ismi yazma hakkını seçmenden almıştı. Karma listeyi yasak etmiş, hatfâ kalemi teksir aleti olarak saymıştı. Bu acıyı çektik. Şimdi vatandaşlar bize diyceklerdir ki, mademki böyleydi, Celâl Bayar'ın kanununun nesi vardı? Benim elimden karma liste imkânını alıyorsun, silip başkasını yazmama imkân bırakmıyorsun. Sonra 14 ncu maddede bir hüküm daha var: Seçimde koalisyonla izin verilmiyor. «Siyasi partiler, müşterek liste halinde aday gösteremezler.» deniyor. Bu hususta da komisyonla aynı fikirde değilim.

Size bu hususa dair bir misâl arz edeceğim: Hatırlarsanız, 1957 seçimlerinden önce muhalefet partileri bir iş birliği müzakeresine girişmişlerdi. İktidar, birleşik bir liste karşısında yıkılacağını anlayınca, Seçim Kanununda yaptığı değişiklikle buna mâni olmuştur. Böylelikle iktidardan düşmekten kurtulmuştu.

Bunun bir başka kötülüğü daha vardır: Parti merkezleri büyük otorite sağlayacaktır.

Bu yolun partiler için de iyi olacağına kaani değilim. Ve adayların sırasının tesbitinde, muhterem komisyonun getirdiği sistem bence partilileri bir birine katacaktır. Aday yoklama kurullarının, on beş senelik siyasi hayatımda nasıl işlediğini bilirim. Nelere sebeb olduğunu bilirim, ne gibi ihtilâflara sebeb olduklarını bilirim. Şimdiye kadar listeye girmek için mücadele olurdu. Şimdi ise yalnız listeye girmek için değil bir de sıraya girmek için, mücadele olacaktır. Yoklama kurullarının bu mevzuda artık ne hale geleceğini tahmin etmek güç olmayacaktır.

BAŞKAN — Vaktiniz tamamdır efendim. Söz komisyonundur. Buyurun efendim.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ SAHIR KURUTLUOĞLU — Muhterem arkadaşlarım, komisyon adına tasarımmın tümü üzerinde fikirlerimizi beyan etmemiş, edememiş olmamız, birtakım tarizlere sebebiyet verdi. Şurasını arz etmek isteriz ki, Yüksek Meclisiniz muhtelif teşekkülleri temsil eden bir heyet olması itibarıyla, komisyon her teşekkülün fikrinin bu kürsüde ifadesinden sonra düşüncelerini Yüksek Heyetinize arz etmeyi faydalı bulmuş idi. Yeterlik önergesinin kabul edilmiyeceği kanaatında iken, yeterlik önergesinin kabulü ile karşı karşıya kaldık. Yeterlik önergesinin kabulünden sonra komisyona söz verilmemesi teamülü de teessüs ettiği için konuşmamız mümkün olmadı ve bu yüzden tasarımmın umumi hududu içinde düşüncelerimizi arza imkân bulmadık. Ancak, tetkik buyurduğunuz birinci madde, tasarımmın tümünü alâkadar eden sistemin, nispî sistem olduğunu ifade etmiş olmasına göre zannederim bu husustaki mâruzatımız tasarımmın tümü üzerindeki söyliyeceklerimize tekabül edecek mahiyettedir. Sabrınızı suiistimal etmemiş olmak şartıyla komisyon adına bendeniz de geniş izahat vermek zorunda kalacağım. Her şeyden önce şunu arz edeyim ki, ne bilgiçlik iddiasındayım, ne de ders verir bir mahiyette mâruzatta bulunmakta olduğumun düşünülmemesini istiyorum. Böyle telâkki edilmemesini bilhassa rica edeceğim.

Tahmin ve takdir buyurursunuz ki, komisyonun vardığı bu netice elbette bâzı bilgilere istinadetmektedir. Bunu arz etmeyi zarurî telâkki etmekteyim.

Önce meseleyi şöyle ortaya koyalım. Nispî temsil mi, yoksa ekseriyet sistemi mi? Yoksa nispî temsille birlikte ekseriyet sistemi mi, tatbik edilecektir? Mesele neye göre vaz'edilmiştir? Fayda ve mahzurlarını işaret ettikten sonra, karma bir sistem olarak muayyen bölgelerde ekseriyet sisteminin tatbik edilmesi, diğer bâzı bölgelerde de nispî temsilin tecrübesi, denemesinin yapılması gerektiğine işaret buyurdular. Dar bölge, geniş bölge hakkında fikirler ileri sürdüler. Bunların faydalarından ve mahzurlarından bahsettiler.

Nispî temsilin faydalarını bâzı arkadaşlarımız uzun uzadıya saydılar. Ben de bu fikirlerle

iştirak ediyorum, Yalnız, nispî sistemi doğru bulmayan arkadaşlarıma cevap vermeye çalışacağım.

Dar bölge hakkında da lehde aleyhte fikirler ileri sürüldü.

Dar bölge hakkındaki fikirlerin lehinde veya aleyhinde olan kısımlara işaret edilmiş, olmakla beraber lehinde ve aleyhinde olan fikirler tafsilen izah edilmek suretiyle ve tam bir açıklık içinde ortaya konmamış olduğu için bunun tafsilen izahı zaruret haline gelmiştir.

Ekseriyet sistemini itham eden, dünkü ıstırapları tekrar doğurup doğurmayacağı hususunda tek suçlu ekseriyet sistemi olmadığı savunulmuştur. Bir hâdisi içtimaiyenin bilhassa seçim ve seçilme ile alâkalı bulunması ve bu gibi psikolojik hâdiselerde meseleleri sadece sistemlere bağlamak kabule şayan olamaz. Bu itibarla dünkü ıstıraplarımızın bize getirdiği noktada tek suçlu elbette ekseriyet sistemi değildir.

Ekseriyet sisteminin şu veya bu şekilde neticeleri üzerinde durulduğu takdirde, ekseriyet sistemi, çok kere sadece azınlığın temsilini mümkün kılan bir sistemdir. Maalesef 1957 seçimlerinde de bu böyle olmuştur. Azınlık telâkki edilen siyasi görüşün sahibi teşekküllerin mümessili olan seçmenlerin oyları; yüzde nisbeti ile, iktidar da olduğunu iddia edenlerin kendilerine verilen oyların yekûnu arasındaki nisbet, karşılaştırıldığı takdirde, azınlıkların yekûnunun % 50 si üzerinde olduğunu ve ekseriyette olduğunu iddia edenlerin de akaliyette kaldığını, memleketimiz zaviyesinden, misalini açık olarak vermiş bulunmaktadır. Bu itibarla memleketimizin geçirdiği 10 yıllık tecrübe devresinde seçim sisteminde iki prensip üzerinde cemiyet olarak aşağı-yukarı bir noktaya varmış bulunuyoruz. Bunlardan birisi murakabeye imkân verecek ve imkân bulacak bir muhalefetin meclislerde yer almasının zaruretine inanmış olmak, ikincisi, bunun yanında memlekette adaleti temin eden ve açık bir ifade ile reyî âmmı millet meclislerine aksettirecek ve aksini bulduracak memleket bünyesine uygun bir sistemi tatbik edebilmektir. O halde nispî temsil usulünün kabulü veya ademi kabulü memleketin âtisini alâkadar etmekte, memleket menfaatleri zaviyesinden endişe ettiğimiz nokta ikiye münceer olmakta ve iki noktada toplanmaktadır. Kuvvetli murakabe ve memleket bünyesine uygun nispî temsil. Biz bunun ikisinin bir arada, yüksek reylerinizden ve fikirlerinizden çıkacağı-

na emin ve ümitvarız. Bu sebeple bu tasarımı huzuruza getirmiş bulunuyoruz.

Ekseriyet sistemi, hakikaten iki türlü tatbik edilmektedir. Bunlardan birisi dar bölge olarak ifade ediliyor, tek isimli liste usulü, diğeri de geniş bölge ile ifade ediliyor, ve çok isimli liste usulüne göre işliyor.

Dar bölge sistemi İngiltere ve benzeri memleketlerde kullanılıyor. Bu memleketlerde cereyan edegelmekte olan bir sistemidir. Ancak, şunu kısaca belirtmek zorundayım ki, seçimlerin tarihi, parlamenter hükümetlerin tarihi İngiltere'den verilmiş misallerle doludur. İngiltere'nin 13 asırdan beri devam eden bir seçim ananesi vardır. Bir seçmen, hemen her yıl, ya umumi, ya kısmi, yahut da mahallî bir seçimde oyunu kullanır. Bunu en aziz bir hak bilir. Orada çeşitli seçimler vardır. Parlâmentonun dışında, mahallî hizmetlere ait de birtakım seçimler vardır.

Bu seçim hakkı, muhtelif zamanlarda içtimai bir dâva olarak geçmiş, mücadeleli yapılmış, bir anane şekline getirilmiştir.

Seçim, İngiliz için bir anane haline gelmiştir.

İngiltere'de seçmek ve seçilmek birtakım tahavvüllere uğrarak bugüne kadar devam edip gelmiştir. Bu hususta kısaca malûmat vermekte fayda görmekteyiz.

13 nü asır boyunca kontluk divanlarındaki emlak sahiplerinin temsilcileri tarafından seçilen kontluk silâhşörleri toplantıya çağrılırlardı. Bunlar zamanla parlâmentonun tabii unsurları oldular.

Borolar, yani belediyesi olan kasabalar da parlâmentoya temsilei göndermeye davet edilmişlerdi. Bunlarla, kontluk silâhşörleri birleşerek Avam Kamarasını vücuda getiriyorlardı.

Gerek kontluklarda, gerekse kasabalarda seçimlere katılmak için her hangi bir şart mevcud olmadığından, seçimler tamamen demokratik bir temsile dayanıyordu.

1429 yılına kadar böyle devam etti. Bu tarihte kontluklarda seçime katılabilmek için, yıllık kirası en az 40 şiling olan bir gayrimenkule sahibolmak kaydı ihdas edildi. Bu kayıt seçmen adedini azalttı.

Belediyesi olan kasabalarda da birtakım kayıt kondu. Sanayi erbabı olmak, bir seçmenin oğlu olmak veya bir seçmenin kızı ile evlenmiş olmak, vergi ödemek, seçmen olmanın şartı oldu.

15 ve 19 nü asırlarda da bu hal devam etti.

Kıral da bu şeklin devamını istemekte idi. Zira kıral bu yol ile Avam Kamarasını nüfuz altında tutmak istiyordu.

Burada akla bir sual gelmektedir. Halk İngiltere'de acaba bu nevi kısıntılara neden rıza gösteriyordu?

Bu suali ancak bugün soruyoruz. Seçmek hakkının uğrunda savaşmaya değer bir hak olduğunu idrak ettiğimiz için bu nevi sualler aklımıza gelmektedir. O gün seçmek hakkı bugünkü gibi telâkki edilmediğinden bu kısıntılar çıkabiliyordu.

Bu tarihlerde avam kamarasındaki sandalyalar nüfus ile mütenasip değildi. Kontluklarda, belediyesi olan kasabalar da 2 üye gönderiyordu.

Birtakım garip ananeler devam etmekte idi. Bilhassa kasabalardan (içinde çömlek kayıyan) eve sahibolmak seçme hakkına esas olan haller meyanında idi.

Buharın keşfi yeni sanayi şehirlerinin doğmasına sebeb oldu. Bu sebeple de bâzı yerler küçüldü bâzı şehirler büyüdü. Buna rağmen nüfusu az olan yerler yine eskisi gibi üye gönderiyor, nüfusu artan yerler ise fazla üye gönderemiyordu.

Bu suretle (çürümüş kasabalar), (çürümüş şehirler) ortaya çıktı. O kadar garip hâdiseler cereyan ediyordu ki, birtek seçmeni olan kasabalara tesadüf ediliyordu. Burada bu birtek seçmen geliyor, yoklamasını yaparak kendisinin seçmen olduğunu söylüyor, bundan sonra adaylığını ilân ediyor ve kendi kendini seçip, seçildiğini ilân ediyordu. Ocak kaynatma ananesi bakımından yıkılmış olan evlerin ocakları muhafaza edilip usulen orada yemek pişiriliyordu.

Bu gibi şehir ve kasabalar birtakım zenginler tarafından satın alınarak bir nevi seçim spekülasyonu doğdu, buraları satın alanlara (patron) ismi verildi. Patron tâbiri bu suretle doğmuş oldu.

1815 ten sonra fabrika şehirleri birdenbire gelişti fakat içtimai düzende bir tahavvül meydana gelmemişti.

Asiller ile patronlar her hangi bir ıslâhata taraftar olmuyorlardı. Diğer taraftan ananeye sadakat da yeni müesseselerin doğmasını güçleştiriyordu.

1832 de Büyük Islâhat Kanunu çıkarıldı. Bu suretle, çürümüş kasaba ve şehirler satılmış seçim dairesi olmaktan çıkarıldı. Bâzi küçük kasabalar birleştirildi. Her topluluğa bir temsilci göndermek imkânı tanındı ve iki üye yerine bir üye göndermek bâzi kasabalar için şart koşuldu.

1867 de İkinci Islâhat Kanunu ile, küçük intihap dairelerinin üye sayıları azaltıldı. 1918 de halkın temsili kanunu çıkarıldı. Bu kanunla kasaba ve kontluklardaki seçmen olmak şartları birleştirildi. Kasabalardan gelenler bir kasabayı, bir şehiri, kontluklardan seçilenler de kasaba köy ve ilçeler grupunu temsil etmiş oluyorlardı. Kadınlara oy hakkı tanındı.

Seçim daireleri bakımından da bu tarihi gelişime ve kanunlar mühim tesirler icra etmiş bulunmaktadır. Arz ettiğim veçhile, seçim daireleri daima küçük intihap daireleri olarak kalmıştır. 1918 de her seçim bölgesi 1 ve bâzi yerlerde de 2 temsilci seçecek halde bırakıldı.

Yalnız şurası şayanı dikkattir ki, İngiltere'de, seçim dairelerinin sınırları tarihi sınırlara tevafuk etmekte olduğu kadar, İngiltere'de muhtelif kasaba ve kontlukları parçalayıp, sonra bu parçaları birleştirerek seçim dairesi ihdası, hiçbir zaman düşünülmemiş ve yapılmamıştır.

Görülüyor ki, dar bölge tarihi seyirden gelme ve ananelere dayanmaktadır. Yoksa, harita üzerinde yapılacak taksimlerle ve nüfus adedlerinin aktarılması suretiyle dar bölge ihdası ne seçimin bünyesine ve ne de içtimai hakikatlere uymıyacaktır.

Coğrafi bir taksim ile elimize alacağımız ve haritanın üzerine çizeceğimiz çizgilerin ve bu çizginin şarkında kalan bu, garbinde kalan bu, şimalinde ve cenubunda kalan bu diye ayırmak memleketin bünyesi ile bağdaşacak bir tefrik olmayacaktır. İçtimai bünyesinden gelen tefrikler dar bölgeyi doğurur. Yoksa keyfi bölgelerle dar bölge elde etmeye imkân yoktur. Bu itibarla Türkiyemizde dar bölgeye teveccüh etmek, içtimai, psikolojik ve coğrafi zaruretler bakımından kolayca yapılacağı imkânı tasavvur edilemez. Netice itibariyle memleketimiz zaviyesinden dar bölgeyi bu kadarlıkla izah etmiş olduğumu zannediyorum. Bâzi arkadaşlarımız üç veya dört mümessil çıkaran bölgeyi dar

bölge olarak kabul buyurdular. Kanaatimizce dar bölgeden çıkan mâna bu değildir. Bu takdirde üç, dört mümessil çıkaran bölgeyi dar bölge telâkki ettiğimiz takdirde, kabul buyduğunuz Anayasa ile 450 milletvekiline nüfusa bölündüğü zaman 60 küsur bin rakamına tekabül eden nüfusa bir milletvekili düşecektir. 25 000 oy bir ünite olduğu kabul edilirse, bu 250 000 in 125 001 ini elde eden bir partinin 124 999 oy alan diğer bir partinin bütün oylarının sıfıra müncer olmasını temin edecektir. Mutlak ekseriyet usulünün neticesi budur. Ekseriyet sisteminde, diğer partilere verilmiş oyların mânevi değeri ve tesirleri sıfır olmaktadır. 124 bin küsur seçmen, Mecliste hiç seslerini duyuramayacak, demektir. Bütün memleket içinde, buna benzer milyonlarca oy neticesiz kalacaktır.

Muhterem arkadaşlar, Prof. Esmen'in sözlerinden bahsedildi. Esmen'e göre ekseriyet sisteminde, ekalliyette kalan parti sesini duyurmak için bir iki mümessilini Meclise sokabilir. Eğer sadece bu düşünce ile hareket edilirse, o zaman mesele yok. Düşüncesi Meclise girer ama, ezici bir ekseriyet karşısında bu düşüncelerin tesiri olmaz. O zaman, totaliter bir zihniyetle karşı karşıya kalırız.

Ekseriyet sisteminde, ekseriyeti alan parti istikrarlı bir hükümet kurabilir ama, parlâmentodaki kahir ekseriyeti bir zafer sayar. Bu zaferin adedi ekseriyet olduğunu düşünmez. Çünkü, seçim sistemi sebebiyle, bütün oyları karşılamayan, azınlığı temsil eden bir ekseriyet vukua gelmiştir. Tevazün kaybolmuştur. Netice bu.

Yüksek heyetinizin malûmu olduğu üzere ekseriyet sisteminde tatbik olunan liste şekilleri iki türlüdür. Bunlardan birincisi çok ismi ihtiva eyliyen liste usulü, yani geniş daire intihabiye, ikincisi de tek isimli liste usulü, dar bölgedir.

Her iki usulü tatbik eden memleketler de mevcuttur. Bu usullerin leh ve aleyhinde söylenmiş pek çok söz ve ifade edilmiş fikirler mevcuttur.

Dar bölgeyi tercih edenler bunun faydalarını şöylece sayarlar.

Dar bölge umumiyet itibariyle :

1. Seçim hakkı müsavatını temin eder. Muh-

telif seçim bölgeleri seçmenleri arasındaki müsavatsızlığı ortadan kaldırır.

2. Çok isimli listeler, seçmen hürriyetini tahdidettiği ve seçmenleri partilerin yaptığı listelere oy vermeye zorladığı halde, dar bölgede tatbik edilmesi zaruri olan tek isimli liste kısmen bunu bertaraf edecektir.

3. Aday, bölgesinde, seçmenleriyle karşı karşıyadır. Seçmen bu suretle adayın fikrini, iktidarını ölçebilir. Bu suretle de şahsiyet ön plâna geçer. Halbuki çok adlı listeler adayın karakterini ve şahsiyetini ortadan kaldırır.

Siyasi vekâlet açık bonosunun ne derecede hüsnü istimal edilebileceği tek adlı liste ile ölçülebilir.

Buna mukabil dar bölge aleyhinde de dermeyan edilmiş fikirler mevcuttur. Bunların belli başlılarını arza çalışacağız.

1. Dar bölgenin lehinde olarak gösterilen deliller daha ziyade bu sistemin aleyhindedir. En kuvvetli delil olarak, seçmenlerin, adayın karakterini ölçebileceği ve adayı tanımakta kolaylık görecekleridir. Halbuki bir insanı tanımak onun hakiki fikirlerini de bilmek mânasına gelmez. Esasen seçmenler için bu cephesi ile de pek fazla alâkadar olmazlar, bu kısım biraz nazari olarak kalır. Adayın, sempatik oluşu, mahallinde itibar sahibi olması, hazırcevap bir karaktere malik bulunması, seçmenlere hizmet arzındaki cömertliği tercihte başta gelecektir. Bu sebeple de dar bölge; bir seçim bölgesinin siyasi noktai nazarını tam bir şekilde aksettirmekten ziyade şahısların popülaritesini gösteren bir ölçüye dayanmak gibi bir kusura maliktir.

Dar bölgede, seçilen adayın, seçmenlerin tam bir itimadına dayandığı söyleniyor. Bu itimat, şahsi işlerin hadimi olmaya ve bir nevi komisyoncu gibi kullanmak yolundaki suiistimale dayanan bir itimad olmaktan uzak değildir. Bu itimatın devamı bu hizmetlerin devamına bağlı kalacaktır. Bu suretle de, milletvekili seçim bölgesinin bir esiri fakat aynı zamanda da o bölge küçük de olsa zalimi ve müstebidi olacaktır.

Diğer bir mahzur da, iktidarın, elinde bulundurduğu imkânlardan idare eliyle faydalanacak, çeşitli yardım ve menfaat vaatleriyle suiistimallere imkân verecektir. Hükümet baskısını kolaylaştıracaktır. Nitekim 1851 de Üçün-

cü Napolyan Hükümet darbesi ile beraber (dar bölge) sistemini hemen ihdas etmiş olması da bu sebepten ileri gelmektedir.

Dar bölge, seçim âfakını kendi darlığı içinde gösterir. Geniş bir rüyet ufku veremez. Dar bölge içinde memleketin heyeti umumiyesini görmek mümkün değildir. Mahalli politikanın hâkim olması sebebiyle genişlemesine bir politika görüşünü ifade etmez.

Gambeta dar bölge için (küçük sistem) demektedir ve aynı zamanda (bir milletin kendi çehresini görüp tanıyamıyacağı kırık bir aynadır.) sözlerini ilâve etmektedir.

Herriot da dar bölge fikir mücadelesine değil şahsi hüner ve marifetlere yol açan «canbazlar» sistemidir diye bu usulün aleyhinde bulunmaktadırlar.

Dar bölgede aynı zamanda paramın da rolü mühimdir. 1888 de Gambeta'nın bu mevzudaki nutku meşhurdur : «Evvêlâ utanarak gizli olarak seçmenler davetlere çağırılır; para teklif edilir. Sonra bu aleniye dökülür. Korkarım ki, dar bölgeye giderseniz tarih muvacehesinde Fransız demokrasisine para kangrenini aşılaktan mütevellit mesuliyetimiz olacaktır.» der. Bu itibarla diğer âmilleri saymadan, cemiyetin içinde bulunduğu şartlara kıymet vermeden, matematik rakamlara dayanmadan önceden serd edilen fikirlerle bir cazibeye kapılıp, neticeye varılamaz.

EMİN SOYSAL — Sizin tasarıda öyle değil mi?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ SAHİR KURUTLUOĞLU — Bizim tasarıda bize atfedilen bir nokta daha var : O da size göre bizim za'fımız. Fakat bu bizim za'fımız değil, kuvvetimiz Muhterem Emin Soysal Bey.

Muhterem bir arkadaşımız bizim Cumhuriyet Meclisi seçimleri hakkındaki Kanunda dar bölge sistemini kabul ettiğimizi ifade buyurdular. Zatiâllerinizin ifade buyurmak istediği eğer milletvekili adedini indirmek ise, dar bölge ihdas etmek üzere her vilâyetten 1 milletvekili olmak üzere 67 milletvekilini bu Meclise getirmekle vaziyet halledilebilir, Emin Bey. Maksat bu değildir. Memleketin her köşe ve bucağından gelecek milletvekillerinin temsil ettikleri vatandaşların arzu ve fikirlerini kuvvet muvazenesi içinde bu Yüksek Mecliste müzakere ve münakaşa etmektir. Maksat budur. Yoksa adetleri azalt-

mak hakiki temsili za'fa götürür. Biz bu seçimlerde nispi temsil sisteminin tecrübe edilmesini ve tecrübe devresine bu şekilde gitmeyi daha uygun bulduğumuzu zannetmekteyiz.

«Nispi temsil bir felâket getirir», söylenen fikirlerden bahsediyorum. Nispi temsil sistemi hiçbir memleket için felâketi mucibolmamıştır. Bir misal olarak Waimare'ı vereceksiniz. Arz edeyim size : 1920 Waimare Anayasasını tetkik ederken, o zaman Almanya'nın hangi hallerde bulunduğunu bir düşünelim. Almanya asırlar boyunca yüzlerce bağımsız devletler halinde yaşamış, 1815 Viyana Muahedesi ile ancak 38 devlete indirilmiş. (Konuşmalar) Affınızı rica ederim, sözlerimin başında da ifade etmiştim, sizi biraz sıkacağım demiştim. Şimdi bir takım hakikatleri ortaya koymaya çalışıyorum. Eğer Yüksek Heyetinizi bu mevzuda sıkımsam özür dilerim. (Hayır hayır, devam sesleri).

1815 Viyana Muahedesi ile 38 devlete inen Almanya'yı Bismark'ın İkinci Rayhı asırlar boyunca kökleşen ve beslenmiş olan mahallî menfaatleri ortadan kaldıramamıştır. Bismark belki siyasi vahdeti temin etmiştir. Fakat içtimai vahdeti kuramamıştır. İkinci Cihan Harbinin neticesi olarak o kadar gayrimütesanit bir cemiyet içinde mevcudolan fikir ihtilâflarının temevvüü içinde, bu Waimare. Anayasası Almanya'yı buldu. 16 partinin elde ettiği reylerin çok azına tekabül eden 4, 6, 3 gibi mebusluklar bir tarafa atıldığı zaman, çok iyi bilirsiniz ki, Cemil Sait Beyefendi, geriye 8 parti kalır. Hattâ beş parti kalır. Almanya'nın hem ekseriyet hem de nispi temsile gidişinin sebebi 5 ayrı düşünüşün ifadesini bulabilmesidir. Pek tabiidir ki, bu şartlar içinde mahallî fikir ayrılıklarını ve menfaatlerin parti olarak tekevününe imkân verdi. 1946 Fransası da aynı şartlar içerisinde idi.

CEMİL SAİT BARLAS — Aynı kanun değil ama.

KOMİSYON ADINA SAHİR KURUTLUOĞLU — Affedersiniz, Cemil Sait Bey, kanundan değil, nispi temsilden bahsediyorum.

Yunanistan'dan bahsedeceksiniz. Yunanistan, nispi temsil usulünü terk edip ekseriyet sistemine gitmiştir diyeceksiniz. Fakat bugün Yunanistan, diktatörlüğe gidecek kadar bir ekseriyetle idare edilmektedir. Yunanistan 2 ne Cihan

Harbinde istilâya uğramış, ondan sonra da birçok dahilî karışıklıklardan dolayı nispi temsilden ekseriyet sistemine gitmiştir.

Bu itibarla sadece nispi ve ekseriyet sistemini kendi hududu içinde suçlandırmaya imkân yok, derken nispi temsilin memleket şartlarına, ihtiyaçlarına göre mütalâa etmek zarureti aldığını ifade etmek istemişim. Bu sistemleri mücerret mahkûmiyete veya beraete götürmeye imkân yoktur. Eğer böyle olsaydı bütün dünya tek bir sistem üzerinde birleşirdi. Medenî memleketler seviyesinde bu yolla hareketle, ferahlatıcı bir yola girilebilirdi. Bu hal şekli bulunmadığı için 1846 dan itibaren nispi temsil aranmış ve ortaya konmuştur. İsviçre'de Viktor Considerent isminde bir zat 1846 da «Temsilî hükümette samimîlik ve küçük seçim hakkında bir izah» adlı broşürle nispi temsilin ilk fikirlerini yaymaya başlamıştır. 100 senelik bir mâzisi olan bir düşünüş 50 seneden fazla bir zaman tatbikata girmeye başlamış bulunmaktadır.

Nispi temsilin de leh ve aleyhinde birçok fikirler söylenmiştir. Şurasını tekrar arz etmek isterim ki, ekseriyet sistemini tek başına suçlandırmak mümkün olmamakla beraber, 1945 ten itibaren, demokrasiyi tesise uğraşırken 27 Mayıs 1960 ta demokrasimizi yeniden kurmak zaruretiyle karşı karşıya kalmış bulunuyoruz. Bu noktaya ekseriyet sistemiyle geldiğimiz de bir hakikattir.

Şimdi yeni bir sistem arıyoruz. Nispi temsil, taşıdığı mantık ve seçim adaleti fikrine yakınlığı ve uygunluğu sebebiyledir ki, kanunlarda yer almaya ve tatbik mevkiini bulmaya başlamıştır.

İsviçre'de nispi temsil, Hükümetin mukavemetine rağmen, halkın kanun teklifi ile kabul edilmiştir.

Memleket bünyesine uygun bir seçim sisteminin tâyininde çekilecek müşkülât aşikârdır.

Seçim sistemlerinin ve kanunlarının âdil bir esasa dayanması zarureti, aranılan bu adaletin hangi yoldan elde edileceği sualini ortaya çıkarır. Bu sual de, muhtelif sistemlerin doğmasına sebebiyet vermiştir.

Ekseriyet sisteminde, her ne kadar seçmen adedinin en çok oyunu alan veya yarısından bir fazlasını kazanan milleti temsilen teşriî Meclisi teşkil etmeleri iradei milliyenin tecellisine imkân vermesi zâviyesinden kâfi görülmektedir. Ancak, oya iştirak edenlerden ekseriyetinin du-

nunda kalanların da bu sistemde temsil edilmedikleri muhakkaktır. Bu neticelerdir ki, bu mevzuu bir çare aramanın zaruretini doğurmuştur. Bu düşünceler, nispi temsilin basamağı olmuştur.

Nispi temsil adalete uygun bir sistemdir. Partilerin ve seçmen topluluğunun fikirlerini ve seslerini teşrii meclislerde ehemmiyetleri değerincede aksettirmek ve duyurmak imkânını vermektedir.

Milletvekilliklerini çoğunlukla azınlık arasında kuvvetleri nispetinde tevzi etmektedir.

Majoriter sistemde demokratik neticeler elde edilememektedir. Çok defa azlıkların aldıkları oylar yekûnu çoğunluğun aldığı oydan fazla olmaktadır. Bu suretle parlamento millet reyinin hakikî bir mâkesi olmaktan çıkmaktadır. Bu parlamentolardan çıkan kanunlar, ekalliyetin yaptığı kanunlardan başka bir şey olamaz.

1875 ten beri Fransa'da milletvekillerinin temsil ettiği rey sayısı hiçbir zaman seçmenlerin % 43 ile % 49 unu geçmemiştir. Kazanamayanların reyleri ise % 50 ile % 57 arasındadır. Ekseriyet sistemi daima bu neticeyi vermiştir. Halbuki nispi temsil hakikî ekseriyetin hukukunu müdafaa etmektedir.

Nispi temsil hükümetlerin hayatiyeti için de zaruridir. İdare edenlerin canlı ve uyanık bulunmalarını temin ve onları icbar eder. Ekseriyet sistemindeki adedi üstünlüğün getireceği istikrar bir tefevvuk olarak kabul edilemez. Poincar'nin dediği gibi :

«Azınlıkların ezilmesi ile hükümetlerin elde edecekleri zaferler öldürücü zaferlerdir. Çok zayıf muhalefet karşısında bizzat ekseriyet enerjiden ve parlaklıktan mahrumdur.»

Nispi temsil Anayasa istikrarını sağlar.

Nispi temsil yatıştırıcı, teskin edici bir yoldur. Partilerin liderleri veya liderler kadrosu nasıl olsa seçilecekleri için, parti mücadeleleri kısır mücadele olmaktan kurtulur.

Filhakika riyazi bir temsil esas bulmanın imkânı yoktur. Fakat hakikata en yakın olarak temsil, nispi temsil ile mümkün bulunmaktadır.

Adalet ve fayda esaslarını beraber mütalâa ederek nispi temsilin memleket bünyesine uygun şeklini arayıp bulacağımıza eminim.

Nispi temsilin tatbik şekillerine taallük eden listelerin şu veya bu şekilde oluşu sistemin kabul veya ademikabulünü icabettirmeyecektir.

Listelerin bloke olarak tanzim edilmesi ve bu listeler üzerinde değişiklik yapılamaması nispi temsilin tatbik edilmemesi, kabul olunmaması gereken bir sistem olduğu neticesini doğurmayacaktır.

Bloke liste, karma liste oy verme şekline taallük eden bir şeydir. Listeler üzerinde hiç değişiklik yapmadan seçmenlerin bu listeleri kullanmalarını mecburi kılan kanunlar vardır.

27 Nisan 1920 tarihli Waimare Kanunu,

19 Şubat 1920 Çekoslovak Kanunu,

19 Ekim 1945 Avusturya Kanunu,

15 Temmuz 1946 Romanya Kanunu,

23 Eylül 1948 Fransız Cumhuriyet Konseyi Seçimi Kanunu, nihayet Alman, Ekvatör, Venezuella, İsrail, İtalya kanunları bunun misalini teşkil etmektedir.

Bunun aksine olarak, karma listeyi kabul eden seçim kanunları da mevcut bulunmaktadır. Bunun aksine olarak karma sistemi kabul eden memleketler de vardır.

Şimdi Nurettin Ardıçoğlu arkadaşımız, komisyonun yanlış bir yoldan hareket ettiğini işaret ettiler. Tercih ettiğimiz sistemin demokratik olmadığını beyan ve üzüntülerini ifade ettiler. Halbuki tercih ettiğimiz sistemi tatbik eden demokratik memleketler çoktur. Karma sistemi kabul eden memleketler de vardır. Bir sistemin şu veya bu şekilde olması ve bunlardan birinin; tercih ve tatbiki antidemokratik değildir. Sistemler memleketin şartlarına göre tercih edilir. Bu itibarla Nurettin Ardıçoğlu arkadaşımız üzülmesinler. Kabul ettiğimiz sistem antidemokratik değildir. Biz, demokratik olduğuna inandığımız bu sistem aleyhine birtakım mahzurlar aramanın mümkün olmayacağını zannediyoruz. Nitekim Garp dünyasında Bloke listeyi kabul eden memleketlerin demokrasiden uzaklaşmış olduklarını kabule hiçbir vehile imkân yoktur. Arkadaşlarımız gerek karma listeler üzerinde, gerekse partilerin iştirakleri üzerinde fikirlerini beyan ettiler. Zannediyorum ki, mesele bu umumi konuşmalar içinde ve bilhassa nispi temsil zaviyesinden ele alınacak mesele olmasa gerektir. Ayrıca maddeleri mevcuttur. Oy puslaları, oy tasnifi hakkında ayrıca maddeleri bulunmaktadır. Madem ki, bahis mevzuu edilmiştir. Bu hususta da izahatta bulunmak suretiyle bir nebze bu noktaya temas etmekte fayda vardır.

Bir arkadaşımızın 1 nei maddedeki nispi temsilin kalkmasını ve yerine Briand tâbirinin konmasını ifade buyurdular. Bu fikirlerini izah ederken, alınan oy adedinin milletvekiline taksimi suretiyle elde edilecek rakamın yani seçim harici kısmetinin milletvekili adedini tâyin edileceğini ve küsurat da kalacağına göre milletvekili adedine 1 rakamının ilâvesi suretiyle yapılacak taksimlerle neticelerin tâyin edileceğini, milletvekilliklerin bu ameliye ile elde edileceğini bu itibarla Briand sisteminin daha iyi bir sistem olduğunu bildirdiler. Bu arkadaşımızın ifade ettiği fikir Briand'ın değil, D'Handt sisteminin ta kendisidir. Hakiki Briand sistemi bambaşkadır. Mukayyet seçmen sayısı sandık seçmen listelerine seçmen adedi, o çevrenin çıkaracağı milletvekili sayısına bölünerek seçim harici kısmeti elde edilir. Partilerin aldıkları oy yekûnu içinde seçim harici kısmeti kaç defa dâhil ise, partiler o kadar milletvekili kazanmış olurlar. Burada dikkat edilecek nokta, kayıtlı seçmen sayısının esas tutulmuş olmasıdır. Bu hal «seçim harici kısmetini büyütecektir.» Partilerin aldıkları oylar bazan bu rakama erişmiyebilir... Bu suretle de partilerin sandalya kazanmamaları neticesi doğacaktır. Hattâ öyle seçim çevreleri olacak ki, orada hiçbir parti o adede ulaşamadığı için orada yeniden seçim yapmak mecburiyeti hâsıl olacaktır.

Diğer iddialara da kısaca temas edeyim. Temsili nispi bizim bildiğimize göre, seçmene şu suali sormaktadır: Hangi partiyi tercih ediyorsunuz? Aynı zamanda hangi şahsı tercih ediyorsunuz? Suali sorulamaz. Bu ikisinin bağdaşmasını mümkün görmiyen nazariyeciler ve siyasi partiler vardır.

Getirdiğimiz sistem, seçmene sormaktadır. «Hangi partiyi tercih ediyorsunuz? Bunun yanında hangi şahısları tercih ediyorsunuz?» Sualini sormaktadır. Demokratik nizama sahip bâzi Garp memleketlerinde seçmene her iki suali soran, yani aynı zamanda karma listeye imkân verilmiştir. Bunu ilk tatbik eden 1919 İsviçre Federal Seçim Kanunu, Cenevre Kontan Kanunu, Fransız Kanunu, İtalyan Kanunudur. Bunlar birtakım tecrübeden sonra karma listeye doğru gitmişlerdir. Aneak herbiri bir kısım kayıtlar koymak mecburiyetinde de kalmıştır. İsviçre seçmeni tam serbest bırakılmıştır. Oy puslasına istediğini yazar, istediğini siler. Oy puslası üzerinde dileği gibi tasarruf yapar. Listeden bir kısmını

tasvibeder, veya siler. İstenilen ve arzu edilen budur. Fakat aynı zamanda yığıma oy sistemini de beraber tatbik etmektedir. Bir seçim çevresinden çıkacak milletvekili adedi 4 olduğunu kabul edelim. Vatandaşın dört oyu aldığı farz edilir. Seçmen dilediği takdirde oyunu 4 adaya, dilediği takdirde de bu 4 oyu bir adaya vermek hakkına sahiptir. Yığıma oy mekanizması bu suretle işler. Karma listede, birtakım adayların kazanma ihtimalleri, yığıma oy usulü ile bertaraf edilmek yolu aranmıştır. Bu usulün memleketimizde tatbik edilebileceğine kaani değiliz.

Fransız Seçim Kanununun 16 nei maddesini tetkik ettiğimiz zaman görülür ki, bu şekilde elde edilen karma reylerin yekûnu, partilerin elde ettiği reylerin yarısına ulaşmadıkça hüküm ifade etmeyeceğine dair sarahaten hüküm konmuştur. Bütün bunlar karmamın mahzurlarını anlatmak içindir. Karmamın başkaca şu mahzuru da vardır. Arz ettiğim gibi karma liste partilerin tercihi ile beraber, şahısların da tercihinin beraber yürüttüğü için muhtelif partilere mensubolan adayların partisinin aleyhine ve fakat parti listesi içinde kendi sırasını tâyin edecek birtakım hareketlere girişecektir.

Karma liste hangi partiye ait liste ise, o listeye giren diğer adaylar hem kendilerine hem de partilerine bir oy kazandırmış olacaklardır. Bunun haricinde karma listelerin tesir iera edebilmeleri için karma listelerle elde edilen oyların % 50 ye kadar yükseltilmesi yoluna gidilmiştir. Bunun sebebine gelinece elli bin seçmenin oy kullandığını kabul edelim. 49 500 seçmen partinin tertibettiği listeyi beğenmiş ve reyini kullanmıştır. Geriye kalan 500 seçmenin yapacağı karma liste, liste içinde kazananların yerlerini değiştirmeye kâfi gelecektir. Zira nispi temsilde karma oylar partilere milletvekilliği kazandırmıyacaktır. Partilerin kazandığı milletvekillerinin liste içinde paylaşılmasına esas olacaktır. 49 500 oy yanında, 500 seçmenin oyu hakiki iradenin tecellisini bertaraf edecek bir netice yaratacaktır. Bu itibarla karma liste seçmene bir imkân veriyorsa bu zahiridir. Ama hakikatte partilerin aleyhinedir. Sadece adayların kendilerini kurtarmaları için her türlü faaliyete baş vurmalarını doğuracaktır. Siyasi entrikalara, siyasi ahlâksızlıklara imkân verecek bir kapının aralanmasından başka bir şey getirmeyecektir. Bunun haricinde partilerin seçimlere iş-

tirakinin nispi temsil sistemi içindeki espirisine gelince partiler; memleket kaderini muayyen programına istinadederek, büyük mesuliyetler deruhde etmek suretiyle muayyen devreler için bir istikamet vermeyi taahhüt eden teşekküllerdir. Bu düşünüş içerisinde parti iştiraklerinin ve seçimlerde muhtelif partilerin müşterek ve beraber seçime katılmasının doğuracağı netice, sağın solun birleşmesi, liberal ile sosyalın bir araya gelmesi yahut muhtelif fikirleri ve düşünceleri yan yana getirerek memleketi beraber idare etmek mânasına gelecektir. Buna inanmanın mümkün olmadığı kanaatindeyiz. Bir memleketi liberal sistemle kalkındıracağım diyen bir iddia ile memlekette şu şekilde sosyal adaleti teessüs ettirerek idare edeceğim diyen ikinci iddianın yan yana aynı neticelere varmasına imkân yoktur. Bu her ne pahasına olursa olsun, iktidarı paylaşalım demekten başka bir şey değildir.

Nispi temsil sistemi aslında karma sistemdir. Niçin ekseriyet siseminde silmeyi arzu ediyoruz, bloke listenin kabule şayan olmadığını iddia ediyoruz? Zira ekseriyet öyle bir sistemdir ki, bir oy farkı ile bir parti kazanır diğeri kaybeder. 50 000 oyun 25 001 ini alan sandalyelerin hepsini kazanır; 24999 oy alan parlamentoya üye gönderemez. Bu seçmenler parlamentoya temsilei sokamamak gibi bir durumla karşılaşacaktır. Halbuki nispi temsil dediğimiz sistemle vatandaşlar oyları nisbetinde parlamentoda temsil edileceklerdir. Hiçbir partinin % 100 memleketi temsilen Meclise gelmesi mümkün değildir. Bu itibarla aslı karma olan bir sistemde ikinci bir karmaya gitmek doğru değildir. Nispi temsilde sistemin karma oluşu bu karmayı bir tek seçmenin değil seçim çevresindeki bütün seçmenlerin yapmasıyla tahakkuk edecektir. Her parti sandalye kazanacak bir suretle hesap neticesi karma çıkacaktır.

Zeki Baltacıoğlu arkadaşımız, Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanunun, seçimlerin genel, eşit ve gizli oyla yapılacağını derpiş ettiğini ve diğer seçim kanunlarında sarahat olmıyan ahvalde bu kanunun tatbik edileceğini, binaenaleyh burada seçimlerin genel, eşit ve gizli oyla yapılacağının tasrih edilmesinin bir haşiv olduğunu ifade ettiler. Biz bu kanaatte değiliz.

Milletvekili Seçimi Kanununu eline alan kimse, başka bir kanunda ister olsun, ister olmasın, seçimde oy eşitliği, gizlilik, oy musavatını görmezse falan kanunda mevcudiyeti vatanında tatmin etmez. Bu itibarla teyit ve tekitten başka bir şey değildir. Burada kalmasında bir mahzur yoktur. Milletvekili seçiminde oy gizliliği, eşitliği maddede canlı şekilde görülmesinde fayda vardır.

«Aynı zamanda yapılır» tâbiri yerine «aynı günde yapılır» tâbirinin konması hakkındaki tadile zaruret olmamakla beraber ifade bakımından fayda vardır. Biz de aynı zamanda yerine aynı günde tâbirinin konması fikrine iştirak etmekteyiz.

Komisyunuz Heyeti Umumiyyeye görüşlerini açıklamış bulunmaktadır. Başka emirleriniz olursa cevaplandırmaya âmadeyiz. (Alkışlar) (Suallerimiz var sesleri)

BAŞKAN — Müsaade buyurursanız, daha söz istiyen 4 arkadaş vardır, sözler bittikten sonra soruları sorarsınız. (Alkışlar)

Sayın Vahap Dizdaroğlu.

VAHAP DİZDAROĞLU — Muhterem arkadaşlarım; espi ile konuşan Sayın Komisyon Sözcüsünden sonra konuşmak, hakikaten benim için bir talihsizliktir.

Sabahtan beri tartıştığımız, kabul edeceğimiz seçim sistemlerinden, ekseriyet sistemini, Komisyon Sözcüsü de dâhil, bertaraf ediyoruz. Bendeniz ekseriyet sistemine, bugünkü memleket şartları içinde taraftar olmamakla beraber, bir gün bu memlekette ekseriyet sistemine dönmenin yakın olacağına inanan bir arkadaşımız olarak şunu ifade etmek isterim ki, ekseriyet sisteminin kötü neticeleri varsa, sebebini bu sistemin kabulünde ve bunu eksik olarak getirmekte aramamız lâzımdır. Eğer biz ekseriyet sistemini kabul ettiğimiz zaman, Anayasa Mahkemesini kurmuş olsaydık, çift Meclisi getirmiş olsaydık, antidemokratik kanunların çıkmasını önler, ve o kadar tenkid ettiğimiz ekseriyet sisteminin fenalıklarından kurtulmuş olurduk. Eğer ekseriyet sistemi bu kadar kötü olsaydı, bugün en büyük demokrat memleketler bu sistemi tatbik etmezlerdi. Ama bugünkü şartlarımız içinde nispi temsil sistemine gitmemizde de bir zaruret vardır.

Arkadaşlarım, bu kısa mâruzattan sonra, şimdi; iki sistemin iyi ve kötü taraflarını tesbite çalışacağım.

Ekseriyet sistemi dahi, adaletsizlik, siyasi kanaatlerin parlâmentoda hakkaniyet esaslarına göre temsil edilmemesidir. Faydası ise, müstakar bir Meclis ve müstakar hükümetlerin kurulabilmesidir.

Nispî temsilde siyasi kanaatler, parlâmentoda hakkaniyet esaslarına göre temsil edilebilir. Fakat mahzur olarak da, parti hâkimiyetine yer veriyor. Türkiye'de bir doktrin partisi olmadığına göre yine şahıslara dönmeye mecbur kalacağız. Nispî temsilin bir mahzuru da müstakar hükümetlerin kurulamayışıdır.

İhtilâlden çıkmış bir memlekette nispî temsile giderken istikrarsız bir Hükümetin tehlikelerini de göz önünde bulundurmaya mecburuz. Bendeniz bir taraftan nispî temsile giderken, bir taraftan da memlekette müstakar bir Hükümetin mevcudiyetine inandığım için bir takrirle huzurunuzda geldim. 1 nci maddenin bu şekilde tadil edilmesini faydalı görmekteyim.

Seçim çevresi 10 milletvekiline kadar çıkaran yerlerde ekseriyet sistemi, 10 milletvekilinden fazla çıkaran seçim çevresinde ise nispî temsilin tatbik edilmesi. Bu suretle muhterem arkadaşların ekseriyet ve nispî seçimlerin iyi imkânlarını elde etmiş olacağız. Bir taraftan asıl olan siyasi kanaatlerin parlâmentoda hakkaniyet esasına müsteniden temsil imkânı; ikincisi memleketin muhtacolduğu müstakar bir Hükümet temin edilmiş olacaktır. Bilhassa bizim gibi geri kalmış memleketlerde müstakar hükümetlerin mevcudiyetine olan ihtiyaç inkâr edilemez. Bu kanaatle takririmi takdim etmiş bulunuyorum. Yüksek oylarınıza mazhar olmasını dilerim. (Alkışlar)

BAŞKAN — Sayın Nurettin Ardiçoğlu.

NURETTİN ARDIÇOĞLU — Muhterem arkadaşlarım; deminki mâruzatıma bir teklifimi ilâve etmekle yetineceğim. Sayın Komisyon Sözcüsü Sahir Kurutluoğlu arkadaşımız benim söyleyeceklerime temas buyurdular. Daha önce kendisiyle bu mevzularda uzunboylu konuşmamız olduğundan, biliyorlar, bu noktalara temas ettiler. Şimdi hâdiseye şudur arkadaşlar, bloke liste, demokratiktir, antidemokratiktir, diye tartışıyoruz. Bir sistemde, seçmenlerin oy puslası üzerinde tasarruf etme, iradesini

kullanma hakkı varsa, o sistem demokratiktir, bana göre. Başka memleketlerde tatbik edilmemiş, edilmemiş, bu olabilir. Tâbiri mâzur görürseniz, önüne koymuşuz acı soğanı, elimize almışız sopayı, yeseniz de bu, yemeseniz de bu diyoruz.

Listeyi seçmene veriyoruz, çizemezsin, yazamazsın, karma yapamazsın, atarsan da bu, atmazsan da bu diyoruz. Bu seçmenlerin idaresine baskı yapmaktır. Bunun başka türlü yoktur. Komisyondan soruyorum : Mademki biz, şahıs olarak adayların ilgisini seçmenden keseceğiz, o halde matbu oy puslasını seçmene arz etmekte ne fayda vardır? Balkan memleketlerinde olduğu gibi seçimler listesiz olsun. Her parti için bir bilya olsun ve seçmen o bilyayı atсын.

D'Hondt sistemini bir tasnif sistemi olarak kabul etmekle beraber, oy atmada muhtelif sistemler kabul etmiş ve tatbik etmiş memleketler vardır. Meselâ 12 Eylül 1895 tarihli Belçika Seçim Kanunu, muhtelif tarihlerdeki Fransa, Romanya, İtalya Seçim kanunları, bunu tatbik etmiş olanlardır. Bundan başka bir de tatbik edilmemiş olmakla beraber teklif edilmiş olan birçok sistemler vardır.

Bendeniz teklifimi biraz da 1895 Belçika Seçim Kanunundan mülhem olarak getirdim. Sayanı dikkittir ki, 1895 de Belçika'da da ekseriyet sisteminden bizim gibi D'Hondt sistemine geçmek kararını vermişler, bizim gibi tereddüt geçirmişlerdir. D'Hondt sistemi memlekete fanlık mı, iyilik mi getirecek diye münakaşa etmişlerdir. Nihayet bir karma sistem üzerinde ittifak etmişler ve uzun müddet tatbik etmişlerdir.

Bu usulde, ekseriyet sisteminde olduğu gibi oy atılmaktadır. Fakat tasnifte D'Hondt usulü uygulanıyor. Bu şöyle oluyor : Aynen bugünkü gibi oy puslaları bastırılıyor ve adaylar sıraya da konmuyor. Bu oy puslaları üzerinde seçmene istediği gibi tasarruf hakkı verilmiştir. İstedikini silecektir, ilâve edecektir veya karma liste yapabilecektir.

Şimdi oy verme ameliyesi bu şekilde cereyan ettikten sonra, sandıklar açılınca karşımıza üç türlü oy puslası çıkmaktadır. Birisi, silintisiz, ilâvesiz parti oy puslaları; ikincisi silintili ve ilâveli parti oy puslaları; üçün-

eüsü karma oy puslaları. Bunların tasnifinde şüphesiz silintisiz ve ilâvesiz oy puslaları o partiye verilmiş oylardır. İkinci grup oylar ise, silinmiş olmakla beraber, seçmen bir iki kişiyi beğenmemiş olmakla beraber, yine o partiye oy vermiş demektir. Bu ikisinin yekûnu alınarak her partinin oyları tesbit edilmiş olur. Meselâ, (A) partisi hiç silinmemişken 30 bin, silintilerden 20 bin oy alması, bunun hepsi 50 bin eder. Böylece (B) partisi 30 bin, (C) partisi 20 bin oy almış olsun. Bu şekilde puslaların adedi belli olduktan sonra, D'hondt sisteminin tasnif esası tatbik edilirse, 6 milletvekili çıkaran bir seçim çevresinde, sırasıyla (A) partisi 3, (B) partisi 2 ve (C) partisi de 1 milletvekilliği yeri kazanmış oluyorlar. Yerler belli oluyor. Zaten D'hondt sistemi yeri belli eder, şahsi belli etmez.

Şahısların tâyinine gelince, yani partilerin kazanmış oldukları milletvekilliklerine hangi şahıslar gelecektir bunun tâyinine gelince : Bunun için karma listeleri ve...

BAŞKAN — Sayın Ardiçoğlu, karma listeye mütedair madde ayrıdır. Lütfen bu madde üzerinde konuşun.

NURETTİN ARDIÇOĞLU — Peşî efendim. Cümlemi ikmal edeyim. Adayların tam liste olarak almış oldukları oylarla karma listede almış oldukları oylar toplanacak ve sırayla en çok oy alan şahıslar partilerinin kazanmış oldukları yerleri işgal edeceklerdir. Binaenaleyh, komisyonun getirdiği D'Hondt sistemi ile bloke liste usulünü birbirinden ayırmak lâzım geleceği kanaatindeyim. Yüksek müsammahanıza sığınarak bir de takrir veriyorum. Bu tasarıma bu bakımdan ıslâhı sadedindedir. Zaten tasarımda uzun boylu yapılacak bir iş yoktur. Bununla ilgili 7 madde vardır. Bu 7 maddenin 4 ü değişecek, üçü de kalkacaktır. Bu şekilde bloke liste sistemi ıslâh edilecek ve karma listeye gitmek teminat altına alınacaktır. Takririmi takdim ediyorum.

BAŞKAN — Sayın Sait Erdinç.

SAİT ERDİNÇ — Vazgeçtim.

BAŞKAN — Sayın Abdülhak Kemal Yörük.

ABDÜLHAK KEMAL YÖRÜK — Çok muhterem Başkan, çok muhterem arkadaşlarım; bendeniz Seçim Kanunu tasarısının 1 nci maddesi üzerindeki mâruzatımı bir noktaya taksif

etmek üzere huzuruza çıkıyorum.

Münakaşa mevzuu, nispi temsil ile dar bölgeden hangisinin tercihi gerektiği meselesidir. Münakaşalar bu problem üzerinde cereyan ediyor. Bendeniz peşinen arz edeyim ki, memlekette, bu yeni devrede, evvelâ nispi temsilin tecrübe edilmesine taraftarım. Cemiyetler daima tahvül etmektedir, her tahvül halinde de kendine uygun birtakım sistemler ve rejimler ihdas etmek mecburiyetindedir. Yine şunu da kabul ederim ki, cemiyetlerin içinde buldukları şartlara göre meydana getirdikleri sistemler daha ziyade ampriktir. Cemiyet birçok müesseselerine amprik yol ile kavuşmuştur. Cemiyet hayatına taallük eden sahaya baktığımız zaman, birçok teorilerin, birbirine zıt kutup teşkil eden şekillere varıncaya kadar, farklar arz ettiğini, taraftar topladığını görüyoruz. Eğer munhasıran bir teoriye bağlanılmak icabetseydi, tabii ilimlerde olduğu gibi, siyasi ilimlerde de, cemiyet ilimlerinde de amprizme hiç yer kalmazdı; bütün nazariyeciler bir fikir etrafında toplanırlardı. Tâ Yunan'dan beri bir fikir etrafında toplanıldığını görmedik. Bundan dolayıdır ki, beşeriyet daima fikriyat sahasından gelen telkinlerde yeni hamleler yapmak inkânını bulmaktadır.

Her hangi bir teoriye peşinen kapılmaya mahal kalmadan amprik yoldan yürümek suretiyle memlekette seçim adaletini tesis için nispi temsili kabul etmek lüzumuna inanıyorum.

Nispi temsil prensibinde de, şüphesiz hepimizin bildiği gibi, muhtelif sistemler vardır. Bu sistemlerden her hangi birinin kabulü lehinde mâruzatta bulunacak değilim. Arzum, nispi temsilin, tecrübe edilmesi mahiyetindedir. Faydalı olursa devam eder, mahzuru görülürse değiştirilir. Nitekim Anayasa Komisyonu da seçim sistemine katıyet vermemek için bu meseleyi Anayasaya almamış ve Seçim Komisyonuna vermiş olduğu mütalâada kendisinin nispi temsile taraftar olduğunu bildirmekle iktifa etmiştir. Böyle bir hükmü Anayasa gibi tadili ağır bir formaliteye bağlı bir kanun koymaktan ise, gerekince tadili daha kolay olan kanuna koymak arasındaki büyük farkı göz önünde tutmuştur. Memlekette lüzum duyulunca da başka bir sisteme girmek için Seçim Kanununda tadilât yapmak daha kolaydır.

Nispi temsil yeni bir sistem değildir. Bunu ilk defa siyaset âlemine getiren Fransız İhtilâ-

linin kuvvetli hatibi Mirabeau'dur. Bunu şu tarzda ifade etmiştir : Bir Millet Meclisi memleketin küçük miyasta bir haritasıdır. Yani, her fikir, her siyasi temayül, her cereyan parlâmentoda temsil edilmelidir. Bu temsil ise ancak nispi temsil usulüyle olabilir. Dar bölge usulü memlekette mevcut bütün meşru cereyanları temsile müsait midir? Sureti katiyede değildir. Nispi temsilin bendenize ehemmiyetli bir faidesi de suradadır. Memlekette bir demokratik terbiyenin teessüs etmesini istiyoruz, eğer demokratik terbiye teessüs etmezse, kurduğumuz müesseselerin işliyemeyeceğine, dejenere olacağına şüphemiz olmasın. Her müessese cemiyetin ruhunun sevk ve idaresi altındadır. Gerçek mânası ile demokratik bir ruh elde edebilmek için ona uygun sistemleri kabul etmek icabeder. Demokrasinin memlekette teessüsünü sağlamak lâzımdır. Bu ise, mütâaddit parti ve görüşlerin parlâmentoda kendi içtimai hüviyetleriyle temsil edilmeleri ile mümkündür. Hattâ iktidarda olan parti dahi, ekalliyetteki partilere bir gün muhtac olacağını düşünerek, tutumunu ona göre ayarlamak zorunda kalır. Bütün parlâmento mensupları birbirlerine karşı nezaket ve hoş görürlükle muamele etmeye mecbur kahrılar. Bu itiyat ve anane, parlâmentoda teessüs ettikten sonra, partilerin alt kademelerine kadar inecektir. Bu suretle memlekette bütün meşru fikirler müsamaha ile karşılanacaktır; nispi temsil sistemi memleketimizde bir müddet tatbik edilmekle demokratik bir ruh, bir anane tahakkuk edecektir. Mühim olan bir umde gerçekleşecektir. Nispi temsil sisteminin kabulünde bir sebep de var. 1950 den beri partiler, ilim adamları memlekette nispi temsilin kabul edilmesi hususunda mütemadiyen telkinlerde bulunmuşlardır. Partiler seçim beyannamelerinde bunu açıkça taahhüt etmişlerdir. Seçim Kanununda nispi temsil sisteminin kabul edileceği hususunda umumi bir kanaat vardır. Dar bölge usulü kabul edilecek olursa adaleti tahakkuk ettirmenin imkânı yoktur. Nispi temsilde her parti parlâmentoda temsil edildiği halde dar bölgede meselâ % 49,5 ğu % 50,5 mağlûbedebilir. % 49,5 ğun parlâmentoda fikirlerini açıklayamaması, parlâmentoda bulunamaması bâzı huzursuzluklar doğurur. Bu huzursuzlukların getireceği neticeleri şüphesiz hepimiz takdir ederiz.

Fikirlerin serbestçe beyan edilmesi kâfi de-

ğildir. Salâhiyetli kürsülerde de ifade edilebilmesi de gerekir. Fikirler ve hisler tabii mecralarında seyretmekle sükûnet bulur. Fakat, tabii mecrası kapalı olduğu zaman taşar ve birtakım tahripler yapar. Eski Yunan'da, Roma'da forumlar vardır. Bunlar boşuna meydana gelmiş tesisler değildir. Bunlar hakikaten bir cemiyetin emniyet supaplarıdır. Bu sayede vatandaş serbestçe kanaatlarını duyurabilme imkânına mâlik bulunuyordu. Orada herkes istediğini söyleyebilmekle halka mâkul bir çerçeve içinde fikirlerini aktarıyor, ve içini boşaltıyordu.

Nispi temsil memleketteki muhtelif fikir cereyanlarının Mecliste temsiline imkân verecektir. Ve bu fikirler çeşitli kanallardan akıp gitmeyecek ve Meclis kürsüsünden ifade edilerek memleketin istifadesine arz edilecektir. Nispi temsilden zarar gelmeyecektir, fayda gelecektir. bu sistemi dar bölge sistemine tercih etmenizi diliyerek mâruzatıma son veriyorum. (Alkışlar)

BAŞKAN — Sayın Selçuk Çakıroğlu.

İSMAIL SELÇUK ÇAKIROĞLU — Muhterem arkadaşlarım, 1 nci maddenin 1 nci fıkrasının tadilini hedef tutan bir takrir verdiğimiz için söz almış bulunuyorum.

Arkadaşlar, şunu huzurunuzda arz etmek lâzımgelir ki, nispi temsile inanıyorum ve bu memlekette tabii zaruretine de tamamen kaaniyim. Sadece bir karanlığa gitmemek için bir emniyet tedbiri olarak 1 ilâ 4 milletvekili çıkarılan illerde ekseriyet sisteminin tatbiki hususunda bir takrir vermiş durumdayız. Şimdi sözü buraya getirmişken Muhterem Sahir Kurutluoğlu'nun demin ki, açıklamalarından bir noktaya işaret etmek isterim. Diyorlar ki, 1 ilâ 4 milletvekili çıkarılan seçim çevresinde seçim âdil olmaz. Büyük bir nüfus kütlesini temsil etmez. Şimdi sormak isterim. Komisyon Cumhuriyet Senatosu seçiminde İstanbul için 10, Ankara için 7, İzmir için 6, Konya için 5; Samsun, Balıkesir, Sivas, Bursa illeri için 4 Cumhuriyet Senatosu üyesi seçilecek. Ayrıca 3 üye çıkarılan iller de vardır. Acaba burada kaybolacak reyler olmayacak mı? Burada da yarı fazlasıyla. 10 tane, beş, altı tane üye Cumhuriyet Senatosuna seçilip gelecektir. Burada niçin âdil olan nispi temsile cevaz vermiyor da âdil olmayan ekseriyet sisteminde karar kılıyorlar, bir mahzur telâkki etmiyorlar? Ben

yine kendim onlar namına cevabını vereyim. Çünkü, bir zaruretin ifadesi olarak, burada bu sistem kabul edilmiş ve öyle olması uygun görülmüş. Ben de diyorum ki, Türkiye'de nispi temsile bir emniyet süpürü bulalım; yola çıkışında bir arabanın yolda emniyetle gitmesi için onda bir fren arıyorsak ve yolunu aydınlatması için bir akümülatör yerleştirirsek; burada da memleketin zarureti icabı olarak 1 ilâ 4 milletvekili için çoğunluk sistemini kabul edelim, böylece kendimizi emniyete alalım. Yarının iktidar partisi için hiç olmazsa 50 - 60 mebusluk bir üstünlük tanıyalım ve istikrar temin edelim.

Şimdi diyebilecekler ki, «birçok yerlerde nispi temsil sistemi tatbik edilecek; bazı yerlerde de ekseriyet sistemi tatbik edilecek. Ekseriyet sisteminin tatbik edileceği yerlerde kırıcı mücadele devam edecek.»

Böyle düşünülürse aynı kırıcı mücadele Cumhuriyet Senatosu seçimleri için de vârit olacaktır. Binaenaleyh bu görüş bir esbabı mucibe olamaz.

Şimdi temsil edilemeyen reyler meselesinde sayın komisyon sözcüsünden sormak isterim: Acaba şu D'Hondt sisteminde temsil edilemeyen reyler olmayacak mıdır? Bu sistemde de temsil edilmeyen reyler büyük bir yekûn tutabilir.

Bu itibarla 1 - 4 milletvekili seçecek illerde çoğunluk sisteminin tatbik edilmesi hakkındaki teklifimizin kabul edilmesini rica ederim. (Alkışlar.)

BAŞKAN — Yarın saat 10 da toplanmak üzere Oturumu kapatıyorum.

Kapanma saati : 19;55

Temsilciler Meclisi S. SAYISI : 37

Milletvekili Seçim kanunu tasarısı ve Seçim Kanunu Komisyonu raporu (5/10)

Seçim Kanunu Komisyonu raporu

T. C.

Temsilciler Meclisi
Seçim Kanunu Komisyonu
Esas No : 5/10
Karar No : 9

10.3.1961

Temsilciler Meclisi Yüksek Başkanlığına

Komisyonumuz tarafından hazırlanan «Milletvekili Seçimi Kanunu» tasarısının gerekçesiyle birlikte, ilişik olarak sunulduğu, saygı ile arz olunur.

Seçim Kanunu Komisyonu Başkanı <i>İnan Şefik</i>	Seçim Kanunu Komisyonu Başkanvekili Söz hakkım mahfuzdur. <i>Bekata Hıfzı Oğuz</i>	Sözcü <i>Kurutluoğlu Sahir</i>	Sözcü <i>Ödül Atıf</i>
Üye Söz hakkım mahfuzdur. <i>Akan Atalay</i>	Üye Söz hakkım mahfuzdur. <i>Bilge Necip</i>	Üye <i>Çağatay Nazif</i>	Üye <i>Çolakoğlu Bahri</i> (Raporlu hasta)
Üye Söz hakkım mahfuzdur. <i>Ekitler Şüküfe</i>	Üye Söz hakkım mahfuzdur. <i>Esengin Kenan</i>	Üye <i>Feyzioğlu Yavuz</i>	Üye Söz hakkım mahfuzdur. <i>Göksu Rıza</i>
Üye Söz hakkım mahfuzdur. <i>Kitapçı Şahap</i>	Üye Köseoğlu Ahmet İmzada bulunamadı	Üye <i>Kumrulu Zeki</i>	Üye Söz hakkım mahfuzdur. <i>Özmen Halil</i>
Üye <i>Öztürk Seyfi</i>	Üye <i>Sancar İhami</i>	Üye Her hususta söz hakkım mahfuz kalmak kaydıyle <i>Tönük Vecihi</i>	Üye Söz hakkım mahfuzdur. <i>Yetkin Nüvit</i>

Rapor

«Kurucu Meclis teşkili» hakkında 157 sayılı Kanunun 18 ve 30. maddelerinin verdiği yetkiye dayanarak seçimlerle ilgili hükümlerin, kısımlar halinde hazırlanmasını uygun bulan komisyonumuz, «Anayasanın Halkoyu'na sunulması» ve «Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri hakkındaki kanun tasarılarından sonra, Milletvekili seçimine aidolan ilişik tasarımı sunmuştur.

1950 tarihli Seçim Kanununun kabul ettiği ekseriyet sisteminin uygulandığı 1950, 1954 ve 1957 seçimlerinin verdiği sonuçlar ve kanunun geçirdiği tadiller, evvelce de mevcudolan sistem tenkidlerine ve münakaşalarına haklı olarak ehemmiyet kazandırmıştır.

Bilhassa 1950 de ve bundan sonra yapılan seçimlerde partilerin aldıkları oylara nazaran, Milletvekilliklerinin partilerarasında bölüşülmesinden elde edilen sonuçlar yukarıda işaret edilen tartışmalara konu olan seçim sistemleri üzerinde daha etraflı tetkikler yapılarak memleketimizin bünyesine en uygun ve âdil olan sistemin araştırılmasını zaruri kılmıştır.

1950 den sonra yapılan seçimlerin sonuçları ve seçimlerle ilgili bilgiler o günkü iktidar tarafından açıklanmış olmakla beraber, çeşitli yollardan elde edilen rakamlara göre yapılan hesaplar dikkati çekmiştir.

Filhakika :

1950 seçimlerinde çoğunluk partisi oyların % 55,54 ünü

Azınlık partileri oyların % 44,46 sını

Aldıkları halde,

Çoğunluk partisi milletvekilliklerinin % 85,42 sini

Azınlık partileri milletvekilliklerinin % 14,58 ini

Alabilmişlerdir.

1954 seçimlerinde :

Çoğunluk partisi oyların % 58,86 sını

Azınlık partileri oyların % 41,14 ünü

Aldıkları halde,

Çoğunluk partisi milletvekilliklerinin % 93,30 unu

Azınlık partileri milletvekilliklerinin % 6,70 ini

Kazanmışlardır.

1957 seçimlerinde :

Çoğunluk partisi oyların % 48,10 unu almış olmasına mukabil,

Azınlık partileri oyların % 51,90 mı elde etmişlerdir.

Buna mukabil :

Çoğunluk partisi milletvekilliklerinin % 69,50 sini

Azınlık partileri milletvekilliklerinin % 30,50 sini

Alabilmişlerdir.

1957 yılında, o günkü iktidar partisi almış olduğu oy sayısı bakımından azınlıkta kalmasına rağmen milletvekilliklerinin % 70 ine sahibolmuştur.

Bu seçimlerde iktidar tarafından yapılan yolsuzluklar sebebiyle, seçimlerin meşruiyet veya ademimeşruiyeti üzerindeki münakaşalar bir tarafa bırakılsa bile vatandaş oyunun azlığını elde ettiği halde Mecliste % 70 gibi büyük bir çoğunlukla iktidarın temsil edilmesi, memleketimizde bu sisteme karşı şiddetli tenkidler yönetilmesine sebeb olmuştur.

Diğer taraftan, iktidarın bu çoğunluğa dayanarak, Anayasa hükümlerini bile çiğniyerek bir meclis çoğunluğu istibdadı tesis etmesi, nispi temsil lehindeki cereyanların kuvvetlenmesine âmil olmuştur.

Bütün bunları göz önünde tutan komisyonumuz, diğer memleketlerde tatbik edilmekte olan seçim sistemlerini gözden geçirerek, memleket bünyesine uygun, adaleti ve istikrarı sağlayacak seçim sisteminin ne olabileceğini müzakere etmiş ve tatbik edilmekte olan ekseriyet ve nispi temsil sistemleri üzerinde ayrı ayrı durmuştur.

Ekseriyet sistemi :

- a) Basit çoğunluk,
- b) Mutlak çoğunluk,

Olmak üzere iki şekilde tatbik edilmektedir.

Basit çoğunluk :

Bilindiği gibi seçim çevresinde en çok oy alanların milletvekili olmalarını sağlayan bir sistemdir.

Mahiyeti itibariyle tamamen gayriâdil ve azınlıkların Mecliste çok defa temsiline imkân vermeyen bu sistem, uzun zamandan beri memleketimizde tatbik edildiği için mahzurları üzerinde tekrar durmaya ve tafsilât vermeye lüzum görülmemiştir.

Mutlak çoğunluk :

Muayyen seçim çevrelerinde oyların yarısından fazlasını alanların seçimi kazanmasını sağlayan bir sistemdir.

Bu sistem de âdil değildir. Bundan ayrı olarak seçimlerde ikinci ve üçüncü turların yapılmasını gerektirdiğinden memleketimizin şartlarına uygun bulunmamıştır.

Bilindiği gibi, ekseriyet sistemi, seçim dairelerinin tek milletvekili çıkaracak veya çok milletvekili çıkaracak bölgelere ayrılması suretiyle tatbik edilmektedir.

Komisyon üyelerinden bazıları, dar bölge ekseriyet usulünün kabulü lehinde bulunmuşlardır. Yapılan görüşmeler sonunda, meselenin seçim çevrelerinin küçük veya büyük olmasıyla ilgili olduğu yani, memleketin birer milletvekili çıkaracak çevrelere mi ayrılması, yoksa halen mevcud olduğu gibi idari taksimata dayanarak illerin birer seçim çevresi mi olması lâzımgeldiği hususunun halledilmesiyle alakalı bulunduğu neticesine varılmıştır.

Memleketin tek milletvekili çıkaracak bölgelere ayrılmasında, idarî coğrafi ve pratik mahzurlar bir an için nazarı itibara alınmasa dahi, bu şekilde yapılacak seçimlerde, vatandaşın fikirler ve programlardan ziyade şahıslara oy vermesi, seçilecek milletvekillerinin milli menfaatlerden çok, mahallî menfaatlerle meşgul olması, seçmenlere karşı hürriyetlerini kaybetmesi, iktidarların idare teşkilâtına vaitler yaptırmak yoluyla adaylarının lehinde müessir olması gibi, birçok müellifler ve Devlet adamları tarafından kabul edilen mahzurların memleketimiz için de vâridolduğu kanaatiyle bu teklif komisyon ekseriyetince kabul edilmemiştir.

Seçim çevrelerinin 4 - 5 milletvekili çıkaracak bölgelere ayrılarak ekseriyet usulünün uygulanması lehindeki teklif de, yukarıda ekseriyet sistemi için belirtilen mahzurlar ve memleketimizdeki seçim bölgelerinin idarî taksimata muvazi tutulmasındaki kolaylıkları da ortadan kaldırması bakımından uygun bulunmamıştır.

Son zamanlarda nispi temsilin ekseriyet usulü ile beraber uygulanması yolunda bazı memleketlerin kanunlarında yer alan karma sistemin memleketimiz şartları ile bağdaşamayacağı sonucuna varılmıştır.

Bu düşüncelerden sonra, adalet ve hakkaniyete uygun düşen, vatandaş oyuna değer veren ve bütün kanaatlerin Mecliste temsilini mümkün kılan ve iktidarların parlâmentoda murakabesini kolaylaştıran nispi temsil sisteminin kanunumuzda yer alması kararlaştırılmıştır.

I. Bölüm

Madde 1. — Bu maddede milletvekili seçiminin, tek dereceli, genel, eşit ve gizli oyla bütün yurttaki

(S. Sayısı : 37)

aynı zamanda yapılacağına, oy serbestisine, oyların sayımı, dökümü ve tutanaklara bağlanmasının açık olarak yapılacağına dair genel ilkeler yer almıştır.

Maddenin 1950 Seçim Kanununa göre özelliği (seçimin nispi temsil) usulüne göre yapılacağı hükmünü getirmiş olmasıdır.

Madde 2. — 1950 Seçim Kanununun 2. maddesinde olduğu gibi, her ilin bir seçim çevresi olduğu belirtilmiştir.

Madde 3. — 1950 Seçim Kanununun 4. maddesini karşılıyan bu madde ile memleketimizde nüfus artımı gözetilmeksizin milletvekili sayısı (450) olarak tesbit edilmiştir. Bu esas, aynı zamanda Anayasa tasarısında kabul edilen hükme uygundur.

Madde 4. — 3. madde ile tesbit edilen (450) milletvekilinin illere hangi esalar dairesinde dağıtılacağını göstermektedir.

Madde 5. — Bu madde ile, seçimin başlangıç tarihi 1950 Seçim Kanununun 6. maddesinden ayrı olarak belirtilmiştir. 18 Mart günü seçim başlangıcı ve 19 Mayıs'tan önceki Pazar günü de oy verme günü olarak kabul edilmiştir. Bunun sebebi, memleketimiz nüfusunun mevsimlere ve iktisadi şartlara göre dağılıp toplanmasıdır. Gerek kütüklerin düzenlenmesi, gerekse seçmenlerin oylarını kullanabilmeleri için en uygun zamanın belirtilen günlere raslamasıdır.

Bu maddenin ikinci fıkrası ile ara seçimlerinin, Cumhuriyet Meclisi üyelerinin üçte birinin yenilenmesi için yapılacak seçimlerle beraber yapılması hükme bağlanmıştır. Bu suretle, seçim masraf ve külfetlerinin azaltılması düşünülmüştür.

Madde 6. — Seçimin yenilenmesi halinde yapılacak işlemleri göstermektedir.

Madde 7. — Bu madde ayrıca izaha lüzum göstermiyecek açıklıktadır.

II. Bölüm

Madde 8. — Milletvekili seçilme yaşına taallük eden bu madde 1950 Kanunundaki hükmün aynıdır.

Madde 9. — 1950 Seçim Kanununun 34. maddesini karşılamaktadır.

Bu maddede göze çarpan üç değişiklik vardır.

1) Yabancı devlet uyrukluğunu ileri sürenler bendine, maddede yer verilmemiştir. 8. maddede 30 yaşını bitiren her vatandaşın milletvekili seçileceği hükmü mevcuttur. Bu sebeple yabancı devlet uyrukluğunu ileri sürenler bendinin ayrıca maddede yer almasına lüzum görülmemiştir.

2. Yabancı devlet resmî hizmetinde bulunanlar hükmü, tatbikatta ihtilâflara yol açtığından bu bende (izinsiz olarak) kaydının ilâvesi lüzumlu görülmüştür.

3. Zimmet, ihtilâs, irtikâp, rüşvet suçlarının tadadında fayda görüldüğünden, bunlar bende ilâve edilmiştir.

Madde 10. — Seçmen yeterliğine sahibolan her vatandaşın milletveçilliğine adaylığını koyabileceğine, siyasi partilerin genel merkezlerindeki yetkili organları da bu partilerin teşkilâtı bulunan yerlerde aday gösterebileceklerine dair hükümleri ihtiva etmektedir.

Siyasi partilerin aday gösterebilmeleri için tüzüklerine göre, ilk genel kurul toplantılarını yapmış ve en az on beş ilde il ve ilçe teşkilâtı kurmuş olmaları da şart koşulmuştur.

Ayrıca, bu on beş ilin her birinde, o çevrenin çıkaracağı sayıda aday gösterilmesi mecburiyeti de maddede yer almıştır.

Madde 11. — 10. maddedeki mecburiyetlere riayet edilmemesi halinde yapılacak işlemlere dairdir.

Madde 12. — Bu madde ile 15 ilden fazla illerde teşkilâtı bulunan siyasi partiler, bu illerin birinde veya birkaçında, o seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısından az aday gösterdikleri takdirde, bu eksikliklerin tamamlanması hükme bağlanmıştır.

Madde 13. — Adaylara yapılan itirazın yerinde görülmesi halinde, aday listesinde eksilme olacağından bu eksikliklerin tamamlanmasında ne yolda hareket edileceği gösterilmiştir.

Madde 14. — Nispi temsilde, her fikir ve kanaatin temsil edilmesi esas olduğuna göre, siyasi parti-

lerin, müşterek liste yapmaları, sistemin bünyesine uygun görülmemiş ve bu sebeple, bu madde ile müşterek liste yapılması menedilmiştir.

Bağımsız adayların parti listelerine girmeleri halinde muvafakatlerinin alınması ve bir parti listesine girememesi hususuna taallük eden hüküm izaha muhtaç bulunmamıştır.

Madde 15. — Bu madde siyasî parti adaylarının ne suretle tesbit edileceğini göstermektedir.

Nispî temsil usulünde siyasî partilerin aday listelerini düzenlemeleri büyük bir ehemmiyet taşır. Çünkü, aday listesine girenlerden bir kısmı, sistemin icabı olarak o anda kuvvetli bir ihtimal ile, seçilme imkânını elde etmiş sayılabilir. Memleketi idare edecek olan bu şahısların adaylıklarının tesbiti yalnız siyasî partileri değil, aynı zamanda cemiyeti de ilgilendirir. Esasen siyasî partiler bugün alelâde birer cemiyet sayılmayıp, Anayasa organı hüviyeti taşımaktadırlar. Bu mülâhazalarla siyasî partilerin aday listelerinin düzenlenmesi işinin, tamamen kendi tüzüklerine bırakılmayıp, demokratik esaslara göre, liste yapmalarını sağlayacak hükümlerin kanunda yer alması uygun görülmüştür.

Ayrıca, memleketimizde geçirdiğimiz tecrübeler, bu işlerin tamamen siyasî partilere bırakılmasının âmme düzenini bozacak mahzurlar doğurduğunu göstermiştir.

Diğer taraftan nispî temsilde, oylar şahıslardan ziyade partilere verildiğinden bu madde ile parti merkezlerinin mutlak tahakkümlerini önliyecek kayıtlar konmasına lüzum görülmüştür.

Bu sebeptir ki; parti merkez organlarının gösterecekleri adayların bile, aday gösterilecek illerin temsilcileriyle birlikte tesbit edilmesi düşünülmüştür.

Bu sebeptir ki; parti merkez organlarının gösterecekleri adayların bile, aday gösterilecek illerin temsilcileriyle birlikte tesbit edilmesi düşünülmüştür.

Madde 16. — Seçimlerde müessir olabileceklerin bu tesirlerini kaldırmak ve seçim emniyetini sağlamak maksadiyle gerekli hükümler konulmuştur.

Madde 17. — Prensip olarak memurların, aday olabilmelerinde istifa şartı düşünülmemiş ise de, memurların vazife gördükleri seçim çevrelerinde adaylıklarını koyabilmeleri için seçim emniyeti bakımından istifa şartı hükme bağlanmıştır.

Madde 18. — Ordu mensuplarının adaylıklarını koyabilmeleri için yukarıdaki mülâhazalara ilâveten Ordunun politika dışında tutulması gibi memleketin yüksek menfaati icabı ayrılma isteğinde bulunmaları şart koşulmuştur.

Madde 19. — Bu madde açık hükümleri taşımakla beraber müddet bakımından 1950 Seçim Kanunundan ayrı hükümler koymuştur.

Madde 20. — Siyasî parti listelerinin nispî temsil usulünde mutlak surette gaybetmeleri hemen mümkün olmadığına göre iki yerden adaylık koyma müessesesinin muhafazasına lüzum görülmemiştir.

Madde 21, 22, 40. — Bu maddeler adaylığa ve adaylık şartlarına dayanılarak yapılacak itirazlara ve bunların ilişkin olduğu hükümlere ve aday listelerinin kesin olarak ilânına taallük etmektedir.

Ancak, kesin aday listelerinin ilânı oy verme gününden önceki yirminci güne alınmıştır. Bu suretle adayların seçim işleriyle uğraşacak elverişli bir müddete kavuşmaları sağlanmıştır.

Madde 23. — Aday listeleri kesinleştikten sonra partilerin müşkül durumda kalmamaları ve herhangi bir adayın bir siyasî partiye baskı yapmasını önlemek amacıyla istifaların bir hüküm ifade etmeyeceği bu maddede yer almıştır.

Ölüm halinde de siyasî partilerin aday temininde uğriyacıkları günlük göz önünde tutularak bunlara listelerin ikmalî külfeti yükletilmemiştir.

İstifaların, ancak seçilme halinde hüküm ifade edeceğine dair kayıtlarla beklenmedik bir anda adayların istifaları yolunun kapatılması düşünülmüştür.

III. BÖLÜM

Madde 24. — Nispî temsilde, vatandaş oylarını şahıslardan ziyade siyasî partilere vermektedir. Bu itibarla şahısları program ve fikirlerden üstün tutan karma liste usulü, yapılan münakaşalardan sonra komisyonumuzca kabul edilmiştir.

Karma liste veya listelerde birini çizip bir başkasını yazma usulü, nispi temsilde memleketi idare edecek olan kimselerin bertaraf edilmesine imkân vermesi ve seçim neticelerinin alınmasını biraz daha geçiktirmesi bakımından da kabule değer bir usul olarak görülmemiştir.

Bundan başka, karma listenin hangi parti adına kaydedileceği hususu da tatbikatta tereddütlere ve birtakım güçlüklerle meydan vereceğinden bu usulün kabul edilmemesinde komisyonumuz bütün bu mahzurları göz önünde tutmuştur.

Bağımsız adaylara gelince; bunların tek olarak bastıracakları veya birtek bağımsız adayın isminin her hangi bir suretle yazılmasıyla düzenlenecek oy pusulasının kullanılması kabul edilmiş ve madde bu esaslar dairesinde düzenlenmiştir.

Madde 25. — Nispi temsilde siyasî partilerin kazandıkları milletvekilliklerinin adaylar arasında dağıtılması, sistemin düğüm noktalarından biridir. Yukarda, parti listeleri içindeki adaylık sırasının ne suretle düzenleneceği gösterilmişti. Bir seçim çevresinde, nispi temsil usulünde bir siyasî partinin, bütün milletvekilliklerini kazanması hemen hemen imkânsız olduğundan bu madde ile, seçmene tercih ettiği partinin listesinde, kazandırmak istediği adayları belli etmesi imkânı sağlanmıştır.

Madde 26. — Bu maddede tercih işaretlerinin nasıl kullanılacağı gösterilmiştir.

Madde 27. — Bu madde ile umumi hükümler dışında kalan muteber olmayan oy pusulaları sayılmıştır.

Madde 28. — Hesaba katılan ve katılmayan oy pusulaları gösterilmiştir.

Madde 29. — Sandık kurullarının sayım ve döküm yaparken genel hükümler dışında, hangi hususları belirteceğini bu madde göstermektedir.

IV. Bölüm

Madde 30 - 31. — 29. madde hükümleriyle ilgili olup ayrıca açıklanmalarına lüzum görülmemiştir.

Madde 32. — Nispi temsilin mühim meselelerinden biri de kazanılan milletvekilliklerinin siyasî partiler arasında paylaşılmasıdır. Bunu tâyin hususunda birçok usuller mevcuttur.

Bu usulleri bellibaşlı üç noktada toplamak mümkündür :

a) Bir seçim çevresinde kullanılan muteber oyların o seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısına bölünmesi suretiyle elde edilecek sayı, her partinin aldığı oy yekûnunda kaç defa mevcut ise o partiye o kadar milletvekilliği verilmesi,

b) Evvelden tesbit edilen bir müşterek kaasına bir seçim çevresinde her partinin aldığı oyların bölünmesi suretiyle o partinin kazanacağı milletvekilliklerinin tâyin edilmesi,

c) Bütün memlekette siyasî partilerin aldıkları oyların memleketin çıkaracağı milletvekillikleri sayısına bölünmesi suretiyle elde edilecek sayının, her partinin her seçim çevresinde kazandığı oy yekûnunda kaç defa mevcud olduğuna göre kazanılan milletvekilliklerinin belli olmasıdır.

Bu kaidelerden hangisi kullanılırsa kullanılsın artan milletvekilliklerinin tevzii önemli bir iş olarak kendini göstereceğinden, artan milletvekilliklerinin partilere dağıtılmasında da muhtelif usuller uygulanmaktadır.

1. Bakıye oyların millî seçim çevresinde, yani merkezde, toplanması suretiyle açık kalan milletvekilliklerinin bu esasa göre taksim edilmesi usulü,

Bu usul partilerin adedini artırır. Çünkü, seçim çevrelerinde ehemmiyet arz etmeyen küçük partiler de millî çevre itibariyle toplanan oyların hesabı sonunda milletvekillikleri elde edebilirler.

2. Bakıyelerin her seçim çevresinde halledilmesini gözeten usuller,

Bunların en basiti, açık kalan milletvekilliklerinin en çok bakıye bırakan partiler arasında tevziidir ki, bu usul âdil değildir. En çok bakıye bırakan ekseriya küçük partilerdir. Bu usul büyük partiler aleyhine olarak küçük partileri himaye eder.

Bundan sonra, açık kalan milletvekilliklerinin tamamının en çok oy alan partiye bırakılması usulü gelir.

Komisyonumuzun bâzı üyeleri açık milletvekilliklerinin bu usul ile dağıtılmasını, Parlâmento ve Hükümet istikrarını daha iyi sağlayacağı gerekçesine dayanarak savunmuşlarsa da; komisyonumuz ekseriyetince daha âdil bir sistem aranması düşünülerek bu teklif kabul edilmemiştir. Bu görüşe varıldıktan sonra, açık milletvekilliklerinin dağıtılmasında tatbik edilen diğer usuller de gözden geçirilmiş ve en kuvvetli vasati sisteminin daha âdil ve memleketin bünyesine daha uygun olduğu sonucuna varılmıştır.

Bu sistemin dayandığı ana fikir, açık milletvekilliklerinin dağıtımında, mümkün olduğu kadar yüksek miktarda bir seçmen kütesinin temsil edilmesidir. Bu sistemin bir başka hesap yoluyla ve daha kolay bir şekilde tatbik edilmesine imkân veren D'HONDT sistemi kabule şayan görülmüştür. D'HONDT sisteminin tercih olunması sebebi birtek hesap ameliyesiyle, bakıye bırakmadan, bütün milletvekilliklerini, listeler arasında âdilâne bir şekilde tevzi etmiş olmasıdır.

Bu sistemi bir misal ile izah etmekte fayda görülmüştür.

Bir çevrede dört partinin seçime katıldığını ve o çevrenin beş milletvekili çıkaracağını farz edelim.

A	Partisi	27 000
B	»	23 000
C	»	15 000
D	»	7 600

Oy almış olsunlar.

Her partinin aldığı oy o çevrenin çıkaracağı milletvekili sayısı tutarınca, evvelâ bire, sonra ikiye, sonra üçe, sonra dörde ve en nihayet beşe bölünecektir.

Bu ameliyeyi de yapalım :

	A	B	C	D
Evvelâ bire bölme	27 000	23 000	15 000	7 600
Sonra ikiye bölme	13 500	11 500	7 000	3 800
Sonra üçe bölme	9 000	7 666	5 000	2 533
Sonra dörde bölme	6 750	5 750	3 750	1 900
Sonra beşe bölme	5 400	4 600	3 000	1 520

Bu bölmelerden elde edilen haricikismetler, parti farkı gözetmeksizin büyüklük sırasına göre yukardan aşağıya ve altalta sıralanarak

- 1 — 27 000
- 2 — 23 000
- 3 — 15 000
- 4 — 13 500
- 5 — 11 500
- 6 — 9 000
- 7 — 7 666
- 8 — 7 600

İlâh olmak üzere yazılır.

Misalimizde bu seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısı (5) aded olduğuna göre yukardan aşağıya doğru sıralanan rakamlardan beşincisi olan 11 500 rakamı en son milletvekilini belirten rakam olacaktır.

Bu hale göre :

- 27 000
- 23 000
- 15 000
- 13 500
- 11 500

Rakamları milletvekilliklerine tekabül eden rakamlardır. Bu rakamlar hangi partinin oylarının bölünmesiyle elde edilmişse o parti o miktarda milletvekilliği kazanmış olacaktır. Verdiğimiz misale göre :

27 000

13 500

Rakamları A partisine aidolduğu için A partisi 2

23 000

11 500

Rakamları B partisine aidolduğu için B partisi 2

Ve en nihayet

15 000 rakamı C partisine aidolduğu için C partisi 1

Milletvekilliği kazanmış olacaktlardır.

Bu hesabın başka türlü yapılması da mümkündür. Şöyleki :

Büyüklik sırasına göre altalta yazılan rakamlardan sonuncu milletvekilliği adedine tekabül eden rakam, yani misalimizdeki 11 500 rakamı, her partinin aldığı oy yekûnunda kaç defa dâhil ise o parti o kadar milletvekili çıkaracaktır.

27 000

A Partisi : ————— = 2

11 500

23 000

B Partisi : ————— = 2

11 500

15 000

C Partisi : ————— = 1

11 500

Milletvekilliği kazanmış olacaktlardır.

Görüliyor ki, bu hesap şeklinde açık milletvekilliği kalmadığından bakıyeler bahis konusu olmayacaktır. Tasarıda, bu sistem madde haline konulurken ikinci hesap şeklinde elde edilen müşterek rakamın partilerin aldıkları oylara bölünmesi hususu metne alınmamıştır. Madde basit şekliyle düzenlenmiştir.

Madde 33. — Tercih oylarının listedeki sıraya tesir edebilmesi için, partinin aldığı oy toplamının yarısından bir fazla olması şartı maddeye konmuştur. Çünkü tercih işareti taşımayan oylarda zımni bir tercih mevcut bulunmaktadır.

Madde 34. — Bu madde partilerin kazandıkları milletvekilliklerinin tevzi şeklini tâyin ve tesbit etmektedir.

Madde 35. — Milletvekilliği tutanağının kimin tarafından verileceğini göstermektedir.

Madde 36. — Seçim sonuçlarının ilânıyla ilgili lir.

Madde 37. — Seçimlerin tahliline imkân verecek bilginin İstatistik Genel Müdürlüğüne açıklanmasına dairdir.

Madde 38. — Seçim delillerinin saklanması hüküm altına alan bir maddedir.

Madde 39. — Bu maddede, seçim tutanaklarına yapılacak itirazların neler olabileceği ve itiraz sonucuna göre yapılacak işlemler gösterilmiştir.

a) Yapılan itiraz hesap hatalarına ilişkin ise, Yüksek Seçim Kurulunun yeniden yapacağı döküm, sayım ve hesaplar sonunda bir veya birkaç milletvekilinin tutanağının maddi hatalar yüzünden iptali gerekirse, seçilmiş olanlara tutanakları verilecektir.

b) İtiraz seçim çevresindeki seçim işlemlerine aidolup da, bu sebeple o çevre seçiminin iptaline karar verildiği takdirde, o çevredeki bütün milletvekillikleri boşalmış olacağından yeniden seçim yapılmasına karar verilecek ve seçimin tarihi de Resmî Gazete ve diğer vasıtalarla derhal ilân edilecektir.

c) Yukardaki haller dışında, yetersizlik gibi sebeplerle tutanakların iptaline karar verildiği takdirde tutanağı iptal olunanın yerine, o şahsın kayıtlı olduğu listedeki sıraya göre kendisinden sonra gelenlerden ve tercih işareti varsa o da nazara alınarak başta olana milletvekilliği tutanağı verilecektir. Aday listesindeki sırada yeter sayıda aday olmadığı takdirde boşalan yer ara seçiminde doldurulacaktır.

V. Bölüm

Madde 40. — Adaylığa itirazla ilgili bulunan bu madde 21,22. maddelerle birlikte işliyecek olan itiraza ait hükümleri düzenlemektedir.

VI. Bölüm

Madde 41. — Aday listeleri üzerinde seçmene tercih hakkı tanınmıştır. Bu, seçmene ait bir hak olduğuna göre başkalarının bu hakkı istimal etmeleri düşünülemez. Bu itibarla kim olursa olsun evvelden tercih işareti konmuş oy pusulası dağıtamıyacaktır. Bu yasak seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Kanunu tasarısında yer alan ve benzerlik gösteren 154. maddedeki ceza ile cezalandırılmıştır.

Madde 42. — Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri hakkındaki Kanun seçimlerle ilgili hükümleri düzenlemiş olduğundan özel kanunlarda sarahat olmıyan hallerde o kanunun uygulanması tabiidir. Bu madde ile yapılan atıf bu hususu açıklamıştır.

Geçici madde 1. — İlk yapılacak seçim tarihini 157 sayılı Kanuna göre belli edileceğini göstermektedir.

Geçici madde 2. — Kanunun koyduğu birtakım kayıtların yeni kurulan partiler hakkında uygulanmayacağını gösteren bir intikal hükmüdür.

Temsileiler Meclisinin tasvibine arz edilmek üzere Riyaset Yüksek Makamına sunulur.

10 . 3 . 1961

Seçim Kanunu Komisyonu Başkanı <i>Inan Şefik</i>	Seçim Kanunu Komisyonu Başkanvekili Söz hakkım mahfuzdur. <i>Bekata Hıfzı Oğuz</i>	Sözcü <i>Kuruthuoğlu Sahir</i>	Sözcü <i>Ödül Atıf</i>
Üye Söz hakkım mahfuzdur. <i>Akan Atalay</i>	Üye Söz hakkım mahfuzdur. <i>Bilge Necip</i>	Üye <i>Çağatay Nazif</i>	Üye Çolakoğlu Bahri (Raporlu hasta)
Üye Muhalefet şerhim eklidir. <i>Ekitler Şüküfe</i>	Üye Söz hakkım mahfuz <i>Esengin Kenan</i>	Üye <i>Feyzioğlu Yavuz</i>	Üye Söz hakkım mahfuzdur. <i>Göksu Rıza</i>
Üye Söz hakkım mahfuzdur. <i>Kitapçı Şahap</i>	Üye İmzada bulunamadı Köseoğlu Ahmet	Üye <i>Kumrulu Zeki</i>	Üye Söz hakkım mahfuzdur. <i>Özmen Halil</i>
Üye <i>Öztürk Seyfi</i>	Üye <i>Sancar İlhami</i>	Üye Söz hakkım mahfuzdur. <i>Tönük Vecihi</i>	Üye Söz hakkım mahfuzdur. <i>Yetkin Nüvit</i>

Muhalefet şerhi

Memleket idâresinde seçmene iradesini daha serbest olarak izhar etmek imkânının sağlanmasına; seçmene dilediği adayları dilediği sıraya koymak suretiyle bizzat karma liste yapmak yetkisinin verilmesine taraftarım. Bu usulün kabulü halinde seçmenin seçimlere karşı alâkasının artacağı ve seçimlere iştirak nispetinin yükseleceği mütalâasındayım.

Bu sebeple tasarının 25 ve 27. maddelerine muhalifim.

10 . 3 . 1961

Seçim Kanunu Komisyonu
Üyesi
Şükûfe Ekitler

Muhalefet şerhi

1. Tasarının birinci maddesi, nispî temsil usulünü kabul eylemektedir. Bu usulün adalete uygun neticeler vereceğini teslim etmekle beraber, demokratik rejimin henüz eşliğinde bulunan memleketimiz için iyi neticeler vereceğinde tereddüdetmekteyim. Gerçekten nispî temsil usulü oldukça karışık ve çözülmesi güç birtakım meseleleri de bünyesinde taşımaktadır. Siyasal ve sosyal bakımdan içinde bulunduğumuz şartlar bu meselelerin kolayca ve iyi bir şekilde çözülebileceği ümidini vermemektedir.

Diğer taraftan, bu usulün iyi bir şekilde işlemesi, fikir partilerinin gelişmiş olmasını ve halkın kültür seviyesinin yüksek bulunmasını gerektirir. Halbuki memleketimizde genel kültür seviyesi çok düşük olduğu gibi, fikir partilerinin değil gelişmiş, gelişme yolunda bulunduğu dahi iddia olunamaz. Bu durum, gerek parti mensuplarının, gerek seçmenlerin belli bir fikir etrafında değil, belli şahıslar çevresinde toplanmaları sonucunu doğurmaktadır. Bu yüzden memleketimizde, siyasî iktidar mücadelesi fikir alanından, duygu alanına kaymakta ve seçmenler de seçimler sırasında partilerden ziyade adayların kişiliklerine önem vermektedirler. Halbuki nispî temsil usulü, adayların kişiliklerini gölgede bırakarak, parti teşkilâtlarını hâkim kılmak sonucunu doğuran bir etki yapmaktadır.

Bundan başka nispî temsil usulü, partilerin sayısını artırmak gibi bir sonucu da beraberinde taşımaktadır. Zamanla sayıları artacak olan partilerin merkez organlarının hâkim duruma gelmeleri sonucunda, siyasî mücadelenin demokrasiyi soysuzlaştırmasından endişe edilebilir.

Batılı müellifler, bir memleket heyecanlı ve hareketli olduğu nispette, nispî temsilin mahzurlu ve hattâ vahîm olacağını; ağır, mutedil ve soğukkanlı olan İskandinav memleketlerinde bu usulün tehlikeli olmadığını, buna karşılık heyecanın hâkim bulunduğu Lâtin memleketlerinde, Akdeniz kıyılarında tehlikeli olabileceğini belirtmektedirler (Düverger, Droit Constitutionnel, 1955 sayfa 55).

Çeşitli memleketlerin seçim tatbikatı bu teşhisi doğrulayıcı mahiyettedir : İskandinav memleketlerinde bu usul uzun zamandan beri mahzursuz bir şekilde uygulanabildiği halde, Yunanistan, İtalya ve Fransa bakımından aynı şey söylenemez. Yunanistan birkaç yıllık nispî temsil denemesinden sonra 1952 de çoğunluk usulüne dönmüştür. 1953 yılından beri İtalya'da da bu yönde genel bir eğilimin mevcud olduğu söylenebilir. Esasen bu memlekette halen uygulanmakta bulunan nispî temsil usulü, çoğunluğu kazanan partilere prim verme esasına dayanmaktadır.

Fransa'da da nispî temsilin istikrarlı bir şekilde uygulandığı söylenemez. Fransa'nın her seçimde yeni bir sistemi denemekte olduğunu söylemekte bir mübalâğa yoktur.

Batı - Almanya dar bölgesi çoğunluk usulü ile nispî temsil usulünü birlikte uygulamak suretiyle her iki sistemin mahzurlu taraflarını telâfiye çalışmaktadır. En iyi sistemin bu ol-

duğu söylenebilir ise de, karışıklığından ötürü bizim memleketimizde şimdilik uygulanmasının mümkün olmayacağı kanısındayım.

İleride böyle karma bir usule gitmek üzere, memleketimizin bugünkü şartlarının dar bölgesi çoğunluk sistemi ile daha iyi bağdaşabileceğini söylemekte hata yoktur. Memleketimizin şartları bakımından tek adaylı dar bölge sisteminin mahzurlarına karşı 2 - 4 adaylı dar bölge sistemi de düşünülebilir.

Yukarda kısaca belirtilen sebeplerden ötürü, nispi temsil usulünü kabul eden 1. maddeye ve bu madde ile tesbit edilen usulün tabii sonucu sayılabilecek olan maddelere muhalifim.

2. Tasarının 9. maddesi seçilebilme bakımından Türkçe okuyup yazmayı yeter bulmakta, bu konuda ilkokulu bitirme şartını dahi aramamaktadır. İlkokulu bitirme veya hattâ sadece okuyup yazmayı bilme şartı mahallî seçimlerde seçilebilme için yeter olsa bile, bütün memleket mukadderatına hâkim olacak bir kurul için yeter sayılmamalıdır. Cumhuriyet Meclisi üyeliği için yüksek öğrenim yapmış olma şartı arandığına göre, Millet Meclisi üyeliği için de hiçolmazsa ortaokulu bitirme şartını aramanın yerinde olacağı kanısındayım.

3. Tasarının 15. maddesi, partilerin işlerine müdahale mahiyetini taşımakta olduğundan bu maddeye muhalifim.

4. Tasarının 27 ve 28. maddeleri muhtelif siyasi partilerin adaylarından veya bunlarla bağımsız adaylardan tertibedilmiş bir liste yapılmasını yasak ettiği gibi, birkaç bağımsız adayın aynı oy puslasına yazılmasını da önlemektedir. Bu hali ile tasarının sözü edilen maddeleri seçmenin oyuna müdahale etmekte ve aynı puslada birkaç adın birleştirilmesi bakımından siyasi partiler lehine âdeta imtiyaz yaratmaktadır. Böyle bir ayırmanın demokratik esaslara uygunluğu iddia olunamaz.

5. Tasarının 32. maddesi, seçim sonunda alınan reylerle göre partilere ayrılacak milletvekilliği sayısını tayın bakımından D'hondt metodunu kabul eylemektedir. Halbuki bu metot parti sayısının artmasına geniş imkân veren usullerden birisidir. Şahsen nispi seçim usulüne taraftar olmamakla beraber, sonuçta bu sistem kabul edilmiş olsa dahi, henüz demokratik gelişmenin başlangıcında olduğumuzu göz önüne alarak, nispi temsil sistemi içinde en sade ve çoğunluk sistemine en yakın olan bir usulü üstün tutmanın memleket gerçeklerine daha uygun düşeceği kanısındayım. Bilhassa devrimlerden sonra, istikrarlı hükümet kurabilecek bir çoğunluğu ihtiyac bulunduğu gerçeğini gözden uzak tutmamak lüzumuna inanıyorum. Esasen D'hondt usulünde partilere ayrılacak milletvekili sayısının tesbiti meselesi de zorluklar arz edebilir.

Bu itibarla Garp seçim edebiyatında Briand usulü denilen basit bir usulün kabulüne taraftarım. Bu usule göre her hangi bir seçim çevresinde alınan muteber oy sayısı o çevredeki aday sayısına bölünür. Elde edilen rakama seçim kat sayısı denir. Her partinin o çevreden almış bulunduğu oylar bu seçim kat sayısı ile bölünür. Elde edilecek rakam her partinin kazandığı milletvekili sayısını gösterir. Artacak milletvekillikleri bu seçim çevresinde en çok oy almış bulunan partiye tahsis olunur. 1957 seçimlerinde elde edilen rakamlara göre yapılan bir hesap sonunda bu usul, çoğunluk partisine nihayet 52 - 53 sandalyelik bir üstünlük sağlamaktadır.

10 . 3 . 1961

Seçim Kanunu Komisyonu Üyesi
Prof. Necip Bilge

Milletvekili Seçimi Kanunu

I. BÖLÜM

İLKELER

Seçim usulü ve şekli

MADDE 1. — Milletvekili seçimi, tek derecelidir. Seçim, nispi temsil usulüne göre, genel, eşit ve gizli oyla, bütün yurttaki aynı zamanda yapılır. Seçmen, oyunu kendisi ve tam bir serbestlikle kullanır. Oyların sayımı, dökümü ve tutanaklara bağlanması, açık olarak yapılır.

Seçim çevresi

MADDE 2. — Milletvekili seçiminde her il, bir seçim çevresidir.

Milletvekili sayısı

MADDE 3. — Milletvekili sayısı (450) dir.

İllerin çıkaracağı milletvekili sayısı

MADDE 4. — Son genel nüfus sayımı ile belli olan Türkiye nüfusunun (450) ye bölünmesi suretiyle elde edilen rakam esas alınarak, her ilin çıkaracağı milletvekili sayısı, il nüfusunun bu rakama bölünmesiyle tesbit olunur.

Bu suretle hesaplanan milletvekillerinin sayısı (450) yi bulmadığı takdirde, nüfusu bir milletvekili çıkarmaya kâfi gelmeyen illere birer milletvekilliği verildikten sonra, artık nüfus bırakan iller, artıkların büyüklüğüne göre sıraya konur ve ilk hesapta iller arasında bölüştürülemediği bulunan milletvekillikleri, bu sıraya göre dağıtılır.

Son kalan milletvekilliğinin verilmesinde, iki veya daha fazla ilin eşit nüfus artığı göstermesi halinde, bunlar arasında kur'a çekilir.

Seçimin başlangıç ve günü

MADDE 5. — Her seçim döneminin son toplantı yılının on sekiz Mart günü, seçimin başlangıç tarihidir ve on dokuz Mayıs'tan önceki Pazar günü oy verilir.

Ara seçimleri, Cumhuriyet Meclisi üyelerinin üçte birinin yenilenmesi için yapılan seçimlerle birlikte yapılır. Ancak, dönemin bitmesine bir yıl kala milletvekilliği için ara seçimi yapılmaz.

Seçimin dönem bitmeden yenilenmesi

MADDE 6. — Seçim dönemi bitmeden önce, seçimin yenilenmesine karar verilmesi halinde, keyfiyet Bakanlar Kurulunca kırk sekiz saat içinde ilân olunur.

Yenileme kararının verildiği günden sonra gelen altmışıncı günü takibeden ilk Pazar günü oy verilir.

İllerin çıkaracağı milletvekili sayısının ilânı

MADDE 7. — Her ilin çıkaracağı milletvekili sayısı, Yüksek Seçim Kurulu tarafından 4. maddede uyarınca tesbit edilerek, seçimin başlangıç tarihinden on beş gün önce; seçimin yenilenmesi halinde, yenileme kararının ilânından sonraki üç gün içinde, Resmî Gazete ve radyo ile yayınlanır.

II. BÖLÜM

SEÇİM ÖNCESİ İŞLERİ

Seçilebilme

MADDE 8. — Otuz yaşını bitiren her vatandaş milletvekili seçilebilir.

Milletvekilliğine seçilemeyecek olanlar

MADDE 9. — Aşağıda yazılı olanlar milletvekili seçilemezler :

1. Türkçe okuyup yazma bilmeyenler,
2. Kısıtlılar,
3. İzinsiz olarak yabancı devlet resmî hizmetinde bulunanlar,
4. Kamu hizmetlerinden yasaklılar,
5. Ağır hapis cezasını gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymiş olanlar,
6. Taksirli suçlar haric olmak üzere beş yıldan fazla hapis veya müebbet sürgün cezasıyla mahkûm olanlar,
7. Zimmet, ihtilâs, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, hileli iflâs gibi yüz kızartıcı suçlardan biriyle hükümlü olanlar.

Adaylık

MADDE 10. — Seçilme yeterliğine sahip her vatandaş, milletvekilliğine adaylığını koyabilir.

Siyasi partilerin genel merkezlerindeki yetkili organları, bu partilerin teşkilâtı bulunan seçim çevrelerinde aday gösterebilirler. Şu kadar ki; siyasi partilerin seçime katılabilmeleri için, kendi tüzüklerine göre ilk genel kurul toplantılarını yapmış olmaları ve o seçim çevresiyle birlikte en az on beş ilde, altı aydan beri il ve ilçe teşkilâtı kurmuş bulunmaları ve bu on beş ilin her birinde o çevrenin çıkaracağı sayıda aday göstermeleri gerekir.

On beş ilde tam aday göstermeyen siyasi partilerin durumu

MADDE 11. — Her hangi bir sebeple on beş il çevresinde aday göstermemiş olan veya bu on beş ilin her hangi birinde eksik aday göstermiş bulunan siyasi partilerin genel merkezlerindeki yetkili organlarına, Yüksek Seçim Kurulu tarafından, eksiklerin derhal tamamlanması lüzumu bildirilir.

İlgili parti teşkilâtı bu tebliğden itibaren yirmi dört saat içinde eksik kalan adaylıkları doldurur. Aksi takdirde, o siyasi parti, bütün seçim çevrelerinde, seçime katılma hakkını kaybeder.

On beşten fazla ilde aday gösteren partilerin durumu

MADDE 12. — Siyasi partiler tarafından on beşten fazla ilde aday gösterilmiş olmakla beraber, on beşi aşan seçim çevrelerinin bir veya bir kaçında, her seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısından eksik aday gösterilmiş olması halinde, Yüksek Seçim Kurulunca o partinin genel merkezindeki yetkili organlarına aday listelerinin tamamlanması lüzumu bildirilir.

İlgili parti teşkilâtı bu tebliğden itibaren yirmi dört saat içinde, o çevrelerin listelerindeki eksikleri tamamlar. Aksi takdirde, yukarıki madde hükmü saklı kalmak şartıyla, adayları eksik kalan seçim çevresinde, o siyasi parti, seçime katılma hakkını kaybeder.

İtiraz üzerine meydana gelen eksikler

MADDE 13. — Siyasi partilerin aday listelerinde, yapılan itirazlar üzerine eksiklik husule geldiği takdirde, Yüksek Seçim Kurulunun tebliğinden itibaren iki gün içinde bu eksikler tamamlanır. Aksi takdirde, yukarıki maddeler hükümleri, bu hallerde de uygulanır.

Siyasî partilerin aday listeleri

MADDE 14. — Siyasî partiler, müşterek liste halinde aday gösteremezler.

Siyasî partilere kayıtlı olmıyan kimselerin, her hangi bir siyasî parti tarafından aday gösterilmeleri, kendilerinin yazılı muvafakatlerine bağlıdır.

Bir siyasî partinin aday listesine girmiş bulunan kimse, diğer bir siyasî parti tarafından, her hangi bir seçim çevresi için, aday gösterilemez.

Siyasî partilerin adaylarını tesbit etmeleri

MADDE 15. — Siyasî partiler, seçime katılacakları iller için, adaylarını aşağıdaki şekilde tesbit ederler :

A) Siyasî partilerin yetkili merkez organları tarafından gösterilecek adaylar :

Çıkaracağı milletvekili sayısı,

5 - 9 olan illerde Birden,

10 - 14 » » İkidenden,

15 - 19 » » Üçten,

20 - 24 » » Dörtten,

25 - 29 » » Beşten,

30 - 34 » » Altıdan,

35 - 39 » » Yediden,

40 - 44 » » Sekizden,

fazla olmamak üzere; bu adayların gösterileceği illerden çağırılacak birer temsilcinin o partinin yetkili merkez organlarına katılması ile teşekkül edecek kurul tarafından tesbit edilir.

Bu suretle, gösterilecek adayların sayısı, o siyasî parti, bütün seçim çevresinde seçime katılmış olsa bile, 60 tan fazla olamaz.

B) Diğer adaylar, siyasî partilerin illerde aday seçmeye yetkili kurulları tarafından oy verme gününden önceki otuz beşinci gün yapılacak seçimle belli edilir. Bu adayların aldıkları oylar, listedeki sıralarına esas olur.

C) A bendine göre seçilen adayların listedeki sırası, partilerin yetkili merkez organları tarafından tanzim edilir. Bu esas saklı olmak üzere, yetkili merkez organları, illerden secilen adayların, listedeki sıralarını hiçbir suretle değiştiremezler.

Adaylığını koyamayacak olanlar

MADDE 16. — Yüksek Seçim Kurulu ve İl seçim kurulu başkan ve üyeleri ile ilçe seçim kurulu başkanları yurdun hiçbir seçim çevresinden adaylıklarını koyamazlar, aday gösterilemezler ve seçilemezler.

Yukarıki fıkrada yazılı görevlerden, ancak adaylığını koyacak olanlar, o göreve seçilmeden önce çekilebilirler. Adaylığı tercih edenler, bu tercih hakkını, görevi kabulden sonra kullanamazlar.

Adaylığı tercih edenler, aşağıdaki maddede, memurlar hakkında konulan kayıtlara tâbi olurlar.

İl ve ilçe seçim kurullarında görev kabul eden yargıçların bu seçim çevrelerinde ve Yüksek Seçim Kurulu Başkan ve üyelerinin bütün seçim çevrelerinde, ikinci dereceye kadar (bu derece dâhil) kan ve sıhrî kısımları adaylıklarını koydukları ve aday gösterildikleri takdirde, bunlar, seçim kurullarındaki görevlerinden çekilmek ve durumu derhal yetkili merciine bildirmek zorundadırlar.

Memurların adaylığı

MADDE 17. — Devlet, katma bütçeli idareler, il özel idareleri, belediyelerle, bunlara bağlı dai-

re ve müesseseler, İktisadi Devlet Teşekkülleri ve bunların kurdukları müesseseler ve ortaklıkları ile kamu tüzel kişiliklerinde, memur ve hizmetli olarak çalışanlarla, yargıç ve yargıç sınıfından sayılan memurlar, aday olmak veya aday gösterilmek için istifa zorunda değildirler.

Ancak, bunlar, genel ve ara seçimlerin başlangıcından iki ay önce, seçimin yenilenmesine karar verilmesi halinde, yenileme kararının ilânından başlayarak yedi gün içinde istifa etmedikçe, görevli buldukları seçim çevresinden adaylıklarını koyamazlar, aday gösterilemezler ve seçilemezler.

Ordu mensuplarının adaylığı

MADDE 18. — Her sınıftan muvazzaf subaylarla askerî memur, askerî adli yargıç ve astsubaylardan ordudan ayrılma haklarını kazanmış bulunanlar :

Genel ve ara seçimlerin başlangıcından iki ay önce, seçimin yenilenmesine karar verilmesi halinde, yenileme kararının ilânından başlayarak yedi gün içinde, ayrılma isteğinde bulunmadıkça, görevli oldukları veya emirleri altındaki askerî birlik ve müesseselerin bulunduğu seçim çevrelerinden ve oy verme gününden en az kırk gün önce ayrılma isteğinde bulunmadıkça, yurdun hiçbir seçim çevresinden, adaylıklarını koyamazlar, aday gösterilemezler ve seçilemezler.

Ayrılma isteği, en yakın âmire verilecek bir dilekçe ile yapılır. Dilekçedeki imzanın sahibine aid olduğu, âmir tarafından onanır ve doğruca bağlı bulunduğu Bakanlığa derhal gönderilir. Dilekçe sahibine dilekçenin alındığına dair bir belge ve mertebeler silsilesi yoluyla âmirlere de bilgi verilir. Aynı esaslar dairesinde telgrafla da müracaat caizdir.

Dilekçenin Bakanlığa geldiği tarihten itibaren, nihayet on gün içinde ayrılma isteğinin kabul edilip edilmediği dilekçe sahibine ve âmirlerine tebliğ olunur.

Ordudan ayrılma hakkını kazanmış olanların ayrılma istekleri (harb ve seferberlik halleri müstesna) reddedilemez. Ayrılma istekleri kabul edilenlerden milletvekili seçilmemiş olanlar sonradan bu istekten vazgeçemezler ve orduya dönemezler.

Ordudan ayrılma hakkını kazanmamış olduklarından dolayı, ayrılma istekleri reddedilenler, aday listesine giremezler ve adaylıklarını koymayanlar seçilemezler.

Ayrılma istekleri kabul edilenler, görev başında buldukları sürece propaganda mahiyetinde hiçbir harekette bulunamazlar.

Resmî elbise ile propaganda yapmak ve bu mahiyette her hangi bir harekette bulunmak yasaktır.

Adaylık için müracaat

MADDE 19. — Milletvekilliği adaylığı için oy verme gününden önceki otuzuncu gün saat on yediye kadar müracaat edilir.

Bu müracaat, adayın, milletvekili seçilmek istediği çevrenin il seçim kurulu başkanlığına, bu kanunun adaylık için aradığı şart ve vasıfları haiz olduğunu belirten bir yazı ile yapılır. Kurul başkanlığı, müracaatın alındığına dair bir belge verir, müracaatı ilân eder ve derhal Yüksek Seçim Kuruluna bildirir.

Siyasî partiler tarafından müracaat, seçimine katılacakları çevrelere ait aday listelerinin, genel merkezleri tarafından, yukarıdaki süre içinde Yüksek Seçim Kuruluna alındı belgesi karşılığında verilmesi suretiyle yapılır.

Yüksek Seçim Kurulu, bunları derhal il seçim kurullarına bildirir.

Yüksek Seçim Kurulu bütün müracaatları, il seçim kurulları da kendi çevrelerine aid olanları, alışılmış araçlarla, geçici olarak, ilân ederler.

Bir çevreden adaylık

MADDE 20. — Bir kimse, birden fazla seçim çevresinde aday olamaz, aday gösterilemez ve seçilemez.

Müracaatların incelenmesi

MADDE 21. — İl seçim kurulları, kendi seçim çevrelerinin adayları hakkında yaptıkları inceleme sonunda, bu kanunda yazılı adaylık şartlarında noksanlık veya aykırılık bulunduğunu görürse, durumu, ilândan itibaren iki gün içinde müracaatçıye, parti il başkanlarına ve Yüksek Seçim Kuruluna bildirirler.

Adayların ilânı

MADDE 22. — Adaylıklar kesinleştikten sonra, Yüksek Seçim Kurulu bütün adayları, oy verme gününden önceki yirminci gün, seçim çevreleri itibariyle radyo ve Resmî Gazete ile ilân eder.

İl seçim kurulları da kendi seçim çevrelerindeki adayları, alışılmış araçlarla ilân ederler.

Adaylıktan istifa ve ölüm

MADDE 23. — Aday listelerinin kesinleşmesinden sonra, adaylıktan istifa, seçim sonuna kadar nazara alınmaz ve o adayın bulunduğu listede değişiklik yapılamaz.

Ancak bu gibiler, seçim sonunda, milletvekilliğine seçilmiş bulunurlarsa, istifaları hüküm ifade eder ve yerlerine, listede sıra itibariyle kendilerinden sonra gelenler seçilmiş olurlar.

Ölüm halinde dahi listelerde değişiklik yapılamaz ve bu halde 11, 12 ve 13. maddeler hükümleri uygulanmaz.

III. Bölüm

SEÇİM GÜNÜ İŞLERİ

Kullanılacak oy pusulası

MADDE 24. — Milletvekili seçiminde :

a) Siyasî partiler için, bu kanunda yazılı usuller gereğince, sıraya konulmuş olan adayların adlarını gösteren basılı oy pusulaları,

b) Bağımsız adaylar için, yalnız bir bağımsız adayın adı basılı veya el ile yazılı oy pusulası kullanılır.

Tercihli oy

MADDE 25. — Seçmen, seçime katılan siyasî partilerin basılı oy pusulaları üzerinde yazılı adaylardan hangilerini tercih ettiğini, adları hizasında bulunan dörtgenin içinde X çarpı işareti koymak suretiyle bildirir.

Ancak, seçmen bu tercih hakkını oy pusulası üzerinde adları yazılı adayların en az ikisi ve en çok yarısı için kullanabilir. Kesirler nazara alınmaz.

Bir seçim çevresinde gösterilen milletvekili adayı iki veya üç ise, seçmen, ancak bir aday hakkında tercih oyu kullanabilir.

Muteber olan ve olmayan tercih işaretleri

MADDE 26. — Dörtgenler dışına konulan tercih işaretleri hükümsüzdür. Bütün tercih işaretleri, dörtgenler dışına konulmuşsa, o oy pusulası, tercihsiz oy pusulası sayılır.

Tercih işaretlerinden bir kısmı dörtgen içine yazılmış ise, bu tercih işaretleri muteberdir.

Müteber olmayan oy puslaları

- MADDE 27.** — 1) Seçime katılmış olan siyasî partilerin adaylarından veya bu adaylarla bağımsız adaylardan terkibedilmiş her çeşit karma oy puslaları,
2) Siyasî parti adayları için, basılı oy puslalarından başka oy puslaları,
3) Üzerinde birden fazla bağımsız adayın adı bulunan oy puslaları,
Müteber sayılmaz.

Hesaba katılan ve katılmayan oy puslaları

MADDE 28. — Seçime katılan siyasî partilerin alâmet ve işaretlerini taşıyan basılı oy puslalarında yazılı adayların adları, baskıda silinmiş veya yanlışlıkla mükerrer veya o çevre adaylarından fazla yazılmış veya seçmen tarafından tamamen veya kısmen silinerek yerlerine başka adlar yazılmış veya eksik bırakılmış oy puslaları, hangi siyasî partiye aidolduğu belli olmak şartıyla, eksiksiz oy puslası olarak hesaba katılır.

Bir zarftan, bir siyasî partinin oy puslalarından birden fazla çıkması halinde, bunlar tek bir pusla olarak hesaba katılır.

Aynı bağımsız aday adı bir oy puslasında birkaç defa yazılmış olsa bile o adaya bir oy verilmiş sayılır.

Bir zarftan birden fazla siyasî partilere ait oy puslası çıkması halinde, bu oy puslalarından hiç-biri hesaba katılmaz.

10, 11, 12 ve 13. maddelerde yazılı şartlara riayet etmemelerinden ötürü seçime katılma hakkını kaybetmiş olan siyasî partilere verilmiş bulunan oylar hesaba katılmaz.

Sayımın ilânı ve tutanağa geçirilmesi

MADDE 29. — Sandık Kurulu, oyların sayım ve dökümünü yaparken, siyasî partiler adaylarının aldıkları oy sayısı ile, bunlardan her birinin aldığı tercih işareti sayısını da tesbit ederek tutanağa geçirir.

IV. BÖLÜM

SEÇİM SONRASI İŞLERİ

I. KESİM

İlçelerde seçim sonuçlarının birleştirilmesi

MADDE 30. — İlçe Seçim Kurulu, sandık tutanaklarının birleştirilmesinde, siyasî partiler adaylarının aldıkları oy sayısı ile, bunlardan her birinin aldığı tercih işareti sayısını da tesbit ederek tutanağa geçirir.

II. KESİM

İl seçim kurullarında birleştirme

İl tutanağı

MADDE 31. — İl Seçim Kurulu, ilçe seçim kurullarından gelen tutanakları, yukarıki maddede belirtilen şekilde birleştirir ve il seçim çevresindeki;

- 1) Seçmenlerin sayısını,
- 2) Oylarını kullanan seçmenlerin sayısını,
- 3) İtiraz edilmiş veya ihtilâflı görülmüş olup da, müteber sayılarak hesaba katılan oy puslaları sayısını,

- 4) Muteber sayılmıyan ve hesaba katılmıyan oy puslaları sayısını,
 - 5) Muteber tutulan ve hesaba katılan oy puslaları genel toplamını,
 - 6) Seçime katılmış olan siyasî partilerden ve bağımsız adaylardan her birinin aldığı oy miktarını gösteren muteber oy puslaları sayısını,
 - 7) Siyasî parti adaylarına verilmiş bulunan tercih işareti sayısını,
- Tutanağa geçirir.

Siyasî partilerin ve bağımsız adayların elde ettikleri milletvekilliği sayısının hesabı

MADDE 32. — Siyasî partilerin ve bağımsız adayların elde ettikleri milletvekilliği sayısı, aşağıdaki şekilde hesaplanır :

Seçime katılmış olan siyasî partilerin ve bağımsız adayların adları altalta ve aldıkları muteber oy sayıları da hizalarına yazılır. Bu rakamlar, önce bire, sonra ikiye, sonra üçe... ilâ, o çevrenin çıkaracağı milletvekili sayısına ulaşınca kadar bölünür. Elde edilen paylar, parti ayırımı yapılmaksızın en büyükten, en küçüğe doğru sıralanır. Milletvekillikleri, bu payların sahibi olan partilere ve bağımsız adaylara, rakamların büyüklük sırasına göre tahsis olunur.

Son kalan milletvekilliği için birbirine eşit iki rakam bulunduğu takdirde, bunlar arasında kur'a çekilmek suretiyle tahsis yapılır.

Tercih işaretlerinin sayısı

MADDE 33. — Siyasî parti adaylarından her birinin aldığı tercih işareti sayısı, bağlı oldukları siyasî partinin aldığı oy sayısının (oy puslası sayısı) yarısından fazla ise, aşağıdaki maddenin uygulanmasında esas alınır, az ise alınmaz.

Siyasî parti adaylarından seçilenlerin tesbiti

MADDE 34. — Siyasî parti adaylarından seçilenler aşağıdaki şekilde tesbit edilir :

A) Yüksek Seçim Kuruluna verilen aday listelerindeki sıra, seçimlerde, partilerin kazandıkları milletvekilliklerinin sırasının tesbitine esas olur. Ancak; 32. madde gereğince, her partinin kazandığı milletvekilliği sayısı tesbit edildikten sonra, yukarıki madde uyarınca ,oy sayısının yarısından fazla tercih işareti almış olan adaylar, aldıkları tercih işareti sayısına göre sıraya konurlar. Geri kalan adaylar ise, parti oy puslasındaki sıraya göre kaydedilir.

Her siyasî partinin adayları böylece sıraya konduktan sonra, bu adayların bağlı buldukları siyasî partinin kazandığı milletvekillikleri, bu sırada en başta gelen adaydan başlamak üzere, sırasıyla tahsis olunur.

B) Bu işlemler açık olarak yapılır ve adaylarla müşahitler hazır bulunabilirler.

İl seçim kurulu başkanı, milletvekilliğine seçilenleri gösteren tutanağın bir suretini, o seçim çevresinde derhal ilân ettirir; diğer bir suretini de bir hafta süre ile il seçim kurulu kapısına astırır.

Milletvekili tutanağının verilmesi

MADDE 35. — Milletvekili seçilenlere il seçim kurulu tarafından milletvekili seçildiklerine dair bir tutanak verilir.

Bu tutanaklardan birisi, Millet Meclisi Başkanlığına verilmek üzere, iki nüshası Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığına gönderilir.

Seçim sonuçlarının ilânı ve yayını

MADDE 36. — Yüksek Seçim Kurulu, her partinin kazandığı milletvekili sayısını ve milletvekili seçilenlerin ad ve soyadlarını Resmî Gazete ve radyo ile derhal ilân eder.

Seçim sonuçlarının illerden gönderilmesi üzerine, Yüksek Seçim Kurulu en kısa zamanda radyo ve Resmî Gazete ile ikinci bir bildiri yayınlıyarak, iller itibariyle seçmen sayısını, oy kullanan seçmen sayısını, seçime katılma nispetini, muteber oy puslası sayısını, her partinin ve bağımsız adayların kazandıkları oy puslası sayısını kamu oyuna sunar.

Seçim sonuçlarının İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanması

MADDE 37. — İstatistik Genel Müdürlüğü, Yüksek Seçim Kurulu tarafından kendisine verilecek vesikalara dayanarak, iller, ilçeler, seçim bölgeleri ve sandık bölgeleri itibariyle, sandık tutanaklarında mevcut malûmatı en geç, seçimi takibeden on iki ay içinde yayımlar.

Seçim delillerinin saklanması

MADDE 38. — Hesaba katılan ve katılmıyan ve itiraza uğramış olan oy puslaları, sayım ve döküm cetvelleri ve milletvekilliğine seçilme tutanakları ve seçimle ilgili diğer her türlü evrak, altı ay süre ile, ilçelerde ilçe seçim kurulu başkanı, illerde il seçim kurulu başkanı tarafından saklanır ve Yüksek Seçim Kurulunun talebi olmadıkça hiçbir yere gönderilemez.

Seçimin veya tutanağın iptali

MADDE 39. — Milletvekili tutanaklarına yapılan itiraz, oyların dökümüne, sayımına veya bu oyların partiler ile bağımsız adaylara taksimine taallük ettiği ve yeniden yapılan döküm, sayım ve hesap sonucuna göre seçilmiş oldukları anlaşılmalara Yüksek Seçim Kurulu tarafından tutanakları verilir.

Bir seçim çevresinde yapılan seçimin, seçim işlemleri sebebiyle iptaline karar verildiği takdirde, o seçim çevresinde yeniden seçim yapılır ve Yüksek Seçim Kurulu seçimin iptaline dair kararlar birlikte o çevrede, seçimin yapılacağını Resmî Gazete ve diğer vasıtalarla derhal ilân eder.

Bu ilândan sonra gelen altmışıncı günü takibeden ilk Pazar günü, oy verme günüdür.

Yukarıki fıkralar dışında milletvekilllerinden bir veya birkaçının tutanaklarının iptaline karar verildiği takdirde, tutanakları iptal olunan milletvekilleri yerine, mensub oldukları siyasi parti listesindeki sıraya veya varsa tercih işareti sayısına göre belli olan sırada başta olanlara tutanak verilir.

Sırada olanlar yetmediği takdirde, açık kalan milletvekillikleri için kanunun ara seçimi hakkında kabul ettiği hükümlere uyulur.

V. BÖLÜM

İTİRAZLAR VE ŞİKÂYETLER

Adaylara karşı itiraz

MADDE 40. — Adaylıkların geçici olarak ilânından itibaren iki gün içinde il seçim kuruluna itiraz edilebilir. İtirazlar, il seçim kurullarınca, en geç, oy verme gününden önceki yirmi beşinci gün akşamına kadar karara bağlanır.

İlgililer, bu kararlara karşı iki gün içinde Yüksek Seçim Kuruluna itiraz edebilirler.

Yüksek Seçim Kurulu, üç gün içinde ve en geç, kesin oy listelerinin ilânı gününe kadar bu itirazları karara bağlar.

VI. BÖLÜM

YASAK VE CEZASI

Tercih işaretli oy pusulası dağıtılması

MADDE 41. — Her ne suretle olursa olsun, üzerine önceden tercih işareti konmuş oy pusularının dağıtılması yasaktır.

Bu yasağa riayet etmeyenler hakkında, «Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri» hakkındaki Kanununun 154. maddesinin birinci fıkrasında yazılı ceza hükmolünür.

VII. BÖLÜM

Özel hüküm bulunmayan hallerde uygulanacak Kanun

MADDE 42. — Bu kanunda özel bir hüküm bulunmayan hallerde, «Seçimlerin Temel Hükümleri ve seçmen kütükleri» hakkındaki Kanununun işbu Kanuna aykırı olmayan hükümleri uygulanır.

VIII. BÖLÜM

Geçici hükümler ve yürürlük maddeleri

GEÇİCİ MADDE 1. — Bu kanun gereğince yapılacak ilk seçimin tarihi, 157 sayılı Kanununun 33. maddesi gereğince tesbit edilir.

GEÇİCİ MADDE 2. — Bu Kanununun 10. maddesindeki, siyasi partilerin on beş il çevresinde il ve ilçe teşkilâtı kurmuş olmaları hakkındaki hüküm saklı kalmak şartıyla, ilk genel kurul toplantılarını yapmış olmalarına ve altı ayden beri il ve ilçe teşkilâtı kurmuş bulunmalarına dair olan kayıt, bu kanunun yayınlanmasından sonra yapılacak ilk seçimde uygulanmaz.

MADDE 43. — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 44. — Bu kanun hükümlerini, Bakanlar Kurulu yürütür.